

Spionnen in het veen

Over de grenzen van Gooi en Sticht



van commentaar voorzien,
ingeleid en hertaald door Anne Doedens,
met medewerking van Dick Berents

DIT IS EEN GRATIS VERSIE VAN HET
DOOR ONLINEMUSEUMDEBILT.NL UIT-
GEGEVEN E-BOEK. HEEFT U EEN
DONATIE OVERWOGEN OM HET VOORT-
BESTAAN VAN ONLINEMUSEUMDEBILT.NL
TE ONDERSTEUNEN, WAARDOOR WIJ
ONS WERK KUNNEN BLIJVEN DOEN? ZIE



Spionnen in het veen

Over de grenzen van Gooi en Sticht

**van commentaar voorzien,
ingeleid en hertaald door Anne Doedens,
met medewerking van Dick Berents**

**DIT IS EEN GRATIS VERSIE VAN HET
DOOR ONLINEMUSEUMDEBILT.NL UIT-
GEGEVEN E-BOEK. HEEFT U EEN
DONATIE OVERWOGEN OM HET VOORT-
BESTAAN VAN ONLINEMUSEUMDEBILT.NL
TE ONDERSTEUNEN, WAARDOOR WIJ
ONS WERK KUNNEN BLIJVEN DOEN? ZIE**



©Anne Doedens/Onlinemuseumdebilt.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever, p/a www.annedoedens.com en info@onlinemuseumdebilt.nl

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	6
Peter Aelmanszoon en zijn manuscript	7
Over de venen	10
Conflicten en oorlogen om de turf	13
Wat kaarten vertellen	17
Over de hofstede van de abdis van Elten, Overdevecht en de Steenen Camer	20
De hertaling	27
1 Een besluit van Maria van Oostenrijk [23 februari 1525]	25
2 De eerste tocht (1525)	26
3 De tweede tocht (1526)	37
4 De derde tocht [1527]	39
5 De vierde tocht [1527, later in dat jaar]	49
Naschrift	50
De oorspronkelijke bronnen	51
Notenapparaat (inclusief literatuur)	70

Voorwoord

Het was een voorrecht om ten dienste van onlinemuseumdebilt.nl deze bronnenuitgave met inleiding, toelichting, hertaling en notenapparaat te mogen maken. De tekst is nu leesbaar voor mensen uit de eenentwintigste eeuw.

Deze bron is in een aantal opzichten bijzonder. Hij laat zien hoe wezenlijk anders het landschap van de huidige gemeente De Bilt, in ieder geval het noordelijke en westelijke stuk daarvan in de zestiende eeuw eruit zag. Hij laat ook zien, hoe dit gebied een speelbal was in de strijd tussen Utrechtse bisschop en Hollandsche graaf, niet alleen om politieke macht maar ook om economisch gewin. Tenslotte toont hij aan dat gewestelijke grenzen van nu hun ontstaan te danken hebben aan de strijd om turf en gebied, in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd. Het is een stuk lokale geschiedenis, met uitstraling naar de landelijke geschiedenis, aan het begin van het ontstaan van het modernere Nederland, aan het eind van de Hoekse en Kabeljauwse twisten, in een tijd zonder echt nationaal besef, een periode waarin het eigen gewest de staat was waarin men leefde. De tijd die beschreven wordt, is die waarin de Utrechtse bisschop zijn wereldlijke macht verliest, aan een keizer die ook graaf van Holland is, Karel V. toen.

De bron is niet onbekend. In het Gooi werd er in de negentiende en twintigste eeuw over geschreven en gebruik van gemaakt. Dit is echter de eerste keer, dat het accent bij de behandeling ervan op het Sticht Utrecht gelegd wordt.

In de inleidende hoofdstukken worden de ‘turfoorlog’ en de bron toegelicht en in hun tijd en omgeving geplaatst. In de eindnoten van de tekst van de inleiding en de hertaling wordt gedetailleerde informatie gegeven over locaties en personen en de bronnen die we daarvoor gebruikten. Wie de oorsprong van de hertaalde tekst wil lezen, vindt de originele bronnen terug aan het slot van dit boek. Het is een werk dat wij graag als e-book aan alle inwoners van De Bilt en andere geïnteresseerden ter beschikking stellen.

Tot slot: de hertaling en het commentaar zijn geheel voor onze rekening. De originele teksten komen uit de wetenschappelijke uitgaven van M.C. van Asch van Wijck in 1853 en van Enklaar in de *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* in 1933. Anne Doedens concipieerde de tekst van inleiding en hertaling. Dick Berents nam deze kritisch door en verbeterde deze waar nodig. We wensen de lezer veel genoegen.

Anne Doedens en Dick Berents

Maartensdijk/De Bilt, september 2020

Inleiding

Tussen de grens met Holland en De Bilt reisden in 1525 twee spionnen rond. Het waren Peter Aelmanszoon, de secretaris van de stad Naarden en de stadsbode Meyns Keeck. Ze probeerden informatie te verzamelen over de ouderdom van de dorpen in de grensstreek en de eigendomsverhoudingen. Peter Aelmans heeft er een buitengewoon levendig en avontuurlijk verslag over geschreven.

Om onze plicht en onze uiterste best te kunnen doen, moesten we daarvoor zo geheim mogelijk en zo slim mogelijk opereren. Want die van het Sticht Utrecht zijn arglistig, schrander en koppig in het verdedigen van hun opvattingen in de kwestie van de Hollands-Utrechtse grens, hoewel ze ongelijk hebben. Ze konden wel eens snel geweld gebruiken als ze zouden weten, dat men eropuit was, stiekem informatie in te winnen.

Om hun bedoelingen te verbergen, deden de twee spionnen bijvoorbeeld alsof ze handel kwamen drijven. *Toen de pastoor 's avonds in de herberg bij ons kwam, deden we alsof we alleen maar varkens wilden kopen. We vroegen de waard daarop, of hij wist waar er ergens een paar te koop waren.*

Het ging allemaal om het vaststellen van de grenzen tussen Utrecht en Holland. Een andere keer gaven ze zich uit voor ondernemers die pachtovereenkomsten wilden overnemen. Als je wist van wie boerderijen werden gepacht en hoe lang geleden dat was, kon je de oorspronkelijke eigenaar achterhalen. Was dat een Hollandse edelman of een Utrechts klooster?

Ze wilden ook weten, hoe oud de dorpen waren en dat kon je soms afleiden uit de stichtingsoorkonden van de kerken. Peter Aelmans: *'s Avonds bij het vuur gooide ik een balletje op door te zeggen: 'Wat een mooie nieuwe kerktoren hebben jullie! Die is in een paar jaar neergezet!' 'Ja', zei de pastoor, 'binnen maar vier jaar!' Daarop zei ik: 'Maar jullie kerk is veel ouder, het lijkt me dat hij even oud is als onze kerk, die ongeveer 180 jaar oud is. Hoe oud is jullie Eemnesser kerk dan wel?' De pastoor antwoordde: 'Ik denk dat deze kerk nog geen 200 jaar oud is, maar precies weet ik het niet.'*

De twee spionnen deden ook vaak alsof ze uit het Sticht kwamen en niet uit Holland. Niet iedereen tuinde daarin: *Hij wilde mij verder geen dingen meer vertellen en wilde ook niet geloven dat ik uit Amersfoort kwam of een inwoner van het Sticht was. Hij zei: 'Jullie zijn Hollanders en jullie komen hier om inlichtingen over ons te zoeken en te spioneren; dat voel ik gewoon.'*

Soms werden ze bijna betrapt, zoals toen ze in Maartensdijk naar een grenssteen zochten. *Kort daarop stonden wij ook op van ons bed en liepen vandaar in de maneschijn naar de Vuurse en daarna door het veen, waar we natte voeten kregen totdat we kwamen bij de Brabantsche Wijck [een water bij Maartensdijk] bij een plaats, waarvan de bode en getuigen die dat een andere keer samen met hem gezien hadden, zeiden dat de blauwe zerk of steen daar ligt. Die Brabantsche Wijck stond echter vol water, zodat we deze zerk niet konden zien. Daarom gingen we naar de schutsluis die het water in de Wijk op peil houdt. Die sluis bevindt zich bij het Huis bij Sint Maartensdijk. We begonnen de sluisdeur omhoog te trekken om het water uit de Wijk weg te laten lopen naar de Vecht toe.*

De hond van het Huis daar kreeg ons in de gaten en rende naar ons toe en begon luid te blaffen. We gooiden hem wat brood toe – we hadden dat met dat doel meegenomen – maar de hond liet het brood liggen, keek er ternauwernood naar, en viel steeds maar naar ons uit. Hij maakte zoveel herrie dat iedereen wakker werd die daar in het huis was, zodat wij hoorden hoe ze uit hun bed sprongen. Wij moesten zorgen dat we wegkwamen...

Op 9 januari 1526 lagen de twee spionnen op de uitkijk in het Gooierbos. Daar zagen ze hoe een deputatie van Utrechtse met zes wagens uit de richting van Lage Vuursche samenkwam met een groep van wel driehonderd inwoners van Eemnes, Baarn en Soest. Gijs Smit had een paal neergezet ver in het Hollandse gebied om daarmee zijn land af te grenzen. *Die paal wilden zij officieel als Leeuwenpaal dopen, de paal vanwaar de grenzen van het Sticht en Holland lopen. [...] Ze wilden vandaar de grens doortrekken tot aan de Zuiderzee toe.*

Twintig dagen later bespieden Aelmans en zijn vriend opnieuw een afvaardiging van Utrechtse die naar dezelfde plek gingen. *Vandaar trokken zij naar de plek waar zij de vorige keer de elzenboom hadden gekapt, bij de paal van Gijs Smit. Die vonden ze niet, waarop ze tegen elkaar zeiden: 'De Gooiers hebben hem weggemaakt!'* We mogen gerust aannemen dat de boosdoeners de twee spionnen uit Naarden zijn geweest.

Aelmans en Keeck gingen zelfs naar Groningen, waar Peter een enigszins verwarde oude monnik ondervroeg die eerder in het klooster Oostbroek bij De Bilt had gewoond. Die wist te vertellen dat de grens met Holland zelfs helemaal aan de Steenstraat moest lopen, dus ongeveer bij de tegenwoordige Utrechtseweg. Zo ver is het echter nooit gekomen.

Uitgebreid en levendig geeft Peter Aelmans de gesprekken met allerlei mensen weer. Hij was een geboren verteller en hij had gevoel voor humor, of in elk geval een vrolijk karakter. Toen hij in Groningen zat te dineren met de abt, vroeg deze wat hij daar kwam zoeken. Peter verzong een kletsverhaal over een buitenechtelijke zoon die hij wilde opzoeken. *Schertsend zei ik: 'Als pastoor in Hilversum was u erg populair, want wat heeft u veel jongedochters te biecht gehad, die opbiechtten wat ze misten! Er is vast wel iets van u in zo'n meisje achtergebleven.* (Een kind, bedoelde hij.)

Maar waarom was de vaststelling van de grenzen tussen Utrecht en Holland zo belangrijk geworden?

Peter Aelmanszoon en zijn manuscript

Dit boek gaat over de dienstreizen die de Naardense secretaris Peter Aelmanszoon samen met de Naardense stadsbode Meyns Keeck in de jaren 1525-1527 maakte door de venen en ontginningen van Gooiland en het noordelijke Sticht Utrecht. Ze worden bewaard in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag.¹

Het waren reizen waarvan het doel voor de tegenstanders – de 'Stichtenaren', bewoners van en belanghebbenden bij het grensgebied bij het Gooi - verborgen moest blijven. Het ging om machtsaanspraken en economisch gewin: het delven van brandstof, turf. Dat waren zaken die tot gewelddadigheden hadden geleid en nog zouden leiden. Eeuwenlang waren er spanningen in het gebied ten noorden van de stad Utrecht, soms uitlopend op regelrechte oorlog. Daarom heet dit boek 'De Turfoorlog'. In dit werk vertellen we het verhaal daarvan en laten we in de hertaling ervan en de tekstuitgave uit de 16^{de} eeuw de hoofdpersoon aan het woord: Peter Aelmanszoon.

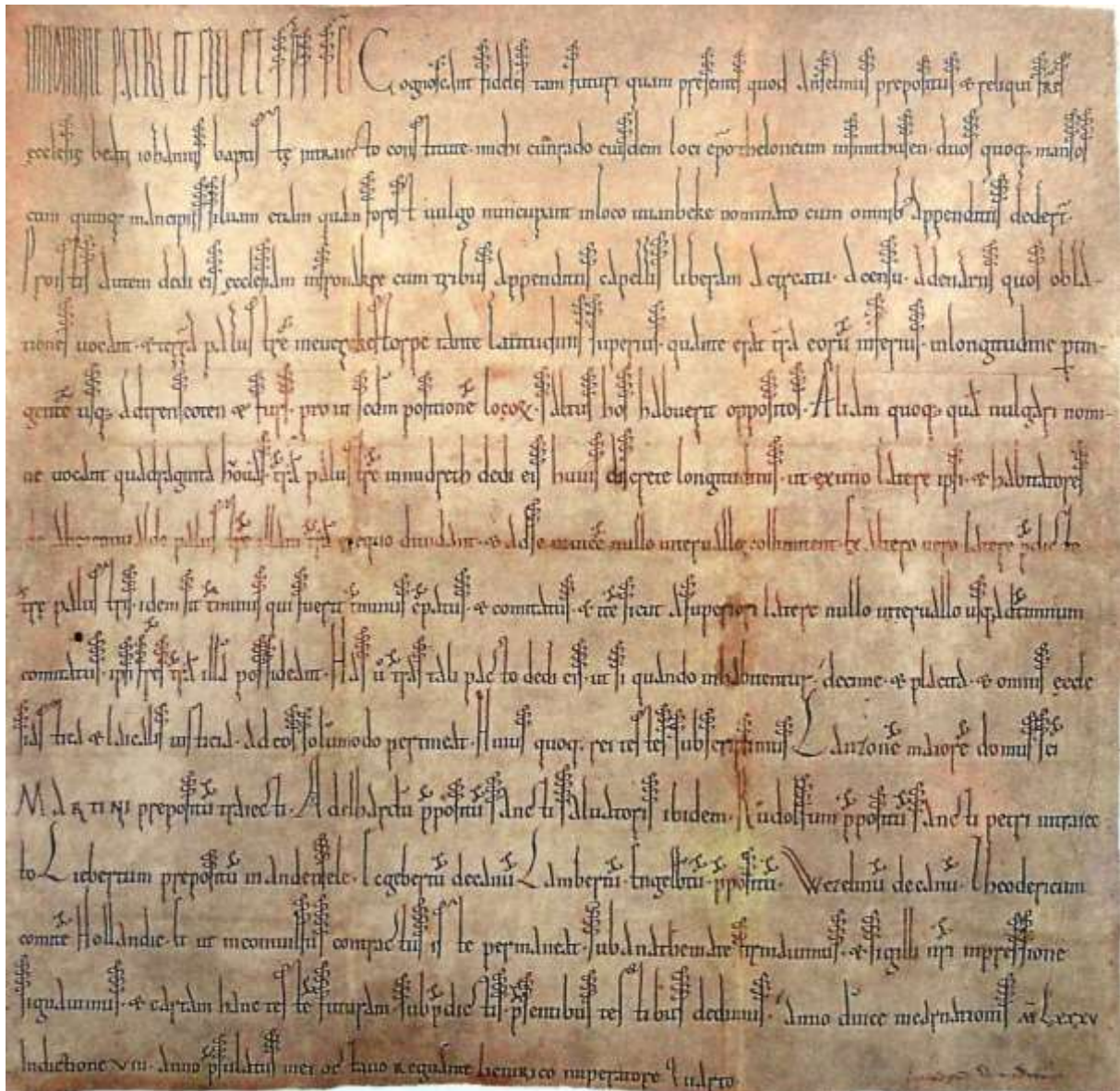
Zijn verslagen kregen in het verleden veel aandacht, vooral van Hilversumse historici zoals de negentiende-eeuwer vorser Albertus Perk en de twintigste-eeuwer Enklaar, een befaamde historicus.² Zij deden dat met een Gooise bril op, waardoor het verhaal van de Stichtse kant onderbelicht bleef. Dat is een eenzijdigheid die we in deze inleiding hopen te corrigeren. Het Stichtse gebied ten noorden van de Domstad was immers in de middeleeuwen ook vanuit Utrechts perspectief van groot belang.

Dit veengebied werd vanaf de late elfde eeuw vrijgegeven voor ontginning. De bisschop, het kapittel van de Domkerk en de heren van het kapittel van de Janskerk in Utrecht namen dat werk op zich. Een belangrijk document was een schenking in 1085. Dat jaar kreeg de proost van Sint Jan van de Utrechtse bisschop de beschikking over de veenwildernissen in het westen en noorden van het Sticht.³ Bisschop Koenraad verklaarde in dit stuk dat hij in ruil voor gebied en tollens elders gebieden in Achttienhoven, de Vuurse en Mijdrecht met bijbehorende belastingen, bestuur en rechtspraak overdroeg aan de heren van St. Jan.⁴ Ook al bezitten we de oorkonde niet meer, vakspecialisten hebben vastgesteld dat de inhoud van het afschrift en het erin genoemde jaartal historisch betrouwbaar zijn. (Zie afbeelding 1.)

In de eeuwen die volgden, werd het gebied ten noorden van de Domstad geleidelijk ontgonnen. Dat gebeurde door pachtboeren volgens een contract ('cope') waarin grond werd uitgegeven met een hoeve-maat van omstreeks 110 meter breedte aan de kop, met de mogelijkheid om het land soms wel twee kilometer diep in de richting van het Gooi te ontginnen, vanaf de Vecht of een noordelijker gelegen dwarsdijk. Er werden sloten gegraven voor de ontwatering en om de winning van turf, de brandstof bij uitstek, mogelijk te maken. Ontginningen en turf, het waren zaken die ten tijde van Aelmans dienstreis in de vroege zestiende eeuw nog steeds van groot belang waren. Het blijkt eenduidig uit de verslagen van Peter Aelmanszoon. Wie waren deze Peter Aelmanszoon en de stadsbode Meyns Keeck? Van de laatste weten we niets, van de eerste iets meer. Onbekend is, wanneer en waar Aelmanszoon geboren werd. Over de jaren na 1527 – het jaar van het laatste verslag - weten we haast niets. Zeker is, dat Aelmanszoon in Gooiland en Naarden een man van gewicht was. Hij was secretaris van het stadsbestuur van Naarden. Hij was de bewerkster van het zogeheten Privilegeboekje van Stad en Lande van Gooiland.⁵

In dat boekje, treft men te midden van oorkonden, keuren, dingtalen en andere officiële bescheiden, drie Latijnse gedichten aan die slaan op het jaar 1517 en de gruwelijkheden die de Gelderse hertog in de oorlog met Holland pleegde. Ze lijken van de Hollander Aelman afkomstig, en laten hem zien als een patriot die Karel V, de nieuwe graaf van Holland, steunde in zijn strijd tegen de Geldersen.

Het doel van de tochten, die de Naardense secretaris zelfs naar de abdij Selwerd bij Groningen maakte, was zekerheid te krijgen over de Goois-Stichtse grens, een omstreden zaak zoals hierna nog eens ten overvloede zal blijken. De verslagen zijn echter niet alleen daarom interessant. Ze geven immers ook een fraai beeld van het zestiende-eeuwse dagelijkse leven, van kroegbezoeken en herberggesprekken, van misleiding tijdens een geheime missie, van personen die in het gebied van de huidige gemeenten De Bilt, Eemnes, Baarn en Soest van belang waren, van lang verdwenen kasteeltjes en hun heren.



Afb. 1: kopie van de oorkonde van 1085 (Utrechts Archief).

We lezen in de woorden van Enklaar over:

*'de studentikoze intimiteit, waartoe de stadsbode van Naarden met een schepen van Baarn komt, nadat zij in de herberg te Eembrugge een plezierigen avond hebben doorgebracht, of dat van den herbergier, tevens schout, te Soest, die als hij een vroolijken dronk over zich heeft, loslippig wordt, vooral de zelfbelasting en de insinuatie, die hij den abt van Selwerd als grappen opdischt, toonen ten overvloede opnieuw aan, dat de grenzen van den goeden smaak in dien tijd anders lagen dan in den onzen.'*⁶

Enklaars opvattingen over goede smaak doen vandaag de dag wat gedateerd aan, maar het verhaal van Aelmanszoon is er niet minder levendig om. Hij vervolgt:

'Na al wat er over de zestiende-eeuwsche geestelijkheid gepubliceerd is[zal het] geen verwondering wekken, dat de pastoors der dorpen, die het tweetal [Aelmanszoon en Keek] doortrekt, vrij geregeld absent zijn of in de kroeg zitten. Meer opvallend is het gemak,

waarmede Aelmannus liegt om zijn doel te bereiken, en de naiviteit, waarmede hij zijn bedriegerijen opbiecht. De man bezit een reportersgave, die een courantier van onze dagen zich niet zou behoeven te schamen. Hij geeft gebeurtenissen en gesprekken precies zoo weer als zij geschied zijn. Over zijn geheele werk ligt een onbevangenheid, die weleens onbeschaamd, doch ook zeer betrouwbaar aandoet. Als hij onjuistheden vertelt, doet hij dat in commissie, doordat hij de mededeelingen van zijn zegslieden nauwkeurig weergeeft, ook al weet hij soms zelf, dat ze onjuist zijn. Wat hij zelf vertelt, kan zakelijk zeer belangrijk zijn: ik denk bijv. aan zijn inlichtingen over den waterstaat [schutsluizen] te Maartensdijk en aan de Vecht en over de draperie en de veenderij van de abdij Selwerd.'

Enklaar dateert de verslagen in de jaren 1525-1527 en er is geen reden om daaraan te twijfelen.⁷ En daarna wordt het stil om Peter Aelmanszoon. We weten dat hij in de jaren dat hij zijn reizen maakte, financieel controleur te Workum in Friesland was. Zo wordt hij ook nog genoemd in het laatste jaar dat we hem tegenkomen, 1547. Hij had in die betrekking een substituut, die vermoedelijk het baantje bij voortduring waarnam, aangezien we nergens lezen dat Peter Aelmanszoon zijn secretariaat te Naarden had opgegeven.

Over de venen

Het gebied ten noorden van Utrecht was in de middeleeuwen belangrijk. Het economische belang bij de turfwinning was al in de dertiende eeuw heel groot. De turf kon sinds 1239 van De Vuursche door de Praamgracht of Pijnenburger Grift naar de Eem gevaren worden⁸ en verder naar de Amersfoortse bierbrouwerijen en naar Amsterdam. Ook Utrecht nam uiteraard de turf van de abdijen af.⁹ Verder was er een groeiende afzetmarkt voor de brandstof door de zoals we al zagen in de zestiende eeuw sterk gegroeide en groeiende bevolking van de domstad.¹⁰



Afb. 2: Naerden, kaart van de zestiende-eeuwse cartograaf Jacob van Deventer

Zeker is dat in het gebied van de huidige gemeente De Bilt in de dertiende eeuw turf gewonnen werd. In 1277 bijvoorbeeld was er ruzie tussen Vrouwenklooster en de Sint Laurensabdij over de winning van de brandstof, een profijtelijke zaak.¹¹ Het proces van ontginning was toen al meer dan anderhalve eeuw aan de gang, vanaf de late elfde eeuw, nog voordat de monniken van Oostbroek en de nonnen van Vrouwenklooster er bij de Kromme Rijn mee begonnen. In Oostveen en Achttienhoven waren de bisschop en de heren van het kapittel van de Janskerk in Utrecht actief bij de ontginningen van de Vecht. Ze deden dat ook hier door het graven van sloten voor de ontwatering en om de winning van turf, – de brandstof bij uitstek tot diep in de negentiende eeuw - mogelijk te maken.

De venen aan de westzijde van de huidige gemeente De Bilt waren zoals we zagen vanaf 1085 voor een groot deel in handen gekomen van het kapittel van de St. Jan in Utrecht. Het is goed daarbij onderscheid te maken tussen landsheerlijke en grondheerlijke rechten. In het eerste geval gaat het om overheidsgezag; in het tweede om gebruiksrecht.

In de tekst van de oorkonde van 1085 wordt gesproken over gebied van Everkestorpe (Achtienhoven] tot aan 'Trenscoten en Furs' (de Hoge en de Lage Vuursche; over Drenschoten hierna meer) waar de Heren van St. Jan van de bisschop het overheidsgezag overgedragen krijgen. Het ging om de Lage en de Hoge Vuursche, om grote delen van Achtienhoven (dat

liep vanaf de Vecht ver naar het noorden; het was veel groter toen dan nu), Maartensdijk en een deel van De Bilt. In Achttienhoven hadden de Heren van St. Jan overheidsgezag én waren ze economisch uitbater van de venen.

Aanvankelijk was het veen-territoir van het kapittel groter dan ten tijde van Aelmans, en bezat St. Jan ook gebied dat later het Nonnenland zou gaan heten: men vindt het huidige natuurgebied dat nog steeds die naam draagt, 40 hectaren groot, ten zuidoosten van de Lage Vuursche en ten noordwesten van Soest. Dit Nonnenland was vanaf de veertiende eeuw in ieder geval in bezit van de nonnen van het Biltse Vrouwenklooster.

Behalve deze nonnen, adellijke 'joffers' waren er ook andere vooraanstaande eigenaren van veen, bijvoorbeeld de heren van het gerecht Herverscop, ter hoogte van de huidige Voordorpsdijk. In de vijftiende eeuw was het in bezit van de geslachten Prys en Pallaes. Tot de venen van dit gerecht behoorde in 1539 ook een smalle strook die ver naar het noorden doorloopt, en die in Maartensdijk te zien is bij het weiland tussen Eyckenstein en Rustenhoven, een strook die begon bij de Biltsche Steenstraat, ver naar het zuiden.¹²

De te ontginnen percelen in het gebied van het huidige Noorderpark liepen tot in de 16e eeuw toe over de volle lengte van soms 1,5 tot 2 kilometer vanaf de grens met Gooiland bij Drenschoten naar het zuiden. Drenschoten moet gezocht worden bij de Floris V-weg en bij de Egelshoek: de huidige grenzen van het Noorderpark aan de Hilversumse en Loosdrechtse kant. Een voorbeeld van zo'n lange kavel vinden we in 1513, toen het kapittel van Sint-Marie in Utrecht aan twee broers en hun echtgenotes land verpachtte, een viertel veen en twee viertelen zaailand. Het viertel veen strekte zich uit tussen de Hollandse Rade (de grens met Loosdrecht) en de Maartensdijkse Wetering, waar het huis van de pachters gelegen was.¹³

Een halve eeuw eerder was men al begonnen met het ontginnen van het gebied ten noorden van de Maartensdijkse Dorpsweg. Daarover werden in 1463 afspraken gemaakt. In het Utrechts Archief bevindt zich een akte met een overeenkomst uit 1463 tussen de verpachtende Utrechtse bisschop en geestelijke instellingen als het domkapittel met 'de landgenoten van Oostveen van de twee overste Tienhoeven, ter andere zijde, over het opraden (ontginnen) van veenland onder Oostveen tot de Drenschoten toe.'¹⁴

De pacht werd meestal voldaan in geld en een enkele 'goede zwarte turf'. In de contracten is er ook sprake van landschapsbeleid: na ontginning moest de zandgrond die in het Oostveen bovenkwam, als er alleen een gebruiksrecht was, weer teruggegeven worden aan de verpachter, die deze doorgaans liet omzetten in fatsoenlijk weidegrond of bouwland. Dat gold ook voor de pachter die niet alleen de turfwinning maar ook het land pachtte.

Het zou nog lang duren, voordat aan de winning van turf in het noordelijkste deel van het veengebied bij Eyckenstein een einde kwam. Nog in 1608 deden inwoners van Oostveen een beroep op Hugo de Groot, die toen raadsheer was in het Hof van Holland, om op te treden tegen Gooilanders die zich volgens hen illegaal met turfwinning in hun gebied bezighielden.¹⁵

Dat was echter na de tijd waarin door bemiddeling van Den Haag in de eerste helft van de zestiende eeuw de grenzen van het Gooiland waren vastgelegd. We weten ook, dat in 1664, mr. C. van Vianen, die toen de strook van Eyckenstein met de Domproostenwijk erin, bezat, tiendvrijheid kreeg.¹⁶ Dat gebeurde pas na de ontginning van heidevelden daar, ten zuiden van het landgoed. Naar deze eigenaar heette de Eikesteinselaan of Opstallaan vroegen de Vianens Steeg. Het was Maurits Jacob Eyck, die nog twee eeuwen daarna in het gebied ten noorden van Eyckenstein de waterhuishouding zo regelde, dat turf per schip uit de omgeving van het Boetzelaersveld bij Lage Vuurse kon worden weggevoerd naar de Praamgracht.¹⁷



Afb. 3. De akte van 1463 in het Utrechts Archief.

Toch was al in de vijftiende en zestiende eeuw veel veen verdwenen door de turfwinning. Er was veel vraag naar en de prijzen lijken gestegen te zijn. De belangrijkste oorzaak daarvan was de bevolkingstoename, die in de zestiende eeuw stormachtig was. Niet alleen de stad Utrecht groeide. Tussen 1500 en 1550 steeg de bevolking van de Nederlanden met 30 procent tot over de miljoen inwoners. De brandstof moest meer mensen verwarmen en werd duurder. De grote en groeiende stad die Utrecht toen voor middeleeuwse begrippen was, beleefde van de veertiende tot de late vijftiende eeuw een ruime verdubbeling van de bevolking, van meer dan 10.000 naar 20.000, om in de zestiende eeuw verder te groeien naar omstreeks 30.000.

Conflicten en oorlogen om de turf

Belangrijke en langlopende grenskwesties die heel vaak te maken hadden met de uitbating van de venen, staken in de vijftiende en vooral zestiende eeuw de kop nadrukkelijker op dan daarvoor. Soms waren de geschillen over de venen met de inwoners van Goiland het gevolg van foutieve kaarten. Zo was er in 1404 in het geval van de Hollandse Rade bij Loosdrecht. Het gevolg hiervan was dat de inwoners van Westbroek en Achttienhoven door het verschuiven van de grens in zuidelijke richting nu plotseling door de Hollanders ervan werden beschuldigd turf te steken in Hollands gebied.¹⁸

Overigens was er ook onder inwoners van het Sticht zelf ruzie over de uitbating van de veengebieden, zelfs wanneer de turf al was uitgegraven. Zo lezen we in een akte uit 1472, dat er een overeenkomst werd gesloten tussen het klooster Oudwijk en de Balije van Utrecht die een einde maakte aan een twist over de pacht of het gebruiksrecht van uitgegraven veenland in Oostveen (Maartensdijk).¹⁹ Rechterlijke uitspraken waren nodig om geschillen over veenland op te lossen. Zoals in 1470, toen het rechtbank van het Domkapittel de grenzen tussen de Ridderven en de gerechten Oostbroek, Overdevecht en Oostveen moest vaststellen.²⁰

Priesters, monniken en nonnen maakten ruzie over turf. Een voorbeeld hiervan is het conflict tussen de monniken van Oostbroek en de nonnen van Vrouwenklooster, De geschiedenis van Vrouwenklooster werd tot het midden van de veertiende eeuw gekenmerkt door de strijd

van de nonnen om hun zelfstandigheid te vergroten. Er waren met Oostbroek twisten over het grondbezit, over de keuze van de priorin van Vrouwenklooster en het steken van turf. Daarbij ging het niet alleen om het bezit van het veen, maar ook om de manier van turfwinning. Als er turf werd gestoken, haalde men uit één turfgracht zowel zwarte turf van goede kwaliteit als witte, niet goed 'ingekoolde' turf. De joffers van Vrouwenklooster gingen nogal eens in tegen het verbod van de abt van Oostbroek om de witte, slechte turf ongebruikt op het land te laten liggen.

Strijd was er ook met de Heren van St. Jan, die heel veel grond in het Biltse veengebied in beheer hadden. Het conflict met de Jansheren gaat terug op het jaar 1308. Op 'Sinte Petersdach ad cathedram 1307' – 22 februari 1308 – schonk bisschop Gwijde van Henegouwen acht hoeven land in zijn wildernis aan het Vrouwenklooster.²¹ Deze acht hoeven met een oppervlakte van 8 maal 16 of 128 morgen of bijna 118 moderne hectaren²² lagen volgens de schenking tussen de Vuursche, Overhees en De Bilt en besloegen een breedte van naar schatting 4880 meter.²³ De schenking was inclusief

'gerecht en tienden beneden Overheze [of Hoog Hees] ende nederwärts te gaan totter Bilten wert²⁴ daer die eynden of [van] beghinnen te Vuerzen daer onse waerscap beghinnet [Hoge Vuursche] ende opgaen te wege toe an Scouthuus²⁵ hegge gaet'.

De door greppels of watergangen aangegeven oost- en westgrenzen werden in de loop van tijd 'Nonnengroepen' genoemd.²⁶ Ze waren van belang voor de winning van turf uit het veen.

In 1362 gaf Vrouwenklooster aan bisschop Jan van Arkel een stuk van dit veen bij de Vuursche in een eeuwige erfpacht. Het strekte zich uit vanaf het veen dat een zekere Werner van Drakenborg al eerder van de bisschop in leen had gekregen. In het betreffende stuk deelde de bisschop mee, dat hij op zijn beurt Werner van Drakenborg ermee beleende.²⁷ Dit was het stuk grond dat een twistappel van belang zou worden en waarover het ene na het andere proces zou worden gevoerd.

De Heren van St. Jan dachten in de vijftiende eeuw recht te hebben op het land van Werner van Drakenborg (Drakenstein). Met alle juridische canoniekrechtelijke middelen bestreden het kapittel en het klooster elkaar. Het lijkt erop, dat Vrouwenklooster veel meer grond in exploitatie had genomen dan in 1308 was gegeven maar ook dat de Heren van St. Jan ten onrechte de volledige zeggenschap claimden over de grond van Vrouwenklooster die in 1362 aan Werner van Drakenborg in erfpacht was gegeven. Die claim was onder meer gebaseerd op een schenking uit 1460, toen kanunnik Jan van Drakenborg de schuld voldeed voor de venen die hij van Vrouwenklooster in de Vuursche in leen hield, omdat de erfpacht zeven jaar niet betaald was om ze daarna aan het kapittel te geven.²⁸

In 1535 moest Vrouwenklooster zich voor het Hof van Utrecht, de gewestelijke rechtbank, verdedigen tegen de beschuldiging van de vertegenwoordiger van keizer Karel V, dat het klooster veel meer grond in gebruik had genomen dan de door bisschop Gwijde toegedachte acht hoeven.²⁹ Vrouwenklooster voerde toen heel begrijpelijk en terecht als bewijs van zijn rechten op het land van Werner van Drakenborg het hiervoor genoemde stuk van 1362 aan. Het liep uiteindelijk goed af voor Vrouwenklooster. In mei 1535 namen de hoge vertegenwoordigers van de landvoogdes van de keizer, zijn zuster Maria van Hongarije, de zaak in ogenschouw.³⁰ Een maand later viel de beslissing in het geschil. Juichend wordt genoteerd: *'Opt[en] XVlllen dach in junio a[nn]o XVc XXXV word ons sententie gegeve[n] van*

*ons proces [tegen de Heren van St. Jan] in den raet van Utrecht en[de] word ons toegeweesen. God sij gedanct in der ewicheyt.*³¹

De lange duur van het conflict duidt op het belang van de inkomsten van de turf voor de adellijke dames van Vrouwenklooster. Dat belang verklaart ook de agressie van de joffers die Henrica van Erp beschrijft in het volgende citaat:

'Op de donderdag na Pinksteren van het jaar 1512 [3 juni 1512] reisden jonkvrouw Heilwig van der Haar³² en Johanna van Lantscroon voor ons naar de Vuursche. Daar vernietigden zij de turf die de turfstekers van de Heren van St. Jan in hun veen hadden gestoken, evenals hun schoppen en spaden'.³³

Grenskwesties lopen als een rode draad door de geschiedenis van Vrouwenklooster: het conflict met het kapittel was het langdurigste, maar ook andere aantastingen van het grondbezit moesten worden afgeweerd.³⁴

Strijd en twist om het veen en de turf was ook in andere streken van het grensgebied van Holland en Utrecht ten noorden van de bisschopsstad heel gewoon. Eemnes, de Vuurse, Hollandsche Rading, Westbroek en Oostveen – de streken waar Aelman doorheen trok - waren niet onbekend met wapengekletter. De zeggenschap over gebied tussen Utrecht en het Gooi werd in de veertiende en vijftiende eeuw met regelmaat door de Utrechtse bisschop en de Hollandse graaf betwist. We lezen in de bronnen over de oorlog tussen Willem V en Jan van Arkel in deze gebieden:

*'De bisschop [Jan van Arkel] richtte zich [in 1348] eerst tegen de zogenaamde Oost-Hollanders en dwong hen, onder gevangenneming van heer Melis van Mijnden, zich weer Eemnessers te noemen.'*³⁵

Johannes de Beka noteerde in de veertiende eeuw:

'In den jaer mccc xl viii des achten daghes na Sunte Margrieten daghe [19 juli], alse die vrede ende ghenomen hadde tusschen Holland ende den ghestichte [t Sticht], toech bisschop Jan uut mitter stat van Utrecht op een velt bi Emenesse, dat lapers hiet, daer hem die Hollanders stoutelike tieghens quamen, mer si verloren den strijt. Daer bleef ghevangen haer Melis van Mijnden ende vele goeder lude met hem, daer die bisschop groten scat of haelde, ende vele bleven daer doot ende ghevangen van Emenesse, zodat si bi node haren nijwen namen mosten oflaten, dat si Oosthollant hieten, ende nemen haren ouden name weder ende bliven bisdomer [onderdanen van de bisschop] als si tevoren waren.'

Volgens de Eemnesser historicus A.J. Maris moeten we de locatie van de Slag bij Hollandsche Rading zoeken.

Een andere bloedige slag, ditmaal tussen de troepen van de Hollandse graaf die bisschop David van Bourgondië te hulp schoten in zijn strijd tegen de stad Utrecht, voltrok zich op 26 december 1481 bij Westbroek. Er zal nog in Aelmans tijd over gesproken zijn. Daarbij verloren de inwoners van de stad Utrecht minstens vijf- of zeshonderd man – er is in een enkele bron zelfs sprake van meer dan 1.000 doden - doordat zij werden geconfronteerd met een grote Hollandse overmacht. Westbroek werd in de as gelegd - *'behalve de huizen waar*

kraamvrouwen of stervenden waren', vertelt de Utrechts-Hollandse Kroniek. Het Hollandse leger telde vier- tot vijfduizend man. De doden waren daarna te zien onder het ijs, dat de venen bij Westbroek bedekte. Men sprak in die dagen van 'het *Westbroeck*': de westelijke moerassen.³⁶



Afb. 4. Detail van de oostelijke muurschildering in de Westbroekse kerk. (Foto Anne Doedens.)

Er zou nog eeuwenlang turf uit het gebied bij het dorp gehaald worden. We treffen Aelman er in 1525 aan, als hij in de Westbroekse taveerne – waarschijnlijk het Zwaantje – zich onderhoudt met Westbroekers over de grenzen van het Sticht, over verdwenen veenplassen als Hoddemeer en Koddemeer. Misschien (waarschijnlijk zelfs) heeft hij de schilderijen in de kerk van Westbroek die gemaakt werden na de slag nog gezien - met daarop de herberg het Zwaantje. Men kan ze nu nog bewonderen. Hij ging in ieder geval in het gebouw op zoek naar oude akten over grenszaken en grondbezit.

Hoe het ook zij, we moeten de tochten van de hoofdpersoon van deze hertaling en bronnenuitgave, de Naardens stadssecretaris Aelman, bezien tegen de achtergrond van de Hollands-Utrechtse machtsstrijd en de daarmee verbonden turfwinning. De vraag naar turf nam toe, steeds meer veen verdween, maar bij de grens met Gooiland in het noorden en noordoosten lagen nog steeds aantrekkelijke gebieden om de brandstof te delven. Die grenzen verlegden de inwoners van het Sticht dan ook graag zo ver mogelijk naar het noorden, daar waar ook in het begin van de zestiende eeuw nog veel veen te vinden was in een gebied dat steeds verder ontwikkeld werd. Het leidde tot juridische procedures, de strijd met

pen en papier. In het kader daarvan trok Aelmannszoon er in 1525 met de Naardens stadsbode Meyns Keek op uit.

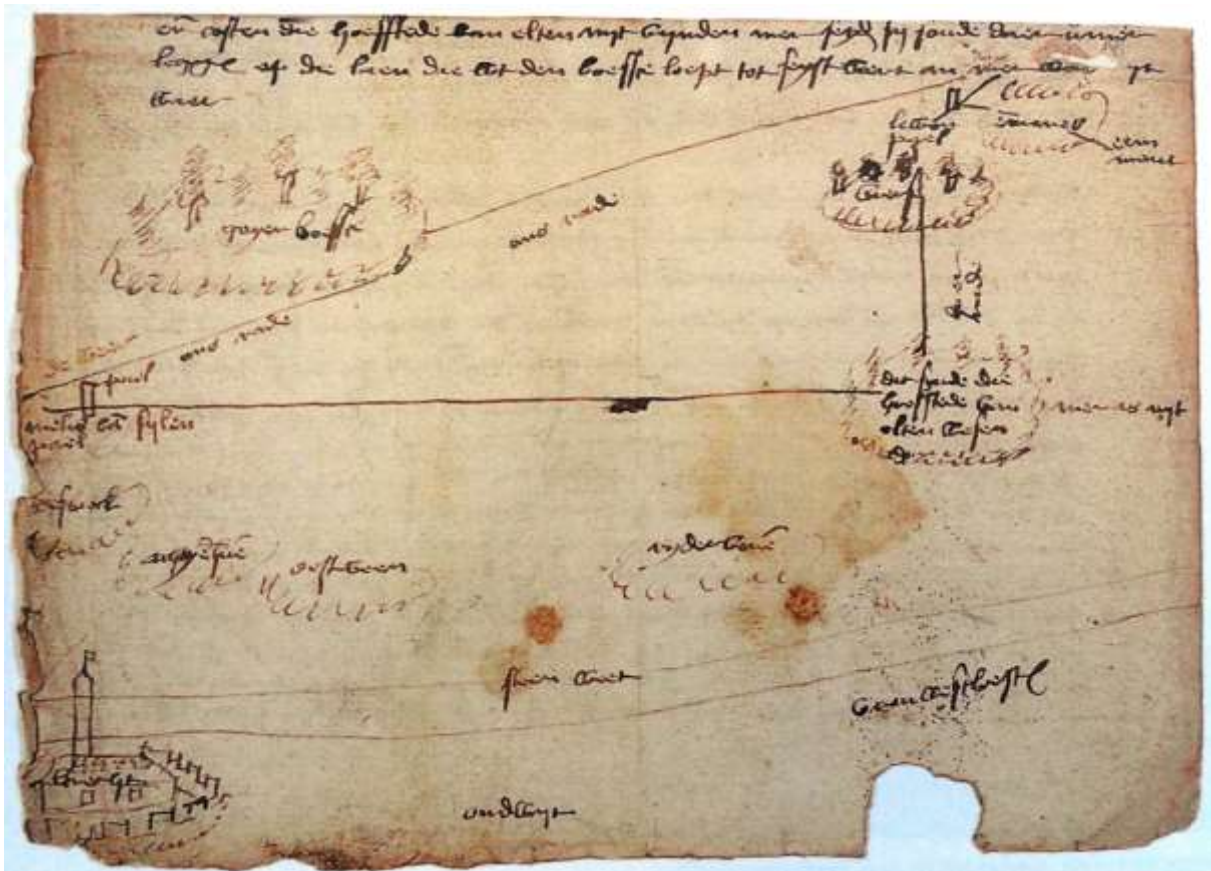


Afb. 5. Fragment van een kaart van 1630 Willem Blaeu (Het Utrechts Archief). De Leeuwenpaal vanwaaruit de Hollands Utrechtse grens werd getrokken is duidelijk te zien.

Wat kaarten vertellen

Bij deze procedures werd gebruik gemaakt van kaarten.³⁷ Die vertellen ons waar de grensproblemen lagen, zoals een famous kaartje uit 1472. Het bevindt zich, samen met andere stukken over de Hollands/Gooise-Stichtse grensproblemen in het archief van de rekenkamer

van de grafelijkheid, in het Nationaal Archief in Den Haag.³⁸ Op de achterzijde leest men: 'Relacye int generael capittel anno LXXII op sinte Pontyaensavont', 13 januari 1472. In St-Omer. nu Noord-Frankrijk, moest worden beslist over de oplossing van die grensproblemen. De Hollandse heren van de grafelijkheid stelden vast dat de Vuursche (zowel de Hoge als de huidige Lage Vuursche) tot Gooiland zou behoren. Ze wilden de grens laten lopen van de Leeuwenpaal, - de grenspaal met den Hollandse leeuw erop gebeiteld, op de noordwesthoek van Eemnes naar de Vuursche en vandaar naar Warnaers Hofstede (het tegenwoordige Drakenstein). Van dat punt werd hij verder getrokken naar de zogeheten hofstede van de abdis van Elten en vandaar door de venen langs Hoddemeer en Coddemeer (op de grens van Westbroek en Holland) naar de Weer, een wetering die bij Breukelen in de Vecht uitliep, tot aan den paal van Melis van Mijnden – dezelfde van de Slag bij Hollandsche Rading -, die op het kaartje 'Van Sijlen' wordt genoemd.



Afb. 6. De schets van 1472

Aan de rechterkant, in het midden staat de hofstede van de abdis van Elten. Die speelt in het verhaal hierna een grote rol. Men leest op de kaart:

'Item doe die gedeputyerde op die venen waren in de maent van Apryl anno LXXII, doe en wesen die Hollanders geen besceyt van dat zij hem vermeten hadden, ende costen die hoeffstede van Elten nyt vynden, mer seyden, sy soude daer ummer leggen op die laen, die uut den boesse loept tot Seyst west an; mer was nijt waer'.

De hofstede van Elten, waarvan de Hollanders de ligging niet wisten aan te geven, komt in het volgende hoofdstuk aan de orde. Intussen zijn we midden in de grensproblemen van de late

veertiende eeuw terechtgekomen. Tot in de 21^{ste} eeuw vraagt men zich van sommige plaatsen die in het verhaal van Aelman een rol speelden af: wat lag waar? Betrouwbaar was de kaart van 1472 in ieder geval niet. De verhoudingen ervan kloppen in geen geval. De kloosters Oudwijk en Vrouwenklooster liggen bijvoorbeeld te ver van Utrecht, van Maartensdijk is nog niets te zien en aan de linkerkant, in het midden, staat Oostveen, ver verwijderd van de huidige Dorpsweg. Op de schets zien we namen die nu van de kaart verdwenen zijn. Sommige lichtten we al toe zoals 'Melis van Mijnden'. Men ziet duidelijk het Gooierbos. Dat is ook helder zichtbaar op de 'Ronde Kaart van Gooiland van 1525': het prijkt in het midden.



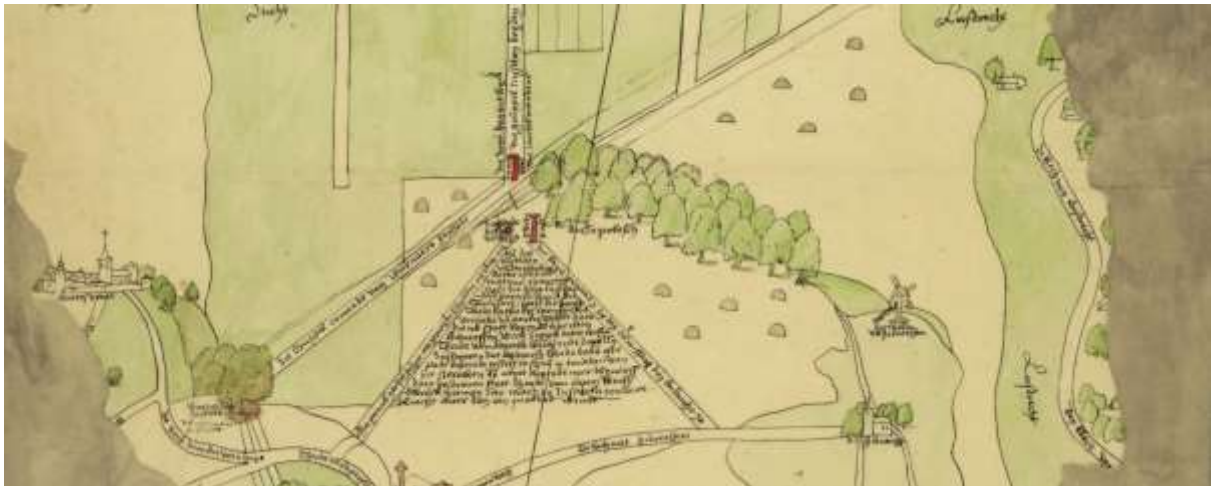
Afb. 7. Kopie uit 1917 van de Ronde Kaart van Gooiland van 1525. De oorspronkelijke kaart werd in 1525 getekend door Jan de Pape voor de grafelijkheid van Holland, (Utrechts archief, 132-02.)

Over het Gooierbos schreef Craandijk in 1879: 'Staand op den Hoorne boeg, als een voorpost in de heide [overzien wij] ook een deel van den grond, eenmaal door het Gooijerbos ingenomen'. Op dezelfde kaart zijn ook Maartensdijk, Westbroek en daarbij gelegen het Hoddemeer en het Coddemeer te zien. Waarschijnlijk gaat het hier om voormalige veenplassen bij de grens met Gooiland, die door de ontginningen uiteindelijk verdwenen zijn. Belangrijk in het verhaal is de Brabantsche Wijck die op deze kaart foutief – het is een water en geen weg – staat aangegeven bij Maartensdijk en vandaar links naar boven loopt, naar de

plaats waar de hofstede van de abdis van Elten aangegeven staat. Water was belangrijk voor het vervoer van de turf, dat zal ook voor de Brabantse Wijk gegolden hebben.

In een rapport dat bij een kaart van omstreeks 1539 behoort vertelt de raadsheer van de grafelijke rekenkamer Nicolai over schutsluisjes, waarmee het water op peil werd gehouden voor de scheepvaart met pramen of schouwen: 'twelck zijn cleyn platte scheepkens ponts gewijsde gemaect breet ontrent vijf voeten.'³⁹

Op de kaart van 1525 staan meer waterwegen afgebeeld, één vanaf de Vecht richting Westbroek en Achttienhoven en één pal onder de Brabantsche Wijk.



Afb. 8. Uitsnede uit de kaart van omstreeks 1539. kaart van omstreeks 1539. (Kopie uit 1917 van een kaart in het Nationaal Archief (VTH 2579) (Utrechts Archief 132-3.)

Als twee rode blokjes staan op de kaart van omstreeks 1539 leeuwenpalen afgebeeld, de grensaanduidingen waarvan de eerste bij of in de Zuiderzee bij Eemnes stond. De grenslijn wordt op deze kaart doorgetrokken naar Warnars hofstede, Drakenstein. Van Drenschoten weten we dat we dat moeten zoeken bij de Floris V-weg en bij de Egelshoek: de huidige grenzen van het Noorderpark aan de Hilversumse en Loosdrechtse kant. Hierna zal Aelmanszoon Vosbergen noemen. Dit lag bij het Hilversumse Pluismeer.

Over de hofstede van de abdis van Elten, Overdevecht en de Steenen Camer

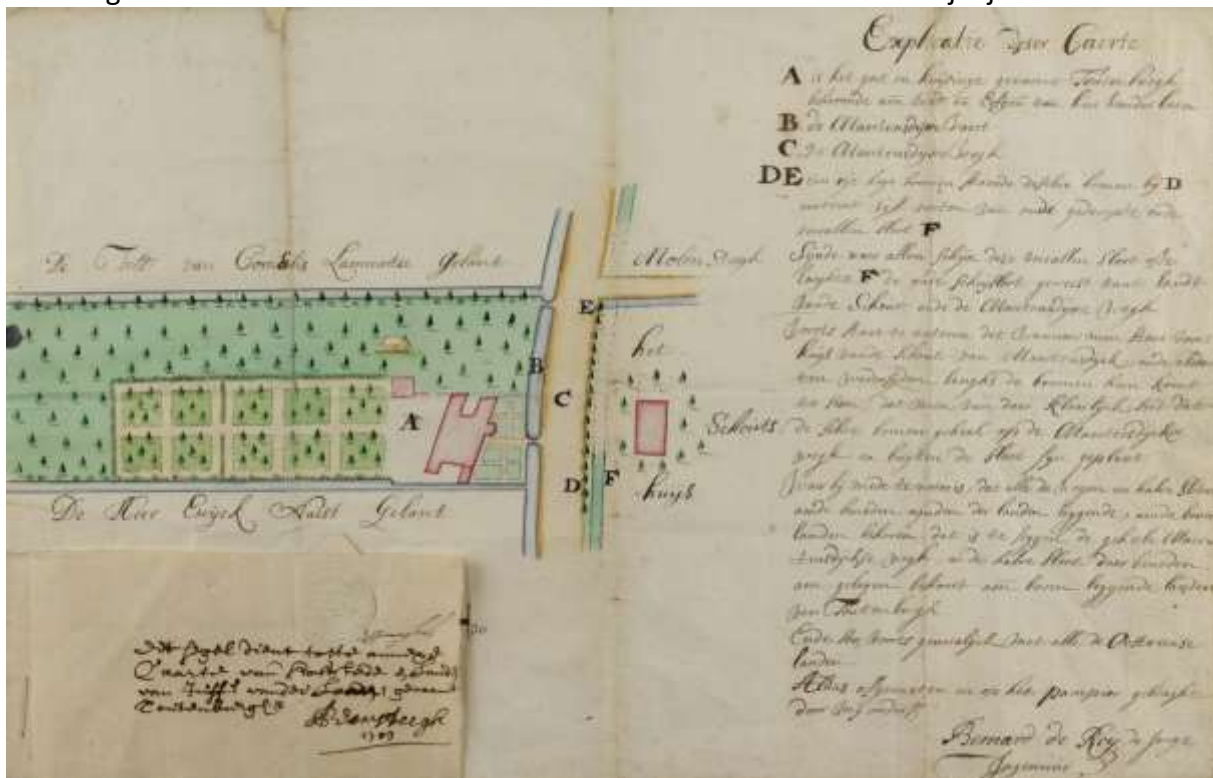
Alle door de Naardense secretaris genoemde namen vallen qua belang in dit verhaal in het niet bij één andere: die van de hofstede van de abdis van Elten. Het ontdekken van de plek van deze hofstede was een van de belangrijkste doelen van Aelmans reis naar het verre Groningen, naar de monnik Lapp in Selwert, want bij die hofstede moest de grens met Holland lopen. De hoofdpersoon van deze bronnenuitgave, secretaris Peter Aelmanszoon liet deze monnik een verhaal vertellen waaruit blijkt dat hij de ligging van deze versterkte boerderij met toren en grachten verwarde met die van Overdevecht, een kasteeltje dat in de buurt van het huidige Biltse Park Arenberg lag, tussen de Steenstraat en de Blauwkapelseweg.⁴⁰ Aelman deed dat niet zonder reden: op deze wijze zou het gebied van Hollands rechtsmacht zeer zijn uitgebreid.

Wat was die 'hofstede van de abdis van Elten', een dame die ver weg pal over de huidige Nederlandse Oostgrens bij de Liemers bivakkeerde? Om dat goed te begrijpen moeten we terug naar de tiende eeuw na Christus. In 968 stichtte graaf Wichman van Hamaland een

klooster in Elten en schonk heel 'Naerdincklant' (lees: het hele toenmalige Gooi) aan dit convent.

In 1280 kwam de Eltense abdis Godelinde (1272-1288) op kasteel Vreeland met de Hollandse graaf Floris V overeen, dat 'alle gezagsrechten in [eeuwige] erfelijke pacht' met enkele hier niet relevante uitzonderingen aan hem werden overgedragen. Met deze overdracht ontving Floris V alle landsheerlijke rechten en de meeste grondheerlijke rechten van de abdis. Bij deze overdracht betaalde Floris een bedrag ineens en een jaarlijkse pacht van vijftiengint Utrechtse ponden. Tot de overgedragen bezitting behoorde ook de hiervoor genoemde hofstede. Velen braken zich er al het hoofd over waar deze hofstede lag.

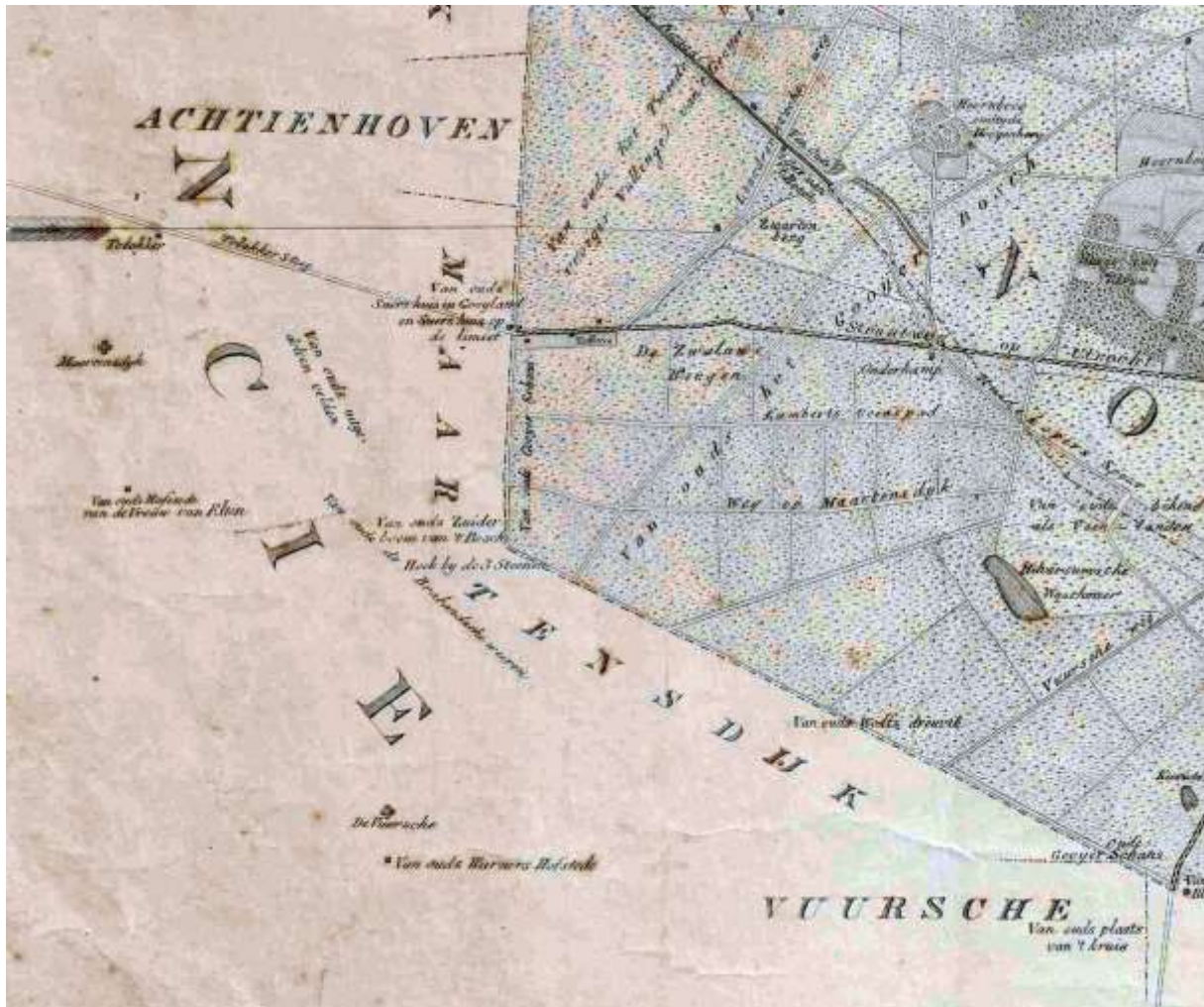
De lokale historicus Hans Lägers zag in 1986 een hofstede aan een steeg tussen de Blauwkapelseweg en de Steenstraat, die de hofstede van de abdis van Elten zou kunnen zijn, maar hij twijfelde.⁴¹ Een andere plaatselijke geschiedvorsor, de voormalige Biltse gemeenteambtenaar J.W.H. Meijer, legde het verband met het kasteel Overdevecht op deze plek.⁴² Lokale vorsers bleven gissen naar de plaats van de hofstede van de abdis van Elten. De Maartensdijkse amateurhistoricus Van den Brink ging zelfs zo ver, dat hij in 1993, gissenderwijs, op grond van niet erg precieze kaarten zelfs suggereerde dat de fundamenten van de hofstede van de abdis van Elten op de plaats van het bisschoppelijke jachtslot Toutenburg te vinden zouden kunnen zijn.⁴³ Recent werd echter een kaart ontdekt met de exacte locatie van Toutenburg op een plek die, mede gelet op het hierna volgende, de situering van de hofstede van de abdis van Elten daar uiterst onwaarschijnlijk maakt.⁴⁴



Afb. 9. Het bisschoppelijk jachtslot Toutenburg. Kaart uit 1703 van Bernard de Roy jr. (Utrechts Archief, topografische atlas nr. 1874-2.)

Van den Brink beriep zich op een kaart uit 1843, waarvan we een detail hierna afbeeldden. Men ziet daarop de hofstede op een rechte lijn van de Tolakkerweg naar de Vuurse, van bovenaf

gezien op één derde daarvan, ver verwijderd van Toutenburg. De ligging van de hofstede van de abdis van Elten kon echter recent worden aangetoond aan de hand van een kaart uit 1703: op een perceel ten noordoosten van zorgboerderij Nieuw-Toutenburg aan de Maartensdijkse Dorpsweg, niet in de buurt van de locatie op de kaart van 1843 die Van den Brink suggereert.⁴⁵



Afb. 10: detail van de kaart van 1843 'na de heideverdeeling', van A. Van Oosterhout en N. Nelemans.

Als men zich verdiept in de kaarten van het gebied, zou volgens Van den Brink de Eltense hofstede op een plek liggen aan het begin van een water dat we hierna tegen zullen komen als de Brabantsche Wijck. Daarvan zijn in het landschap nu nog sporen te zien: ter hoogte van Dorpsweg 101. Daar ziet men 100 meter ten noorden van de Dorpsweg de overblijfselen van een oude watergang, die 700 meter doorloopt tot een punt ter hoogte van Dorpsweg 171, waarna hij over een afstand van 800 meter afbuigt naar het noorden, parallel aan de Aanlegsteeg. Op de kaart uit 1843 liggen 'de Brabantsche Weeren' echter naar het noordoosten toe veel verder van de Dorpsweg af en is de zogenaamde hofstede van de abdis van Elten te zien in de richting van Eyckenstein aan de Dorpsweg. Dit maakt de kaart niet erg betrouwbaar en zeker niet precies.

Intussen hadden alle genoemde auteurs twee artikelen in Oud-Utrecht van M. Raven van 1953 en 1955 over het hoofd gezien; ze noemden deze in ieder geval niet.⁴⁶ Raven maakte gebruik

van de hiervoor al genoemde kaart van 1472, waarop men leest dat de hofstede zou liggen 'op die laen die tot [lees: van] den boesse loept tot Seystwert an, mer wat uytwaert.' Op de Ronde Kaart van Gooiland van 1525 van Jan de Pape⁴⁷ staat de hofstede aan de kop van een zijspreng van de al genoemde Brabantsche Wijck. Raven lokaliseert die Brabantsche Wijck en de spreng als volgt:

'Ongeveer 750 m achter de Ijzeren Mortier, waar Pieter Aelmanszoon in 1525 met de bode Keeck op maanlicht avontuur ging, is een meertje, overblijfsel van de verdwenen Brabantsche Wyck. Hier vond Keeck in 1521 [sic!] de Blauwe Zerk, een vermeende grenssteen; misschien ligt deze nog op de bodem van dat poeltje.'

Deze blauwe zerk waarnaar ook Aelman uitdrukkelijk op zoek is, is cruciaal: het zou de grenssteen zijn bij de zuidgrens van het Gooi, dicht bij de hofstede van de abdis van Elten. Voor zijn plaatsbepaling beroept Raven zich op een betrouwbare bron, een rapport van de grafelijke rekenkamer van de hand van raadsheer Nicolaï van de grafelijkheidsrekenkamer van 1539, in het Nationaal Archief in Den Haag.⁴⁸ Met behulp van de gegevens van Nicolaï bepaalt Raven de plaats van de hofstede op een plaats dicht bij de Hertenkamp, iets dat niet strijdig is met de plaats van de abdij op het kaartje van 1472 en de Ronde Kaart van 1525.

Ravens conclusie ontkracht de mededeling van Lapp over de ligging van de abdij van Elten volledig. Er is meer in het verhaal van de monnik Lapp en stadssecretaris Aelman dat in strijd met de werkelijkheid van de vroege zestiende eeuw is. Aelman gist er vrolijk op los. Wanneer hij vraagt of de Steenen Camer niet het zelfde is als de hofstede van Elten. Er zou een hofstede met de naam de Steenen Camer op het terrein van de hofstede van de abdis van Elten liggen, suggereert hij Lapp. Deze borduurt daar op door, door te fantaseren, dat men uit zou komen bij deze 'Steenen Camer' als men vanaf de vermeende hofstede van de abdis van Elten (lees: Overdevecht) naar het Gooierbos zou gaan.

Vanwaar de verwarring met een bij de grenzen van het Sticht en Holland nergens te vinden huis dat als 'Steenen Kamer' wordt aangeduid? Het antwoord is eenvoudig. 'Steenen Camer' betekent niet meer of minder dan een gebouw dat uit bakstenen is opgetrokken. Zo kende het Biltse Vrouwenklooster een 'steenen camer' met daarin een grote zaal of 'saele' die er al vóór 1484 was. 'Steenen Camer' hoeft dus geen eigenaam te zijn en ook de hofstede van Elten zal een gebouw van steen zijn geweest. Als Lapp de hofstede die hij op het terrein van de abdis van Elten bij het Gooierbos lokaliseert, 'Steenen Camer' noemt, maakt hij twee vergissingen: één over de plaats en één over de naam. De eerste door de hofstede van de abdis te verwarren met Overdevecht en een tweede door te vertellen dat op het gebied van de hofstede van Elten een huis met de naam 'Steenen Camer' zou hebben gestaan, terwijl het begrip 'Steenen Camer' niet meer hoeft te zijn dan een omschrijving van het grote huis van de hofstede van Elten.

Dit alles doet echter niets af, van het belang van Aelmans' verslagen voor de geschiedenis van de late middeleeuwen en de vroege nieuwe tijd in de regio noord-Utrecht en zuidelijk Gooiland. Het blijft een bron van betekenis

Maartensdijk/De Bilt Augustus 2020

Anne Doedens en Dick Berents

DE HERTALING

1 Wat voorafging: een besluit van de landvoogdes, Maria van Oostenrijk, 23 februari 1525⁴⁹

[Dit besluit lijkt ten grondslag te liggen aan de opdracht die de Naardense stadssecretaris krijgt, om te gaan verkennen waar de grenzen van het Gooi juridisch gezien lopen. De grenzen van het Gooi zijn in de tekst namelijk niet echt helder omschreven en verdienen nadere detaillering: wat lag waar? Waar stonden de grenspalen?]

Omdat er een officiële vergadering in Amsterdam was belegd, om bepaalde kwesties en geschilpunten tussen de keizer aan de ene kant en onze bloedverwant, de bisschop van Utrecht, en u [Staten van Utrecht] vriendschappelijk op te lossen,

En omdat voor die bijeenkomst de afgevaardigden van de keizer met volmacht in deze zaken verschenen waren, maar die van uw kant niet,

Terwijl wij bovendien begrijpen, dat u niettenstaande ons verzoek om het delven van turf in de venen van de Gooiland, binnen de grenzen van het gebied van de keizer, op te schorten, [dat niet gedaan hebt],

Onder het mom van nietszeggende voorwendsels en [vragend om] uitstel, en maar doorgaand met het delven van turf uit de genoemde venen, waaruit wij de conclusie trekken, dat u niet bereid in minnelijk overleg [...] te spreken over de geschillen,

Daarom hebben wij besloten, om de rechten van de keizer zeker te stellen, na ingewonnen advies en rijp beraad, een voorziening te maken om vanwege de keizer beslag te leggen op de gedolven turven en verder een streng bevel uit te vaardigen,

Dat niemand binnen de grenzen van het gebied dat des keizers is, vanaf nu turf in de venen van Gooiland. mag delven, of hij nu ingezetene is van deze landen of niet, uitgezonderd die van Gooiland die voor hun eigen vuren turf in Gooiland mogen delven,

[De grenzen van dit gebied worden] uitgebreid in de voorziening omschreven, te weten:

[Ze lopen] van de meente bij de rivier de Eem, bij de Zuiderzee, zuidwaarts over de Wckersweg [Wakkerendijk], over de hoogte van een plaats die de Vuurse genaamd is, en vandaar naar een hofstede genaamd Warnaers hofstede en vandaarnaar de hofstede van de abdis van Elten en verder naar een plas die daar placht te liggen, genaamd Hoddemeer en vandaar naar een andere plas, genaamd Coddemeer en vandaar naar een wetering die de Weer heet en zo naar de Vecht.

Het is verboden om turf te delven of te doen delven of gedolven turven uit het gebied binnen deze grenzen af te voeren op straffe van lijfstraffen en verbeurdverklaring van goederen, omdat de overtreders bedervers zijn van de grond en het erfgoed die de keizer toebehoren. We willen deze voorziening op korte termijn uit doen voeren en ter zake procederen, zoals het van rechtswege behoort, maar liever hadden wij gezien, dat de zaken minzaam geschikt waren, als u zich daartoe had gezet.

2 De eerste tocht (1525)

Verslag van wat ik, Peter Aelman, secretaris van de stad Naarden met de bode van de stad Meyns Keeck ondernomen heb. Dit gebeurde in opdracht van de heren keizerlijke raden Jan Banninck en Reynier Brundt, procureur-generaal [van het Hof van Holland]. Die opdracht was beschreven in een notitie die in Naarden aan mij is afgegeven. Banninck en Brundt traden op als commissarissen die in de kwestie van de Venen en de grenzen van Gooiland onderzoek deden.

Om onze plicht en onze uiterste best te kunnen doen, moesten we daarvoor zo geheim mogelijk en zo slim mogelijk opereren. Want die van het Sticht Utrecht zijn arglistig, schrandere en koppig in het verdedigen van hun opvattingen [in de kwestie van de Hollands-Utrechtse grens], hoewel ze ongelijk hebben. Ze zouden wel eens snel geweld gebruiken als ze zouden weten, dat men eropuit was, stiekem informatie in te winnen. Daarom heb ik samen met de genoemde bode onze affaires en onderzoek, als daar mensen uit het Sticht Utrecht bij aanwezig waren, altijd heimelijk en bedekt moeten aanpakken om geen verdenking op te roepen. Die van het Sticht Utrecht wisten ervan, dat de heren commissarissen van de keizer nog onlangs vanwege de kwestie van de Venen en de grenzen in het Gooi waren geweest. Daarom hebben we een paar dagen [na hun vertrek] gewacht om de kwestie wat te laten afkoelen. We zijn pas uit Naarden vertrokken op donderdag 26 oktober 1525.

We zijn via het dorp Laren naar de Zijtweynt gegaan. Dat gebied loopt vanaf Gooiland pal naar het oosten [naar Eemnes buiten en vandaar naar het zuiden] tot aan de westkant van de oude kerk van Eemnes[-buiten]. Daar arriveerde ik met de bode, om erachter te komen hoe oud de kerk van dat dorp is.

Daar zagen wij de pastoor, heer Joost en een vicaris die heer Jan Nollert heette. Beide waren gekleed in een broek en een wambuis, zonder ambtsgewaad. Ze brachten bakstenen van het kerkhof naar hun huizen. De pastoor wist wie we waren en vroeg: 'Wat doen jullie hier? Wil je in het dorp blijven, want [als je verder gaat] dan zul je dat in het donker van de avond moeten doen!' We antwoordden dat we niet specifiek iets [in het dorp Eemnes-binnen] hadden te zoeken; we wilden alleen maar drie of vier goede varkens kopen. De pastoor zei: ga naar de herberg; die is van een vrouw die net als u uit Naarden komt. Ik kom dan in de avond bij jullie. Informeer daar maar. Ik denk dat je in het dorp zult vinden wat je zoekt.'

Omdat de pastoor en zijn vicaris nog op het kerkhof aan het werk waren en ons wantrouwden, en ook omdat de kerk op slot was, konden wij de kerk niet binnengaan met de koster. Als we dat gedaan hadden zouden ze ons verdacht hebben gevonden. Daarom hebben we de koster die avond niet lastig gevallen.

Toen de pastoor 's avonds [in de herberg] bij ons kwam, deden we alsof we alleen maar varkens wilden kopen. We vroegen de waard daarop, of hij wist waar er ergens een paar te koop waren. De waard zei: 'Het kost veel tijd om door heel Eemnes heen te lopen en het is vanavond te laat om op zoek te gaan. Ik weet er wel een paar, morgen zul je vinden wat je zoekt.'

's Avonds bij het vuur gooide ik een balletje op door te zeggen: 'Wat een mooie nieuwe kerktoren hebben jullie! Die is in een paar jaar neergezet!' 'Ja', zei de pastoor, 'binnen maar vier jaar!' Daarop zei ik: 'Maar jullie kerk is veel ouder, het lijkt me dat hij even oud is als onze kerk in Naarden, die ongeveer 180 jaar oud is. Hoe oud is jullie Eemnesser kerk dan wel?' De pastoor antwoordde: 'Ik denk dat deze kerk nog geen 200 jaar oud is, maar precies weet ik het niet.' Daarop zei ik weer: 'U bent hier pastoor, dan weet u dat toch uit de stichtingsoorkonde. Die heeft u toch?' De pastoor antwoordde: 'Het originele document heb ik niet, wel een kopie. Ik vertel u morgen wel hoe oud de kerk is.'

De volgende dag, op 17 oktober, gingen wij vroeg in de ochtend naar het huis van de koster, die een Hollander is en in Muideren is geboren. We haalden hem uit bed en hij hielp ons door met een kaars met ons mee de kerk in te gaan. Daar onderzocht ik alle boeken, van voor tot achter om achter de leeftijd van de kerk te komen, maar ik vond helemaal niets, met uitzondering van een oud psalterium, waarin een kalender was opgenomen. Daarop waren hier en daar van veel gestorvenen de overlijdensdata aangetekend. Onder de oudste van deze notities was er een die op de volgende manier was geschreven: 'Anno MCCC sexagesimo tertio obiit Petrus filius Petri, cuius anima requiescat in pace.' [In het jaar 1363 overleed Pieter Pieterszoon, moge zijn ziel in vrede rusten.]⁵⁰

Omdat we verder niets bijzonders vonden, bleven we afwachten tot de pastoor kwam. Die kwam uit zijn huis naar het kerkhof, waarop ik hem, zoals hij de avond tevoren beloofd had, vroeg naar de kopie van de stichtingsacte. Hij antwoordde: 'Ik weet niet waar ik die moet zoeken, hij kan wel weggeraakt zijn, ik heb hem lang niet gezien.' Om kort te gaan, hij had er een nachtje over geslapen en was onwillig om ernaar op zoek te gaan. Het leek erop, dat hij heimelijk achterdochtig was.

Daarna gingen we naar de nieuwe kerk, die aan het andere eind van Eemnes te vinden is.⁵¹ Daar wilden we de pastoor ondervragen over de ouderdom van het dorp en van de kerk. Omdat de pastoor echter afwezig was, vroeg ik aan de altarisist of onderpriester [de vicaris, plaatsvervanger] daarnaar. Hij gaf ten antwoord, dat de nieuwe kerk daar omstreeks 80 jaar oud was, maar de leeftijd van de oude kerk [van Eemnes-buiten] wist hij niet. Hij vertelde mij dat ik mij, als ik meer over de twee [Eemnesser] kerken wilde weten, moest wenden tot de pastoor van Eembrugge. Die wist het beste, omdat de mensen van heel Eemnes daar vroeger naar de kerk gingen, en de twee Eemnesser kerken afgesplitst waren van die van Eembrugge. Daar moesten ze jaarlijks een bedrag aan zilvergeld voor betalen.

Daarna ging ik de nieuwe kerk [van Eemnes-binnen] in, nam de boeken van voor naar achter door, maar vond ook daar niets dat van belang was voor ons onderzoek.

Daarna gingen wij naar de monding van de Eem, maar konden die niet bereiken. Vanwege de drassigheid van het land in de winter, kwamen we niet verder dan drie of vier boogschoten [een kilometer of iets meer] daarvan af. Toch konden we de monding van de Eem goed waarnemen; die ligt waar hij ligt en kon niet weggemaakt of vervreemd worden.

Vandaar gingen we terug naar Eemnes, naar het huis van de schout Louwe Pousen, om met hem het middagmaal te gebruiken en hem wat vragen te stellen en antwoorden te krijgen, omdat hij een goede en verstandige oude man is. Uit zijn mond hoorden we in het kort toen we aan tafel zaten, dat Eemnes vanouds verder weg in het land lag, dichterbij de Eem toe op een plaats waar nu een verwilderde hofstede staat, drie boogschoten [een kilometer] ten oosten van Eemnes. Hij wees ons die aan en zei dat deze boerderij bekend stond als de oude hofstede. Hoe lang het geleden was, dat Eemnes daar lag, wilde of kon hij niet zeggen. Hij vertelde echter wel, dat de weg waaraan Eemnes nu ligt vanouds de Wakkersweg [de Wakkerendijk] heette. Daar liep volgens hem de grens tussen Eemnes en Gooiland.

Vervolgens gingen we daar weg en vertrokken we samen uit Eemnes We gingen door Baarn langs de Melm [losplaats aan de Eem]. Bij Eembrugge gekomen, gingen we daar de brug over en betraden een herberg die naast het Huis ter Eem staat.⁵² Daar zetten we onze [wandel]stokken neer en regelden ons onderkomen voor de nacht. Daarop gingen we dadelijk naar de kerk, waar ik alle boeken onderzocht die daar te vinden waren, voor zo ver ze niet achter slot waren opgeborgen. Ook daarin vond ik niets dat ons helpen kon. Daarna ging ik naar het schoolgebouw en vroeg aan de koster naar de pastoor. Van hem hoorde ik dat de pastoor naar Amersfoort was afgereisd en pas die avond laat weer thuis verwacht werd. Daarop gingen we naar de herberg terug.

Daar troffen we bij het vuur twee broers uit Baarn aan, die daar zaten te drinken. De een heette Heynrick, de ander Cornelis Heyn (hij is nu schepen van Baarn). Bij dat gezelschap zat ook Jacob Heynricxzoon, schepen en secretaris van Eembrugge. Wij schoven aan en dronken mee. Ik vroeg aan de genoemde secretaris van Eembrugge of het klooster van Oud-Naarden daar [bij Eembrugge] geen land bezat, waarvoor tijns moest worden betaald [aan dat klooster], die voldaan moest worden onder linde van Baarn.⁵³ Hij bevestigde dat en merkte op dat hun land is getaxeerd op 3.000 gulden. De stadsbode [mijn gezel] ondervroeg in de tussentijd de schepen van Baarn. Hij liep in de avond met hem mee naar buiten om te wateren. Hij kreeg hem daarbij zo ver, dat de schepen met de bode in de maneschijn verder liep en hem het land van Meyns van Campen aanwees, dat aan de overzijde van de Eem ligt. Die zou ook tijnsplichtig zijn en in Baarn belasting moeten betalen [en via het klooster aan Holland]. Verder wist hij, al luisterende naar deze schepen, hem de toezegging te ontlokken, dat, als wij het gelag van die avond voor deze drie zouden betalen, dat de schepen dan ervoor zou zorgen, dat de secretaris van Eembrugge alle land waarvoor tijns moest worden afgedragen, op schrift zou zetten.

Dat deed hij inderdaad op de volgende dag, 28 oktober, de naamdag van de heiligen Simon en Judas. Toen ging ik ook naar de kerk naar de pastoor, heer Jan die Gruyter, en vroeg hem onder meer, wanneer de kerken van Eemnes waren losgemaakt van die van Eembrugge en hoe oud ze waren. Hij vertelde dat dat voor de nieuwe kerk ongeveer tachtig jaren geleden was. Van de oude kerk wist hij dat niet, hoewel hij heel listig en heimelijk dat meermalen had geprobeerd te weten te komen door een kopie te verwerven van de stichtingsacte van deze oude kerk van Eemnes. Dat was hem echter op geen enkele manier gelukt. Die van Eemnes hadden hem nooit het zilvergeld gegeven waar hij recht op had voor het ter beschikking gestelde land. Dat land lag in de Zijtweynt, vertelde hij.⁵⁴

Hij vroeg me op zijn beurt of ik van Amersfoort was. Ik antwoordde: 'Ja'. Toen zei die pastoor me: 'Ga hier de Eem over en vraag naar Heynrick Ghijsbertszoon. Die man is nog ouder dan ik en hij is ook de rijkste man van Eembrugge. Hij weet meer over zaken van vroeger te vertellen dan ik. Hij zal u de ligging van de Zijtweynt en ook andere zaken wel kunnen toelichten.

Toen ik bij het huis van deze Heynrick kwam, maakte hij zich juist op om naar de kerk te gaan. Ik vroeg hem als eerste naar de omvang en ligging van de Zijtweynt. Hij vertelde dat de Zijtweynt wel 23 morgen groot is [ruim 20 hectaren], van de Eem af tot aan Gooiland. De oude kerk van Eemnes zou binnen de grenzen van dat gebied Zijtweynt staan. Toen ik hem vroeg hoe oud Eemnes was en verdere vragen stelde, was hij op zijn hoede. Hij wilde mij verder geen dingen meer vertellen en wilde ook niet geloven dat ik uit Amersfoort kwam of een inwoner van het Sticht was. Hij zei: 'Jullie zijn Hollanders en jullie komen hier om inlichtingen over ons te zoeken en te spioneren; dat voel ik gewoon.'

Wij ontkenen dat en gingen daarvandaan snel het dorp Baarn bezoeken. Op de weg daarheen kwamen we een zekere Adriaen Aertszoon Buerman tegen, die naar zijn zeggen woonde in

een van de drie huizen van de Vuurse. We vroegen hem of de inwoners van de Vuurse onder de kerk van Baarn vielen. Hij antwoordde: 'Nee. We vallen in het Sticht onder geen enkele kerk, en als we onder een kerk vielen dan zou dat van rechtswege een kerk in Gooiland moeten zijn.'

We vroegen hem: 'Hoe zit dat dan?' Daarop zei hij op zijn beurt: 'Als het recht zou worden gevolgd, dan zou de Vuurse onder Holland vallen, ook al pachten wij ons land van de heren van [het kapittel van] St. Jan in Utrecht. Ik heb meester Jan van Amerongen, deken van [het kapittel van] St. Jan horen vertellen, dat de Vuurse door een edelman uit Holland aan een kind van hem als doopgeschenk is gegeven. Datzelfde kind is later kanunnik van de St. Jan in Utrecht geworden.⁵⁵ Zo zijn de heren van St. Jan aan het bezit van de Vuurse gekomen.' Verder zou meester Jan van Amerongen nog gezegd hebben dat de mensen van de Vuurse gerechtigd waren hun vee op de meent van Hilversum te laten weiden. De zegsman had wel meer informatie gehoord uit de mond van meester Jan, maar dat had hij allemaal niet kunnen onthouden om woordelijk te reproduceren.

Daarna arriveerden we in Baarn. Daar probeerden we weer erachter te komen wie en voor welk land tijns moest afdragen, maar ze waren daar zo gesloten dat men van hen niet iets wijs kon worden. Die schepen Cornelis Heyn die bij ons in Eembrugge was geweest, had ons geïnformeerd over de hofsteden die aan het einde van Eemnes gelegen zijn. Die staat bekend als de hofstede van Drakenburg en de andere als de hofstede van de jonkvrouw van Renesse.⁵⁶ Voor beide hofsteden moest tijns [onder de linde] in Baarn afgedragen worden, maar over de inwoners van Baarn wilde hij ons niets meedelen, noch in het algemeen noch in detail.

Van Baarn gingen we naar Soest, naar het Brigittenklooster [het Marienhof-in de-Birk[t]], om daar een monnik van het klooster van Naarden te bezoeken die mijn volle neef is. Omdat hij daar lange tijd woonde, hoopte ik dat hij op de hoogte zou zijn van de [juridische] positie van de boerderijen en de landerijen en de plicht van de bewoners om in Baarn tijns te voldoen. Hij was als novice en monnik lang binnen de muren van het klooster geweest; daarom wist hij ons geen aanwijzingen te geven over deze hofsteden. Hij noemde echter wel de naam van zekere Loech Rutgerszoon, die aldaar in Soest woonde, bij de kerk. Die zou jarenlang in gebreke zijn gebleven en wilde nog steeds niet betalen.

Diezelfde heer mijn neef wees ons op een van de lekenbroeders van het klooster, genaamd broeder Lambert, een ingezetene van Soest die daar geboren was. Naar hem moesten we toegaan. Die zou dan wel, als we het voor onszelf hielden en zijn naam niet naar buiten brachten, wat meer over die hofsteden weten te vertellen. Toen die lekenbroeder kwam en wij hem hadden beloofd de zaak geheim te houden en dat we het goed met hem zouden maken, heeft hij onder andere verteld, wat hij voor belangrijks wist, te weten dat alle land en boerderijen waarvoor tijns werd betaald, afkomstig waren van een zekere jonkheer Van Gaesbeek. De kloosterkerk was het voormalige woonhuis van de jonker, waarin hij placht te wonen, de kerk van het klooster de Birk[t] [het hiervoor genoemde augustijner klooster]. Verder wist hij sommige boerderijen uit zijn hoofd te noemen en beloofde hij ons dat op schrift te laten stellen door de pastoor van Soest. Daarvoor konden we een week later terugkomen, dan zou hij alles helder op een rijtje hebben. Daarom vertrokken we vandaar naar Naarden, naar huis.

Toen we door Eemnes liepen, nam de bode met zijn stappen de maat van de breedte van de Zijtweynt, ten westen van de oude kerk, naar Gooiland toe. Dit gebied, dat men in Eemnes als de meent van het dorp beschouwt, was 400 passen breed. Daarna kwamen wij in Laren, maar het liep al tegen de avond, zodat we daar moesten blijven overnachten. Zondagsmorgens kwamen we thuis in Naarden .

Op Allerzielen [2 november] vertrokken we met zijn tweeën weer uit Naarden, om de lijst met de tijnsplichtige hofsteden op te halen bij broeder Lambert te Soest en om daarna informatie in te winnen over andere grenzen [van het Gooi en Utrecht].



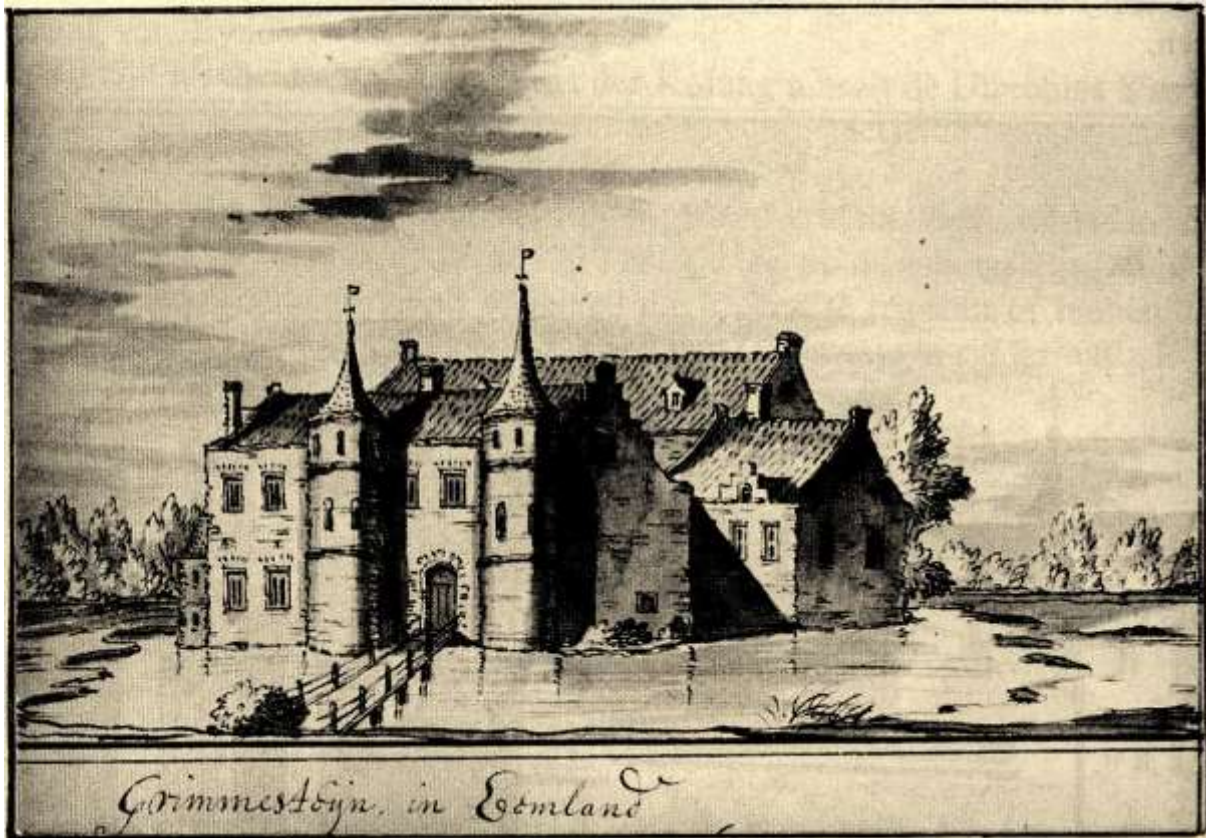
Afb. 11. Deel van een tekening van L.P. Serrurier van het klooster Mariënborg uit 1731. Utrechts archief, catalogusnummer 200833.

Toen we in Soest bij de eerder genoemde broeder Lambert arriveerden, wees hij ons eerst een bepaald stuk land aan, dat aan het klooster Oud-Naarden toebehoort. Het ligt aan het eind van Soest, aan de weg die naar Amersfoort loopt, bij [klooster] De Birkt en heet het Gheyn. Voorts vertelde hij ons dat de pastoor van Soest gezegd had, dat in Soest grond is uitgegeven voor 21 hoeven, waarvan de abt van de St. Paulusabdij in Utrecht er veertien in bezit heeft en de pastoor van Soest de resterende zeven. Een van deze zeven hoeven was niet meer in gebruik of hij was verkocht, zodat hij maar voor zes hofsteden jaarlijks tijns ontving. Verder maakte die broeder een uitstapje met ons, waarbij hij tegenover de Soestenaren deed alsof hij naar Melm ging. Onderweg door Soest wees hij ons waar dat relevant was de ene na de andere boerderij waarvoor volgens hem tijns onder de linde in Baarn zou moeten worden afgedragen. Naar het noorden lopend vanaf de kerk wees hij eerst de hofstede van Loech Rutgerszoon, die al vijftien jaar lang zoals gezegd niet betaald had.

Idem daarna de hofstede van Jan die Bruyn;
Idem daarna de hofstede van Willem Rijcxzoen;
Idem daarna de hofstede van Coman Bort of Bart;
Idem daarna de hofstede van Dirck Noteboem;
Idem daarna de hofstede van Ghijsbert Dircxzoen;
Idem daarna de hofstede van Ghijsbert Stael;
Idem daarna de hofstede van Heyntgen Jonge Heynenzoen.

En toen sloeg die broeder Lambert op de weg door Soest een zijweg in, want hij durfde niet verder met ons mee te lopen, want dan zouden we alle drie verdacht zijn geworden. Hij zei ons, dat we naar het huis van de oude schout van Soest moesten gaan, die op het nedereind van het noordeinde van Soest woonde. Die zou ons wel verder voldoende aanwijzingen kunnen geven, als hij ons toestemming wilde geven [hem vragen te stellen]. Deze schout was echter toentertijd niet thuis en daarom konden we hem thuis niet opzoeken.

Daarom gingen wij 's avonds naar de herberg van de nieuwe schout van Soest, Peter Schepper geheten. We troffen hem aan in een vrolijk aangeschoten stemming. 's Avonds na het eten vroegen we hem of hij niet alle hofsteden kende, die verplicht waren tijns te betalen onder de linde in Baarn.



Afb. 12. Kasteel Grimmestein. Uit: Atlas Brouerius van Nideck.

Hij antwoordde op zijn beurt en zei: 'Ja zeker! Dat is vanouds het bezit geweest van de vrouwe van Elten.' Verder zei hij: 'Waarom vraag je daarnaar?' Wij antwoordden dat wij graag de onderpacht zouden hebben van deze tijns, van meester Heynrick [Hendrik Dirkszoon] in Naarden. Die bezat de pacht lange tijd voor een klein bedrag en droeg daarvoor een gering bedrag naar het hof [van de graaf]. Daarmee heeft de algemene rentmeester [van de graaf] geen genoeg meer genomen.

'Daarom heeft hij [Hendrik Dirkszoon] ons de pacht te koop aangeboden. U weet beter dan wij wie hier tijnsplichtig zijn. Als u er brood in ziet, zouden we graag een deal met u sluiten en de pacht voor ons drieën overnemen. Dan zou u uit uw derde deel meer voordeel uit halen dan wij, want ieder jaar [als de pacht geïnd zou worden] zou er in uw pand goed verteerd worden. Ieder jaar zouden we bij u komen consumeren, de mensen zouden dan [bij de inning] een derde van de opbrengst, want zouden dan bij ons hun verteringen tot zich nemen en uw bier zou des te meer worden genuttigd!'

De schout vroeg daarop: 'Wat zou die tijns-pacht dan wel moeten kosten?' Wij antwoordden: 'Er is sprake van veertig gulden, maar wij denken dat wij hem kunnen krijgen voor 35 gulden.' Daarop zei hij: 'Als je het daarvoor kunt krijgen, doe het dan en koop de pacht daarvoor, want er zijn veel meer lieden die aan de Vrouwe van Elten tijnsplichtig zijn dan jullie wel weten. Want de tijnsplichtig geldt voor een groot gebied, waarvoor geld moet worden afgedragen

onder de linde in Baarn. Ja, hij is ook van toepassing op gebied aan de andere kant van de Eem; de hofstede van Grymmestein en andere hoeven vallen eronder. Als ik de pacht met jullie overneem, dat wil ik dat er jaarlijks wordt omgeroepen in de kerken van de omgeving, dat de tijnsplichtigen bij mij ten huize komen betalen, zoals ze dat in Baarn gewoon zijn te doen. Jullie komen er dan wel achter, dat dat het meer opbrengt dan 35 gulden per jaar. Ook zullen we veel procedures hebben tegen lieden die te laat zijn en lange tijd niet betaald hebben.”

Wij waren niet bevoegd en hadden geen opdracht om enige overeenkomst met hem te sluiten of een afspraak te maken en we wisten ook niet of het mogelijk was de betaling van tijns te verplaatsen van Baarn naar Soest. Daarom antwoordden we de schout: ‘Het is nu avond, en die is bijna voorbij. Deze twee dagen zijn kerkelijke feestdagen geweest. Bovendien wilt u, zoals u zei, na middernacht naar Utrecht gaan, naar de Statenvergadering. Dan zult u morgen hier dus niet zijn. We willen op korte termijn weer bij uedele komen, en dan onze afspraken vastleggen, want u bent een man die heel geschikt is om onze partner en vriend te zijn. Het zal vooral voor u het voordeligst zijn, vanwege de verteringen en gerechtelijke procedures die hier in uw herberg zullen plaats vinden.’

Die schout was met de door ons gedane voorstellen die avond tevreden. Hij vertrok omtrent twee uur in de nacht, dachten we – we konden in het huis geen klok horen – van zijn herberg naar Utrecht, met zijn gezelschap en de afgevaardigden, die hem gewekt hadden en hadden laten opstaan. Kort daarop stonden wij ook op van ons bed en liepen vandaar in de maneschijn naar de Vuurse en daarna door het veen, waar we natte voeten kregen totdat we kwamen bij de Brabantsche Wijck [een water bij Maartensdijk] bij een plaats, waarvan de bode en getuigen die dat een andere keer samen met hem gezien hadden, zeiden dat de blauwe zerk of steen daar ligt. Die Brabantsche Wijck stond echter vol water, zodat we deze zerk niet konden zien. Daarom gingen we naar de schutsluis die het water in de Wijk op peil houdt. Die sluis bevindt zich bij het huis bij Sint Maartensdijk. We begonnen de sluisdeur omhoog te trekken [door de kettingen op te winden rond een rol] om het water uit de Wijk weg te laten lopen naar de Vecht toe. De hond van het huis daar kreeg ons in de gaten en rende naar ons toe en begon luid te blaffen. We gooiden hem wat brood toe – we hadden dat met dat doel meegenomen – maar de hond liet het brood liggen, keek er ternauwernood naar, en viel steeds maar naar ons uit. Hij maakte zoveel herrie dat iedereen wakker werd die daar in het huis was, zodat wij hoorden hoe ze uit hun bed sprongen. Wij moesten zorgen dat we wegwamen en liepen weer naar de steen. Het water was echter nog geen voet gedaald, zodat die zerk nog [te] ver onder water verborgen lag. Toen we daar in de buurt van de steen waren, hoorden wij geluiden en het roepen van twee of drie mannen, bij dat huis, maar we hoorden niet dat ze ons volgden.

Daarna liepen wij weg van de zerk, niet naar Maartensdijk, maar naar het Gooierbos, en liepen toen naar het noorden over de weg die van het bos naar het noordwestelijke eind van Maartensdijk voert. Toen we daar aankwamen, was het dag aan het worden en we liepen vandaar verder en kwamen in Maartensdijk, waar we een uur bleven. Daarna liepen we weer van het noordwesten naar het zuidoostelijke uiteinde van Maartensdijk totdat we bij het huis, bij de Brabantsche Wijk, kwamen, waar we bij de schutsluis geweest waren, om te zien wat er in de weg had gezeten zodat het waterpeil niet verder gedaald was. We ontdekten, dat een stuk voorbij die schutsluis, naar beneden toe, meer schutsluizen te vinden zijn, elk een boogshot of twee [700 meter] van de vorige verwijderd. Die zorgen ervoor dat de waterstand door iedere sluis steeds een voet boven het niveau van de vorige blijft. Daardoor komt het, dat als men een sluisdeur omhoog haalt, het water maar een voet daalt. Alleen als men nog

meer, andere sluizen in de richting van de Vecht tegelijk open zou zetten, dan zou het water helemaal weglopen en de bovenloop van de Wijk geheel droog komen te staan.



Afb. 13. Detail van de Ronde Kaart van 1525 met Maartensdijk en de Brabantsche Wech [lees: Wijk.] Links het Gooierbos.⁵⁷

We zagen dat de mensen van het huis die in de [vroeg] ochtend door ons en de hond waren gewekt begonnen waren met ploegen aan de zijkanten van de Wijk, daar waar die steen of zerk ligt, zoals al gezegd is. Als dat niet zo zijn geweest, zouden we weer naar deze zerk toegelopen zijn, om hem met onze pieken door het water tastend te vinden.

Nog een keer liepen wij van de zuidoostkant van Maartensdijk naar het noordwesten van Maartensdijk, en gingen vandaar naar het dorp Westbroek, in de buurt waarvan Hoddemeer en Koddemeer liggen. We gingen daar naar de herberg bij de kerk. Daar werden we opgevangen door een oude priester die geboortig was van Naarden, die met ons wat kwam eten en drinken. Daar zat ook de waard met twee anderen uit Westbroek die aan het kaarten waren. Wij vroegen daar in de gelagkamer aan de aanwezige Westbroekers hoe we naar Hoddemeer en Koddemeer konden komen. Zij gaven in ieder geval toe dat er grenspalen waren geweest, maar omdat die nu allemaal verwaarloosd en bij het graven [van veen] beschadigd waren, zouden die niet terug te vinden zijn. Uit hun houding bleek, dat zij enigszins beducht waren vanwege het bezoek van de keizerlijke commissieleden aan het Gooi [vanwege de grensscheiding]. Een duidelijk antwoord kregen we [daarom] op onze vragen verder niet en we pasten ook op om te veel vragen te stellen om geen verdenking [van spionage] op ons

te laden of geweld uit te lokken. Daartoe waren ze zeker in staat geweest als ze van onze opdracht geweten zouden hebben.

Toen de avond viel ging ik met die oude priester naar buiten, de herberg uit, om de kerk en de versieringen (waarschijnlijk de schilderijen) – hele mooie – te bezichtigen en in het bijzonder de boeken in te zien in het kader van mijn onderzoek. Wellicht zou ik daarin ergens iets kunnen vinden dat ons van nut was. Ook daarin trof ik echter niets aan, behalve dat de kerk jonger was dan ik gedacht had.⁵⁸

De volgende dag gingen we, omdat we niet rechtstreeks over het veen naar de Oude Weer [een wetering bij Breukelen die in de Vecht uitloopt] konden gaan, bovenlangs door het dorp Loosdrecht, een mijl of drie [drie uur gaans, ruim zestien kilometer]. Toen we bij de Oude Weer kwamen begrepen we van onze waard – hij heeft een vrouw die in Muiderberg is geboren en ze wonen samen aan de Oude Weer - dat zijn huis in Holland staat en dat de overkant onder het Sticht Utrecht valt. We keken langs de Weer naar de Vecht, waarbij onze waard opmerkte dat de Weer, daar waar hij bij de Vecht komt, zich aan het einde in tweeën splitst in een zwaluwenstaart. Alle twee de vertakkingen hebben een sluis die uitkomt op de Vecht; de ene is een Stichtse sluis, de andere een Hollandse. Bij die laatste woont een man die Jan Hubertszoon heet. De sluis wordt van oudsher de Roeloff Arentszoon-sluis genoemd.

Vandaar gingen we weer naar Loosdrecht en spraken iemand die ons de hofstede van Peter Dircxsoon aanwees, want de inwoners van Loosdrecht zelf wilden dat niet aanwijzen. Die hofstede staat nu leeg en er staat ook geen woning meer bij. Ertegenover woont een zekere Janssen, in een nieuw huis. Vroeger liep er van de Oude Weer tot deze hofstede van Peter Dircxsoon in rechte lijn een weer [of waterloop]. Dat hebben we van een paar oude, betrouwbare lieden en de hiervoor genoemde passant begrepen.

Hierna volgen de namen van de bezitters van land ten oosten van de Eem, uitgedrukt in dagmaten [grond die op een dag gemaaid kan worden]. Het gaat om hofsteden en land waarvoor jaarlijks onder de linde van Baarn tijns moet worden voldaan aan de grafelijkheid van Holland. De opgave is gebaseerd op de mededelingen van twee broers te Baarn en een derde, hun makker en mededrinker Jacob Heynricxsoon, schepen en secretaris van Eembrugge, eigenhandig door hem zelf opgeschreven en aan mij, secretaris van Naarden ter hand gesteld, zoals ik op het derde blad van dit verslag heb vermeld.

Te weten:

Hoech Netellenberch	XIII	dagmaat.
Dashorst	XIII	dagmaat.
Dat Papenlant	XVIII	dagmaat.
Albert Dier	XII	dagmaat.
Peter van Westrenen	XII	dagmaat.
Cornelis van Lenler	XIII	dagmaat.
Jacob Nenninck	VII	dagmaat.
Onse Vrou bynnen Amersfoirt	IIII	dagmaat.
Luman Bor	XVIII	dagmaat.
Heynrick Verbeeck	XVIII	dagmaat.
Dat Zwarte Lant	XVIII	dagmaat.
Den dyn(c)wairder	XXII	dagmaat.
Peter Bot	XVI	dagmaat.

Dat Smael Lant	VI	dagmaat.
Geryt Janszoen	XI	dagmaat.
Grymmesteyn	LXXXV	dagmaat.
Bloemenberch	LXXV	dagmaat.
Dat Vrouwencloester	IX	dagmaat.
Joest van Lent	IX	dagmaat.
Groet Sonnen	XVIII	dagmaat.
Bart Rutgerszoen	XIII	dagmaat.
Oudenaerden	LXVI	dagmaat.
Gosen Dircxzoen	XX	dagmaat.
Mijn joncfrou van Over die Vecht	VIII	dagmaat.
Sinte Barbarencloester	VIII	dagmaat.
Grietgen van Evestienen	XVI	dagmaat.
Vreendael	XI	dagmaat.
Oudemunster	XI	dagmaat.
Burgert Willamszoen	XI	dagmaat.
Die Zijtwynt breet ende smal	X	dagmaat.
Lou Jaecobszoen	VI	dagmaat.
Geryt Jaecobszoen	VI	dagmaat.
Claes Tymanszoen	XII	dagmaat.
Huick	X	dagmaat.
Heynrick Corneliszoen	XIII	dagmaat.
Ariaen Vereem	XVI	dagmaat.
Geryt Janszoen	II½	dagmaat.
Heer Thonis ende Peter Grijp	XX	dagmaat.
Die lantcommelduer	XX	dagmaat.
Spijckmanslant	X	dagmaat.
Heer Thonis mit Gosen Ghijsbertszoen	IIII	dagmaat.
Scayck	V	dagmaat.
Gosen Ghijsbert Ebbenzoen	IIII	dagmaat.
Heynrick Ghijsbertszoen	I	dagmaat.



Afb. 14. Zicht op de plaats waar de Brabantsche Wijk ooit lag, vanaf de Hertenkamp naar het zuiden.



Afb. 15. Mogelijke plaats van de blauwe zerk en de 'schaduw' van de Brabantsche Wijk in een sloot op een moderne topografische kaart

2 De tweede tocht (1526)

Wij Volcken Mathijszoen, schout, Peter Aelman, secretaris, en Meyns Keek, gezworen bode van de stad Naarden, hebben vernomen dat die van Utrecht voornemens waren om de grenzen van 't Sticht en Gooiland te bepalen. Daarom hebben wij met elkaar – want niemand anders was daartoe bereid – overlegd om de genoemde bode, die bevriend is met de abt en de monniken van Oostbroek (reden waarom zij hem vertrouwen) eropuit te sturen om er in het geheim achter te komen op welke dag zij dat wilden doen. Hij vernam daar dat dat zou gebeuren op 'Verzwoeren Maandag' [8 januari] laatstleden. Dat geschiedde ook daadwerkelijk. Voor deze missie was de bode twee dagen afwezig,

En op die negende januari [lees: achtste] zijn wij met zijn drieën samen vanuit Naarden naar het Gooierbos gegaan. Dat ligt ongeveer halverwege de grens tussen Holland en het Sticht en is een hoog bos. Daar wilden we erachter komen, hoe die van Utrecht langs de grens wilden gaan, in oostelijke of in westelijke richting. Toen wij in het bos de wacht hielden, hebben we gezien dat omstreeks twee uur na de middag de Utrechters kwamen, met zes wagens met mensen vanuit de richting van de Vuurse. Zonder halt te houden zijn ze meteen doorgereden, voorbij Laren en Blaricum, naar de Leeuwenpaal.⁵⁹ Wij zijn hen listig achterna gegaan, en zagen dat de inwoners van Eemnes, Baarn en Soest, ongeveer 300 man sterk, allen bewapend, de Utrechtse wagens opwachtten. Die bleven staan bij de gracht ter hoogte van het huis dat daar bij de dijk [vermoedelijk de dijk langs de Gooiersgracht] staat.

Daar is het gebeurd, dat die van Eemnes, Soest en Baarn aan de Utrechtse delegatie een paal lieten zien, die in de sloot stond, ver binnen de grenzen van Holland. Die was daar gezet door Gijs Smit van Blaricum – zijn weduwe leeft nog - om zijn land af te palen. Dat land behoorde toen aan zijn kinderen in Blaricum. Die paal wilden zij officieel als Leeuwenpaal dopen, de paal vanwaar de grenzen van het Sticht en Holland lopen.

Om die paal als ze terug kwamen niet te missen of in het passeren over het hoofd zien, hakten ze een Elzenboom om, die de genoemde kinderen van Gijs Smit toebehoorde, legden die over de sloot en trokken daarover verder Gooiland in. Ze wilden vandaar de grens doortrekken tot in de Zuiderzee aan toe. Zo wilden ze de meent van Blaricum en de Hilversumse maatlanden [onder Huizen] van het Gooi afsnijden, groen grasland waar de keizerlijke majesteit jaarlijks tijns voor ontvangt via de rentmeester van Kennemerland. Het gebied moest Stichts worden en het werd dan afgesneden van Gooiland en de inwoners van Blaricum en anderen uit Gooiland zouden voor Holland verloren gaan.

Lid van de Utrechtse delegatie was een burgemeester van Wijk bij Duurstede, hoorden we, die daarbij het meeste te zeggen had. Die sprak de mensen van Eemnes, Soest etcetera toe en zei: 'Jullie schreeuwen wel, maar ik heb vaker de functie bekleed van afgevaardigde om grenzen te bepalen. Ik heb echter nog nooit zo iets vreemds gezien als hier. Want jullie woorden komen niet overeen met de kaart die we hier hebben. Laten we het zo regelen dat als wij komen, dat dan de situatie zo zal zijn, dat hij overeenkomt [met de kaart]. laten we ons niet beschamen in de uitvoering van ons plan.'

We hebben niet alles kunnen horen wat de afgevaardigden en de mensen van het Sticht daar verder met elkaar bespraken. We vernamen immers kort daarna dat zij op de paal een ijzeren kruis wilden laten zetten. De inwoners van Eemnes, Soest en Baarn namen daarna afscheid van de Utrechtse heren en gingen terug naar huis. De zes wagens met de afgevaardigden reden naar Blaricum, tot bij de windmolen.⁶⁰ Ze spreidden hun kaart uit om vanaf de molen de grens recht op de Dom uit te laten komen. Op die manier zouden ze volgens hun eigen

opvatting een derde deel van het Gooierbos binnen het Sticht trekken. Ze zouden met dit lichtzinnige plan echter buiten de waard rekenen.

Daarna reden ze vandaar weg, en brachten de nacht door in Hilversum, ten huize van de schout Adriaen die geboortig is uit het Sticht. De volgende dag, een dinsdag, reden de genoemde afgevaardigden weg uit Hilversum naar de oostkant van het Gooierbos, reden daar doorheen tot zij stilhielden om hun kaart uit te spreiden, in de waan dat ze alleen waren. Wij volgden hen, maar liepen daarna echter dwars door het bos naar het westen hen tegemoet om hen tegen te komen en te zien of ze het wel waren. Dat gebeurde op het zuidwestelijk einde van het bos. In het voorbijgaan keken ze ons zo strak aan alsof ze door hadden wie we waren. Zodra we hen gepasseerd waren, hielden ze weer stil, en spreiden hun kaart weer uit. Vandaar reden ze naar Maartensdijk en vervolgens naar Utrecht zonder dat ze nog meer activiteiten ondernamen.

Toen het gerucht liep, dat die van Utrecht op 22 januari weer aan de slag zouden gaan met de grensbepaling bij Gooiland, zijn wij, Pieter Aelman en Meyns Keeck – de schout was toentertijd afwezig, hij was in Den Haag – op die zelfde dag op onderzoek uitgegaan, om erachter te komen wat ze wilden doen. We gingen naar het oosten, naar de Leeuwenpaal waar ze de vorige keer begonnen waren, vandaar naar de Vuurse, Maartensdijk, Westbroek en de Weren. We waren twee dagen en een nacht weg, maar namen hen nergens waar.

Op de 29^{ste} januari jongstleden zijn de Utrechtse onverwacht gekomen, met zes man op een wagen en vier te paard. Ze reden rechtstreeks van Utrecht naar Blaricum, tot bij het huisje van Dirck Heymanszoon, bij de Gooiergracht. Ze aten en dronken daar en bleven tot de afgevaardigden van Amersfoort arriveerden met een wagen vol volk.

Eenmaal bij elkaar gekomen, arriveerde terzelfder tijd ook een persoon die met een schuit van Eembrugge de Zuiderzee op was komen varen, tot hij bij het land was, waarvoor de keizer tijns ontvangt. Ze hadden naar hem uitgekeken tot hij vanuit de zee naar hen toe voer. Het punt waar hij landde werd van een merkteken voorzien en vandaar trokken zij de grens. Vandaar trokken zij naar de plek waar zij de vorige keer de elzenboom hadden gekapt, bij de paal van Ghijs Smit. Die vonden ze niet, waarop ze tegen elkaar zeiden: 'De Gooiers hebben hem weggemaakt!'

Verder gedroegen zij zich als deze bode u, mijn heer, zal berichten en mondeling nader zal toelichten. Ik hoop binnen tien dagen bij u te komen met lakense stof. Geschreven inderhaast, op 3 februari anno etc.

4 De derde tocht (1527)

Aanzienlijke heer! Ik heb deze bode Meyns Keeck onder geheimhouding over uw voorstel geïnformeerd dat u gisteren in Amsterdam deed.⁶¹ Het betreft de reis die we zouden kunnen maken naar de monnik die nu bij Groningen woont, die lange tijd kellenaar en procurator [administrateur] van het klooster Oostbroek bij Utrecht was en die het beste op de hoogte is van de venen en de zaken die daarmee samenhangen, meer dan enige andere monnik daar [in Oostbroek], naar de bode zegt. De bode vertelt dat hij, omdat hij lange tijd als dienaar werkte in het klooster, vroeger veel gesproken heeft met deze monnik, die niet van plan is naar Oostbroek terug te gaan. Daarom heeft deze bode er vertrouwen in, dat we uit de mond van die monnik in Groningen (die ook de neef van mijn vrouw is) met een omweg ondervragend achter alles zouden kunnen komen dat u wilt weten. Daarom willen we, als u dat goed vindt omdat wij iets goeds in het voordeel van Zijne Keizerlijke Majesteit [en graaf van Holland] nastreven, ons vrijmaken om ons in te zetten voor de keizer, tegen een redelijke vergoeding voor onze moeite en arbeid. Ondanks onze beperkte capaciteiten zullen we vlijtig ons best doen voor wat u, mijn heer, ons zult believeven op te dragen. Moge God u welzijn en gezondheid schenken. In haast geschreven op 27 februari 1525 nieuwe stijl [lees: 1526] . Uw U geheel toegenegen dienaar, Peter Aelman, secretaris.
De bezending naar Geryt Jacop Heynen pak ik nu op.

Mijnheer [mr. Vincent Corneliszoon, meester van de rekeningen in Den Haag],
Ingevolge de brief van uwe edele, geschreven door meester Cornelis Anthoniszoon vanuit Leeuwarden en mij overhandigd door Vranck Pynssen, accijnsmeester in Workum, werd ik via Pynssen door Anthoniszoon ontboden om bij hem in Leeuwarden te komen. Hij wilde mij spreken. Zodra ik de brief van uwe edele en het mondelinge bericht van Vranck Pynssen ontvangen had, maakte ik me dadelijk gereed om dat te doen. Ik stelde eerst aan de voltallige raad van Workum, die gezamenlijk in vergadering bijeen was, een plaatsvervanger voor om in mijn afwezigheid getrouwelijk de controle [van de accijnzen] te doen. Mijn plaatsvervanger legde daar de passende eed voor af.

De volgende dag reisde ik uit Workum naar Leeuwarden en sprak daar met de genoemde commissaris [Cornelis Athoniszoon] die mij doorstuurde naar Groningen – de monnik woont daar vlakbij, dat wist ik beter dan de commissaris - in de hoop dat ik daar nuttige inlichtingen zou krijgen.

Ik reisde van Leeuwarden naar Dokkum en van Dokkum naar Kollum. Na Kollum moest ik veel moeite doen vooraleer ik in Groningen aankwam, want in de winter kan men daar niet reizen. Als je daar snel wilt opschieten, [is dat moeilijk want] je moet voor een deel per schip en voor een ander deel te voet reizen, over wegen waar je diep in de klei wegzakt. Nadat ik vanuit het westen binnen de stad Groningen gekomen was, verliet ik die weer aan de noordkant. Het kostte een uur voordat ik bij het klooster kwam waar de monnik die ik zocht was. Hij heet heer Gijsbert Lapp en is geboortig uit Weesp. Het [augustijner] klooster heette Selwert. Het is een prachtige abdij. Ieder etmaal worden daar, 's ochtends en 's avonds, wel zeventien pond kaarsen verbrand. De complete lakenbereiding van wollen stoffen vindt daar in het klooster plaats. Men kamt er wol, men spint, weeft en volt, met behulp van paarden en houten molens. Dat laatste was ongewoon; dat hoorde ik daarna ook van mijnheer de abt daar, genaamd meester Heynrick Rol, geboortig uit Hilversum, waar hij ook tot voor kort pastoor was. Het is nog een jonge man; mijn echtgenote is in de vierde graad aan hem verwant.

Dat was in mijn voordeel toen ik bij de poort van het klooster kwam omdat mijn missie op die manier geen achterdocht opriep. Ik vroeg de portier immers niet naar de monnik naar wie ik op zoek was, maar naar de prelaat [de abt] en informeerde of die aanwezig was of niet. Op zijn beurt vroeg de portier meteen waar ik vandaan kwam. Ik antwoordde 'van Naarden'. Om kort te gaan, de portier liet mij binnen het klooster komen en bracht mij naar de zaal van de abdij, naar mijnheer de prelaat daar. Zodra mijnheer [de abt] mij zag, nog voordat ik hem begroeten kon, kwam hij naar me toe, greep mij bij de hand en zei: 'O secretaris van Naarden, mijn zwager en landgenoot! Dat ik je hier, in dit land mag zien! Ik heet je vriendelijk welkom, maar wat zoek je hier, in dit land [zo ver weg]? Wat bijzonder!'



Afb. 16. Detail van een kaart van Christian 's Grooten, 1573 of eerder (Koninklijke Bibliotheek Brussel). Boven Groningen ziet met Selwerd ('Zelwardt') liggen.

Ik zei op mijn beurt: 'Mijnheer, het goede hart dat ik uwe eerwaardigheid toedraag, heeft me genoopt om uit Groningen hierheen te komen, om u te bezoeken. Anders zou ik voor twee of drie dagen in Groningen toch niets te doen hebben.' Ik verzon de lengte van mijn verblijf [in Groningen] om de tijd te hebben om alle informatie die ik maar kon krijgen van de monnik ook te krijgen. 'Daarom leek het me een goede zaak – ik kon het niet over mijn hart verkrijgen het niet te doen nu ik zo dicht bij u in de buurt was – om u te zien en te spreken.'

De abt zei op zijn beurt: je bent zeker hartelijk welkom. Kom, laten we gaan zitten.' Hij stuurde zijn dienaar – dat was de enige die erbij was – weg om iets te drinken te halen. Toen we waren

gaan zitten en de dienaar de zaal uit was gegaan, zei de abt: 'Ik heb lange tijd niets van je vernomen, hier in Groningen. Je hebt hier zeker wat speciaals te doen?' Hij herhaalde die vraag, met een lach op zijn gezicht en zei: 'ik wist niet dat je zo ver [van huis] nog zo veel handel pleegt te drijven.'

Ik zei toen ook met een lach. 'Ja heer, wat ik zoek, moet zeker bijzonder zijn. Ik zal het u vertellen zonder dat u me de biecht af hoeft te nemen, want we zijn nu toch onder elkaar.' 'Nee toch, bijlo!', zei de abt met een krachtterm.

Ik vervolgde daarna: 'Het is zo gesteld dat ik hier in Groningen twee jaar lang op school geweest ben.' Ik noemde hem de twee meesters die mijn leraren geweest waren; die kende hij en hij vertelde dat ze nog leefden. 'In die dagen heb ik een kind verwekt, waarvan een ander nu zegt dat hij de vader is. Ik verdraag dat, zij het lijdzaam, want ik heb niet betaald voor zijn onderhoud en opvoeding. Ik wil er nu heimelijk achter komen, of hij gestorven is dan wel opgegroeid en een man geworden, of niet. Want ik heb daarover veel last van mijn geweten.' Schertsend zei ik: 'Als pastoor in Hilversum was u erg populair, want wat heeft u veel jongedochters te biecht gehad, die opbiechtten wat ze misten! Er is vast wel iets van u in zo'n meisje achtergebleven [namelijk een kind]! Nu, mijnheer, alle gekheid op een stokje, ik zal u zeggen wat me hierheen heeft gebracht.'

En daar diste ik het verzinsel op, van een kameraad die in het gewest veel zaken deed, anders dan ikzelf. 'Gisteravond ben ik met een man uit Naarden binnen Groningen gekomen om samen, op verschillende plaatsen in het gewest ruwe wol te kopen, en ook spek en andere zaken waar we winst mee kunnen maken. Het komt voornamelijk hierdoor, dat wil ik wel uitleggen: het geld is in Holland sterk gedevalueerd, en het is met zware straffen verboden om slecht en ongecontroleerd geld Holland uit te brengen; daar wordt streng op toegezien en de geldwisselaars geven daar weinig voor. Daarom zijn we hier gekomen, niet om ons geld het land uit te brengen en daarna in het water te gooien, maar we willen het hier benutten voor de aankoop van wol, spek en andere zaken. Want dat geld gaat hier nog wel naar men zegt. (Ik heb overigens nooit geld zien gaan [lopen], maar ik heb het wel zien dragen.) Mijn metgezel moest verder naar het oosten in Groningen zijn, te weten in Onderdendam daar moet hij voor zichzelf zaken doen; ik niet. Daarom spraken we vanochtend af, dat hij zijn zaken – hij hoeft daarvoor, beloofde hij mij, op zijn hoogst maar twee of drie dagen weg te blijven – in Ondedendam af zou gaan handelen. Ik zou zolang in Groningen op hem wachten. Daarna zullen we proberen voordelige handel te drijven in de dorpen en plaatsen waar hij bekend is en ik niet. Want ik heb nog nooit handel gedreven.'

Toen zei mijnheer de abt: 'Uw metgezel is zeker al in Onderdendam, dat maar twee mijl weg ligt. Hij zal echter wel drie dagen nodig hebben om weer terug te komen in Groningen, en zo lang wil ik je hier vast houden, om bij mij te blijven. Ik zal je goed onthalen.'

Ik reageerde en zei: 'Nee heer abt, zo lang niet, want het gezegde luidt dat een gast op de derde dag gaat stinken.'

Mijnheer de abt zei: 'Bijlo, je blijft zo lang hier, want we willen toch ook met elkaar plezier maken! Je bent hier nog niet op bezoek geweest en je hoeft niets te doen, dat heb je me zelf verteld. Ook is hier nog een landgenoot bij ons, een monnik.'

Ik deed alsof ik van niets wist en vroeg: 'Wie is die monnik dan?'

Mijnheer de abt antwoordde: 'Lapp'. Ik vroeg nog: 'Welke Lapp?' Mijnheer de abt zei toen: 'Ken je onze oude kellenaar [beheerder] van het klooster Oostbroek niet, heer Ghijsbert Lapp uit Weesp?'

O ja, is dat de Lapp die u bedoelt?' zei ik. 'Ik denk dat hij mij wel kent.' Ik dacht bij mezelf: dat is de figuur die ik zoek. 'Wel, wel, zei ik, woont Lapp nu hier? Ik dacht dat hij nog in Oostbroek verbleef.' 'Nee,' zei mijnheer de abt, 'hij is daar weg en woont al lang hier, bij mij.'

Ik zei: 'Dat doet me goed, dat u een landgenoot bij u hebt en houdt, want het is niet goed in vreemde landen alleen te zijn, met voortdurend onbekende gezichten om u heen. Ook al bent u de hoogste geestelijke hier van allemaal, dat wil niet zeggen dat u zich even vrij zult voelen met de anderen als met hem. Het is een troost voor u dat er iemand bij u is, die u vertrouwen kunt, want hij is hier ook een vreemde.'

Verder vroeg ik hem: 'Hoe gaat het met Lapp?' Mijn heer de abt antwoordde toen: 'Het gaat heel goed met hem en hij wil zeker niet terug naar Oostbroek, denk ik.'

Cela, c'est bon por moi, je pensoie. [Ik dacht dat dat me wel goed uitkwam] Des te minder zal hij ten gunste van die van Oostbroek zijn mond houden of partij kiezen voor de Stichtsen, als ik hem zal ondervragen. Ik bleef vragen: 'Eet Lapp bij u aan tafel, of eet hij elders?' De abt zei: 'Doorgaans bij mij. Ik neem aan dat hij zo dadelijk hier ter plekke zal zijn, want we gaan zo eten.'

Toen dacht ik: Dat is goed, dat hij hier zelf komt, anders had ik je dat moeten vragen en dat had achterdocht kunnen opwekken.



Afb. 17. Het klooster Oostbroek, twee-en-een-halve eeuwen na Aelmanszoons reis. Tekening uit 1786 van G.Th.F. of F.H.J. van Utenhove. Utrechts Archief, catalogus 202011.

Niet lang daarna kwam die Lapp met nog twee monniken en toen hij mij zag, zei hij: 'Kijk eens aan, dat ik je hier tref, secretaris Peter Aelman! Je bent welkom hier.' Ik antwoordde: 'Merci, zeer bedankt, mijnheer. Ik had geen idee dat ik je hier vandaag zou aantreffen.'

Deze Lapp stelde dezelfde vragen als de abt: 'Wat zoek je hier toch?' Toen nam mijnheer de abt het woord en vertelde hem in het kort over de zaken die mij hier deden blijven, zoals ik hiervoor al beschreef, en over mijn makker in Onderdendam, op wie ik wachtte.

Om kort te gaan, deze eerste keer aan tafel kwam het niet te pas om de kwestie van de venen of de grenzen van Gooiland op te werpen. Maar nadat ik daar de tweede keer had gegeten, bedacht ik: het is nu zo langzamerhand wel tijd, anders komt er wellicht iets tussen.

Toen we samen na de maaltijd bij het vuur zaten, pakte ik de koe bij de horens. Ik keek in het vuur en zei: 'Ik zie hier aan andere soort turf dan bij ons in Gooiland of in Oostbroek.' 'Dat is waar', zei de monnik.

En toen vroeg ik: 'Hebben jullie hier ook eigen venen, zoals bij het klooster Oostbroek?' Hij antwoordde: 'Ja, we hebben hier meer en beter veen dan die van Oostbroek. De veenlaag is dikker en zorgt voor goede, mooie en harde turf. Het veen ligt hier immers twee manslengtes diep en levert goede zwarte turf.' In aansluiting daarop vroeg Lapp: 'Hoe is de verhouding nu tussen de Stichtsen en de Gooiers? Een jaar geleden kwamen de heren uit Den Haag om te vergaderen met die van het Sticht. Wat kwam daar uit?'

Ik antwoordde: 'Ze kunnen vergaderen tot Sint Juttemis. Ik weet niet wat het resultaat was. Wij Gooiers maken ons daar niet druk over en laten het aan de heren van beide zijden over om zich daarmee [de Hollands-Utrechtse grens] bezig te houden. Wij denken dat ze te lang hebben gewacht met ingrijpen, want het meeste veen is weg. Ook denken wij, dat de heren niet op ons belang uit zijn, maar het hunne als ze willen weten hoe groot het gebied is waar ieders heerlijke rechten gelden. Wat hebben wij Gooiers eraan, en wat worden we er beter van als vastgesteld wordt dat Maartensdijk Hollands is. Het maakt ons niet zoveel uit, of het Hollands is of Stichts. En wat heeft je klooster van Oostbroek ermee te maken of hun grond daar in het Sticht of in Holland ligt? Het komt daardoor niet verder weg of dichterbij te liggen! Er zijn wel godshuizen in Utrecht die landerijen in Zeeland hebben liggen. Die zijn rijk, en hebben hun bezit niet in de vorm van aaneengesloten landerijen. En als er alleen maar om de grensscheiding een geschil zou ontstaan zijn, dan denk ik dat jij en anderen die de zorg droegen voor de eigendomsbrieven van het klooster en die de inhoud daarvan gelezen hadden, wel wisten te vertellen waar de grens liep.'

'Dat is waar', zei mijnheer de abt. 'Ik denk, Lapp,'- zo noemde hij hem altijd – 'dat je daarover best wat weet te vertellen'. Lapp antwoordde: 'Mijnheer, ik zou het niet zo goed kunnen zeggen, maar ik weet wel dat ons klooster Oostbroek een heel oud document bezit, met een wassen zegel eraan, dat van ouderdom wit uitgeslagen is. Het stuk is in het latijn en gaat over een gravin van Holland, Sophia [echtgenote van Dirk VI in de twaalfde eeuw], die de moeder was van keizer Hendrik IV die de kerk van St. Marie gesticht heeft.⁶²

Met deze oorkonde heeft Sophia aan ons klooster Oostbroek alle venen geschonken die nu de Ridderven en heten, en die zich zouden uitstrekken tot aan de [Zuider]zee. Er staat nog meer in deze brief, maar het is te lang geleden dat ik hem gelezen heb, dus heb ik niet alles kunnen onthouden. Wat ik echter onthouden heb, is dat de brief inhoudt, dat de [Zuider]zee veel dichterbij Amersfoort lag, anders begreep ik het document niet. Maar ik heb wel horen vertellen, dat de brief een redder in de nood is [als de venen in het geding zijn], een plechtanker voor die van het Sticht die hun bezit daarmee indertijd verdedigden bij wijlen hertog Karel [de Stoute] van Bourgondië. Ons klooster Oostbroek zou zonder deze oorkonde

geen [land]bezit hebben. Want na de dood van die gravin Sophia kwam haar kleinzoon – ze is zijn grootmoeder– bisschop Gwijde [van Avesnes, vroege veertiende eeuw] van Utrecht en die nam toen alle land en venen af die zijn grootmoeder [Sophia] met toestemming van keizer Hendrik ons door die oorkonde gegeven had. En diezelfde bisschop Gwijde schonk de venen van ons klooster aan zijn ridders; daarom dragen de venen nu nog die die naam en worden ze Ridderven en genoemd.’

Toen vroeg ik: ‘Wie waren die ridders aan wie hij de schenking deed?’

Lapp noemde met name: ‘Die van Renes, die van Oestrom, en die van Drakenburg. Want het veen dat Oostbroek nu bezit, heeft het klooster nadien allemaal moeten kopen.’

Toen Lapp op die manier alles verteld had, wat hij wist, vroeg ik: ‘Hoe komen die van Oostbroek eigenlijk aan de eigendom van de Steenen Camer, waarvan men zegt dat dat vanouds de hofstede van de abdis van Elten is geweest?’

Lapp antwoordde: ‘De Steenen Camer is niet dezelfde hofstede als die van de abdis van Elten, maar hij staat wel op het land waarop ook de hofstede van de abdis van Elten staat. De echte hofstede van de abdis van Elten moet, naar mijn mening en gevoel en, de grote hofstede met grote grachten daaromheen zijn, grachten die men nu nog kan waarnemen ook al staan ze droog en zijn ze dichtgegroeid. Daarbinnen stond een groot huis, waar men nog de fundamenten van kan zien of vinden onder de grond.’

Ik vroeg: ‘Waar ligt die hofstede?’ Lapp antwoordde: ‘Hij is te vinden tussen het pand van Adriaen Ghijsbertszoon, die aan de Steenstraat woont, bij het klooster Vredendaal en de woning van Albert van Kuyl. Daartussenin ligt de hofstede van Elten. Ze ligt echter het dichtste bij het huis en de hofstede van Albert van Kuyl, want dicht bij het huis is de hofstede van de abdis van Elten gelegen. De Steenen Camer waarover je spreekt en de hofstede van Adriaen Ghijsbertszoon bij het klooster Vredendaal aan de Steenstraat bevinden zich allemaal op het zelfde landgoed. Met andere woorden: vanaf Adriaen Ghijsbertszoon bij de Steenstraat af, kom je via de hofstede van de abdis dicht bij de hofstede van Albert van Kuyl en vandaar ga je naar het Gooierbos en dan kom je uit bij de Steenen Camer. Want al deze woningen en hofsteden vallen onder één heer en vormen een heerlijkheid die wij kennen als Overdevecht.’

Ik vroeg toen: ‘Hoe komt het dat die heerlijkheid Overdevecht genoemd wordt? Want tussen jullie klooster en die landerijen ligt of stroomt de Vecht toch niet?’

Lapp antwoordde daarop: ‘De Vecht liep daar vanouds; dat kan men je aanwijzen als je er naar vraagt.’⁶³

‘Wel wel’, zij mijnheer de abt toen, ‘Ik hoor hier zaken waarvan ik nog nooit gehoord heb, ook al ben ik in Hilversum geboren. Nou nou, strekt Gooiland zich zo ver uit? Dat heb ik nooit geweten.’

Ik zei toen: ‘Ja mijnheer, ik geloof het wel. U hebt nooit zo lang in Oostbroek gewoond of vertoefd in de venen als Lapp. Het was onze zaak ook niet om dat te weten.’

Verder zei Lapp: ‘Ja heer, het is daar alles Hollands geweest, tot aan de Steenstraat en De Bilt aan toe.’

Dat overziend is mijn gevoelen en geloof ik dat het hier om de vroegere hofstede van Elten gaat. Er is ook niemand in het Sticht Utrecht die een andere hofstede van Elten kan aanwijzen dan deze. Als jullie Gooiers pertinent vast blijven houden aan de gedachte dat dit waar is, dan kan niemand met bewijzen het tegendeel beweren.'

Ik zei: 'Waarom zouden wij arme Gooiers daarop staan? Het is te ver in het verleden. Maar nu we er toch over spreken, wil ik graag - niet ter zake kundig als ik ben en het gaat toch niet om een financieel belang - vragen of je misschien een kopie van de verkoopacte van deze heerlijkheid hebt of van die eerste Latijnse oorkonde, die van gravin Sophia of een ander authentiek document, waar we de grens van Gooiland op zouden kunnen zien? Ik heb er niets bij te winnen, winst noch macht, maar 'judicium est scire' [om te kunnen oordelen moet je kennis hebben']. Ik heb mijn hele leven plezier gehad in het lezen van kronieken en zaken van vroeger, en ik luister graag naar wat daarover verteld wordt.'

Lapp zei: 'Ik heb hierover hoe dan ook hier geen informatie, maar ga eens naar Oostbroek, als je in Naarden terug bent, naar onze medebroeder Joannes Doedecom. Die heeft een registerboek van alle stukken van ons klooster en van andere zaken en kopieën. Hij heeft dezelfde instelling als jij en hij weet ook graag het naadje van de kous, en alle stukken die hij kan bemachtigen, kopieert hij. Maak kennis met hem. Hij zal niet weigeren dat je afschriften maakt van alles wat je maar wilt.'

Ik zei op mijn beurt: 'Dat kost me te veel moeite, om van Naarden naar Oostbroek te gaan als ik daar verder geen dingen te doen heb. Dat is me de moeite niet waard. Maar omdat ik hier ben, en twee dagen lang niets omhanden heb om de tijd te slijten, was het een goed tijdverdrijf geweest als ik wat had kunnen lezen of kopiëren van mogelijke stukken die je in je bezit had.'

Lapp zei: 'Daar heb ik helemaal niets van'.

Ik borduurde voort op de kwestie van die hofstede en zei: 'Hoewel je daarvan geen enkel authentiek stuk bezit, heb je toch het gevoel dat de hofstede in kwestie de hofstede van de abdis van Elten is. Ik heb een heel ander gevoel. Want kijkend naar de huidige ligging van Gooiland, strekken de landerijen van die hofstede zich wel heel ver in het Sticht uit.'

Lapp zei op zijn beurt: 'Wat maakt het uit, dat die tot diep in het Sticht liggen? Kijk maar eens naar een vergelijkbaar geval: het gebied van het dorp Kortenhoef tussen Loosdrecht en Loenen steekt vanuit het Sticht diep Holland in. Ik heb je al gezegd dat Holland zich uitstreckte tot aan De Bilt, en tot aan de Steenstraat bij Vredendaal.'

'Ja', zei ik, 'als daar documenten van waren, zou daar zeker over te praten zijn.'

Lapp zei: 'Ik zeg het nog eens: als je een afschrift gaat halen van de Latijnse brief van gravin Sophia, wie weet wat je dan verder nog zult vinden! Het is lang geleden dat ik die gelezen heb, en van de inhoud ervan ben ik veel kwijt, want ik lette er niet op en maakte me het niet eigen. In ieder geval zegt mijn geheugen me, dat je een deel van de grens van Gooiland aan die kant goed zou kunnen vinden. De Gooiers moeten goed opletten en in de gaten houden wat daar gebeurt want die van Oostveen [de Maartensdijkers] graven de venen veel te dicht bij jullie in de buurt af en ze halen turf weg van ver over de greppel die de Stichtsen zelf eertijds als grens met Gooiland hebben gegraven.'

Ik vroeg: 'Welke greppel is dat? Die ken ik niet.'



Afb. 19. Detail van een kaart uit 1539. (Kopie uit 1917 van een kaart in het Nationaal Archief (VTH 2579) (Utrechts Archief 132-3.) Linksonder een deel van de greppel die door Lapp genoemd werd.

Hij zei: 'Die greppel kun je zien lopen vanaf de Vuurse, tot voorbij Drenschot. Hij loopt vandaar tussen Loosdrecht en Westbroek door, recht naar het Kartuizer klooster [Chartreuse aan de Vecht] toe. Zoals ik zei, hij is vanaf de Vuurse te zien.'

Ik zei toen: 'Ik hoor u daar Drenschot noemen, wat is Drenschot?'

'Dat is', zei hij, 'het uiteinde van het Gooierbos. Aan de andere kant daarvan liggen de Vuurse en Warnars hofstede.' Verder zei hij: 'Ik heb die van Oostveen toen ik nog administrateur van Oostbroek was, ooit gestraft toen ik hen betrapte op het delven van veen aan de andere kant van die greppel. Ik zei toen tegen hen: 'Mannen, je delft te ver op het gebied van Gooiland. Dat past niet!' Ze gaven hem lachend ten antwoord en staken de draak met hem: 'Degenen van wie wij pachten, verbieden het ons niet, en de Gooiers houden ons niet tegen. Het komt ons goed uit, daarom pakken we het aan en graven maar door, totdat degenen van wie we pachten, het ons verbieden of de Gooiers ons met geweld komen verjagen!'

Ik vroeg: 'Wie waren die personen toch die je zo'n antwoord gaven?' Hij zei: 'Gherijt Louwenzoon, Jan Ghijsbertszoon met de scheve nek en Cornelis Ghijsbertszoon die nu in Utrecht woont in de [Bemuurde] Weerd.'

Ik vroeg: Waar stonden ze toen ze turf aan het delven waren? Lap antwoordde: 'Bij de Brabantsche Wijk.'

Ik zei toen: 'Ik heb wel horen zeggen dat bij de Wijk een grote blauwe steen zou liggen, heb je die misschien gezien?' Lap antwoordde dat hij met mij verschilde van mening over de kleur van de steen en hij zei: 'Ik heb de steen niet een of twee keer maar veel vaker gezien wanneer ik daar was. Er wordt gezegd, dat men hem als duidelijke grensaanduiding van de venen in het water heeft laten zinken. Hij ligt halverwege de Wijk. Een hoek of zijkant ervan steekt aan de oostkant boven de aarde uit als het water erg laag staat. De steen heeft een roodachtige kleur, als rood zand, als een geveerde slijpsteen.'



Afb. 20. Het poortgebouw van het karthuizerklooster Nieuw Licht/Nova Lux. Foto G.Th. Delmarre, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Verder wist die monnik Lapp te vertellen dat hij alle hofsteden van de pachters van het klooster kende. Zij staken met hun burens turf in het veen, maar omdat hij zijn register niet bij de hand had, wist hij ze niet uit het hoofd te noemen of hun plaats van hieruit, ver weg [in Groningen] aan te duiden. Ik stelde hem toen vragen over de monding van de Eem, de Leeuwenpaal, de Wakkersweg, de Vuurse, Vosbergen, over Warnaers hofstede. Over de hofstede van de abdis van Elten en over de zerk had hij alles al verteld wat hij wist. Verder over Hoddemeer en Koddemeer, over de Oude Weer en de Roelofssluis bij de Vecht. Over al deze zaken wist hij alleen van horen zeggen dat daar de grenzen van Gooiland liepen. Ook kon hij als gezegd alleen maar bij benadering de plaats van de hofstede van de abdis van Elten in het gebied aangeven.

Meyns Keeck, onze bode van de stad Naarden, adviseerde ons een jaar lang met goede bedoeling – daar twijfel ik niet aan - en zonder kwaad in de zin te hebben om met Lapp te spreken. Hij pakte de zaak vasthoudend aan en deed dat – hij woonde tot hij trouwde op Oostbroek - met de kennis die hij over deze monnik bezat. Ik hoopte daarom, mijnheer [Vincent Corneliszoon] dat ik u en mijnheer Jan Banninck meer had kunnen vertellen en zo het Hof [van Holland] in kennis stellen van deze monnik en de authentieke stukken die hij mogelijk had. Nu moeten we maar afwachten.

Ik heb nochtans mijn uiterste best gedaan, God is mijn getuige. Ik heb listig en volhoudend, zoals hiervoor beschreven is, mij grote moeite en inspanning getroost, want nu kan men half

zo goed niet reizen als in de zomer. In ieder geval, mijn heer en vader [sic!] ik wil niet dat ge mij ontziet in het doen van werk ten dienste en gerieve van Zijne Keizerlijke Majesteit. Wilt u naar believen mij immer bevelen, edele heer. [...] [Nu volgt een stuk over een onduidelijke, geheime zaak zonder enige concrete omschrijving van de inhoud.]

5 De vierde tocht (1527, later in dat jaar)]

Als men Utrecht via de Wittevrouwenpoort verlaat langs de Steenstraat in de richting van het klooster Vredendaal, ligt Vredendaal aan de zuidzijde van deze Steenstraat. En als men van het klooster 300 passen naar het oosten gaat, ziet men aan de noordzijde van de straat het woonhuis en de hofstede van Ariaen Ghijsbertzoon. Van daar gaat men door het veld in noordoostelijke richting, naar het huis waar Albert van Kuyl woont – beide hofsteden liggen niet ver van elkaar verwijderd. Daartussenin zou volgens de informatie die werd verkregen van de monnik die in Selwert bij Groningen woont, de hofstede van de abdis van Elten liggen. Ik Peter Aelman van Naarden heb samen met de bode Meyns Keeck de overblijfselen van deze hofstede gezien, waar wel drie grachten omheen lagen. Daarbinnen vonden wij puin en stukken steen onder de aarde, op een plek waar kennelijk een zware toren heeft gestaan. Ook ziet men dat daar ter plekke, naar het schijnt, waar de zaal en andere optrekken stonden. Het lijkt wel een grote en sterke hofstede te zijn geweest. Op de plaats van de wallen staan wat doornstruiken, onkruid en geboomte. De wallen zelf zijn tot op de grond geslecht en de aarde is weggebracht.

Van die hofstede noordoostelijk naar Gooiland gaande, is het tot de Steenen Camer wel een halve mijl (ruim 2,5 kilometer). Als gezegd was dat een landgoed en een heerlijkheid met de hoge rechtsmacht die 'put en galg mag voeren'. Hij behoort toe aan de monniken van Oostbroek die het landgoed en de heerlijkheid Overdevecht noemen. Niemand beter dan Meyns Keeck, de bode van Naarden, de best geïnformeerde in Gooiland hierover, weet waar Overdevecht ligt en kan u hem in mijn afwezigheid aanwijzen.

NASCHRIFT

En zo hield Aelmanszoon in zijn laatste verslag vast aan de foute informatie die Lapp hem verschaft had. Overdevecht lag immers niet in het noorden, bij de grens, maar in het zuiden bij de stad Utrecht. Zeker is dat hij de ruïnes van een hofstede heeft gezien, waarvan hij stellig beweert, dat het die van de abdis van Elten moet zijn geweest, een hofstede die ten zuiden van de 'Steenen Camer' zou liggen, bij de grens met Gooiland. Uit de tekst blijkt niet dat de Naardense stadssecretaris die 'Steenen Camer' met zijn bode inderdaad bezocht heeft. Hij had daarvoor ook geen enkele heldere gedetailleerde aanwijzing gehad van Lapp, wiens geheugen – men denke aan de merkwaardige gravin Sophia – hem meer dan eens bedroeg. De ruïnes die Aelmanszoon wel zag, die hij voor de restanten van de hofstede van de abdis van Elten hield (iets dat gelet op de locatie die we in de inleiding bespraken minder waarschijnlijk lijkt) moeten hem in zijn mening hebben gesterkt, dat een groot stuk van het noordelijke Sticht toekwam aan de Hollandse graaf, die hij niet zonder vooringenomenheid diende. Merkwaardigerwijs rept hij aan het eind niet meer van de blauwe zerk, waarnaar hij zo driftig op zoek was geweest. En zo schrijft hij zijn rapport, daarbij geholpen door het lacuneuze geheugen van een monnik, ver weg in het Groningse Selwerd. Een Hollandse patriot, zegt Enklaar, bepaald partijdig en uitgaande van het belang van zijn graaf, Keizer Karel V. Dit alles neemt niet weg dat Aelmanszoons reisverslagen een fraaie inkijk verschaffen in het leven van de vroege zestiende eeuw op de rand van Holland en Utrecht.



Afb. 21. Kaart uit 1825. Rijksarchief Noordholland, Haarlem.

De oorspronkelijke bronnen

1⁶⁵: Margaretha van Oostenrijk bericht aan de Drie Standen van Utrecht op 25 februari 1525

'Alzoe zekere dachvairt tot Amsterdam geassigneert is geweest om zekere questien ende differenten, wesende tusschen den keyser over een zijde, ende onzen neve den bisscop van Utrecht ende uluyden, mit vruntijcheyt: af te stellen, tot welcken daghen die gedeputeerde vanden keyser mit volle instructie ende macht der materie dienende gecompareert hebben ende de uwe nyet; boven desen verstaan wij, dat ghij luyden, nyet jegenstaende die surceancie aen uluyden versocht van nyet voordere te delven inde veenen van Goylant binnen den limiten vanden keyser, ghijluyden onder t dexel van zekere frivole couleur ende delayen u vervordert daghelicx jnden voirs[eyde] veenen te delven, uuyt twelcke wij claerlijk verstaan, dat ghij tot nederleggen van die differenten mit vruntijcheyt ende eender proces nyet genegen en zijt te verstaan.

Soe ist dat wij, tot conservacie van s keyzers rechte bij advyse ende rijpe deliberacie van rede, zekere provisie hebben doen expedieren om van wegen des keyzers die gedolven turven te doen stellen in arreste, ende voirts scerp bevel te doen doen,

Dat nyemant, wie hij zij binnen off buyten desen landen geseten, uuytgesondert dien ondersaten van Goylant, die voer huer selfs barninge turven jn Goylant mogen delven, hem en voordere van nu voortan turven inde veenen van Goylant op s keyzers gront binnen de limiten, int lange inde voirs[eide] provisie verclairt, te weten: beginnende vanden ment vander ryviere vander Eem bij de Zu[id]erzee gaende zuytwaerts door Wackers wech over de hoochte van een plaetse, genaempt de Vuurse van daen tot een hofstede, genoempt Wertwerthofstede [Warners hofstede] van daen totter abdissen hofstede van Elten van daen tot een staande water, dat aldair plach te wesen, genoempt Hoddemeer vandaan tot een ander gelijcke staande water, genoempt Coddemeer ende vandaan tot een wetere, genoempt de Weer, ende zoe voirts inde Vecht, te delven oft doen delven noch gedolven turven uuyt de voirs[eyde]limiten te voeren oft doen voeren,

Op peyne van gestraft te wesen aen lijf ende goet, als spoliateurs vanden gront ende erve vanden keyser; ende welcke provisie wij duncken corts te doen executeren ende jnder zaken procederen, als van rechts ende redenen wegghen behoiren sal; des wij nochtans liever mit vruntijcheyt veraccordeert hadden, jndien ghijluden dairtoe hadt willen verstaan.

2⁶⁶: Memorie van tguent, dat ick Peter Aelman, secretarys der stede van Nairden, mitten bode derselver stede Meyns Keeck gedaen hebbe 1525

Memorie van tguent, dat ick Peter Aelman, secretarys der stede van Nairden, mitten bode derselver stede Meyns Keeck gedaen hebbe in de saicken van de memorien, mij toe Nairden gelaten bij mijn heeren ende raiden des keyzers Jan Banninck ende meester Reynier Brundt, procureur generael, als commissarien up stuck van den venen ende bepalinge van Goylant ende anders etc.

Item omme mijn devoir ende uuyterste best dairtoe te doen mitten voirs. bode, zoe wij secretelicxte ende behendichste zoude connen ende moegen doen - want die gestichtsche

loes, cloeck ende oeck verhart ende verstijfft zijn - hoewel zij onrecht hebben - in haire saken hem te defenderen ende dengheenen wel haest souden slaen, die zij wisten, dat hem soude willen heymelijcken ondergaen off ondercruypen - soe heb ick mitten voirs. bode ons afferren ende ondersoecken toesamen in de tegenwoirdicheyt van den gestichtschen altijd surreptelick ende bedect gedaen ende moeten doen omme nyet suspect te werden; ende overmyts oick dat die gestichtsche voirs. wel hadden vernomen, dat mijn voirs. heeren die commissarien des keyzers onlanx upt stuck van den venen ende limiten in Goylant hadden geweest, soe hebben wij dairnae zekere daghen vertoefft ende tselffde wat laten vercoelen ende zijn eerst uuyt Nairden gegaen up Donredach voir sinte Symon ende Judas Apostelen avont.

Gegaen doer den dorpe van Laren nae den Zijtweynt, diewelc dair beghint van Goylant off recht oestwart op te gaen tot ant westeynde off an de thoren toe van de oude kerck tot Emmenes, ende dair mitten voirs. bode toesamen coemende omme te vernemen nae de outheyt van denselven kerck off van den dorp, zoe sagen wij dair den pastoer, heeren Joest, ende een altarist, genaempt heer Jan Nollert, elcx in hosen ende wambuys gaende zonder tabbert, dragende zekere backsteen van tkerckhoff tot hair huysen; ende dieselffde ons kennende, soe sprack die voirs. pastoer: wat maect ghij twe toesamen toch hier? ghij wilt hier ymmers int dorp blijven, want gaet ghij elders verder, dair suit ghij den doncker avont brengen. Wij antwoirden, dat wij sonderlincx nyet en hadden te maken, mer dat wij sochten drie off vier goede verkens te copen. Die voirs. pastoer seyde: gaet ter herberge tot u lanswzjff van Nairden, ick koem dair tavont bij u, ende vraecht omme; ghij suit — zoe ick vermoede — — u beryff in den dorp wel krijgen; etc.

Ende omdat die pastoer ende altarist ons tot onse afferen suspect ende zij dair tegenwoirdich opt kerckhoff arbeydende waeren, ende want oeck die kerck vast toe stondt gesloten, zoe en conden noch en mochten wij mitten coster doe tertijt in der kercken nyet coemen, off wij souden hemluyden suspect hebben geworden, dairomme wij den coster dien avont nyet en moyden,

Ende die voirs. pastor tsavonts bij ons coemende, zoe maecten wij die apparensie, recht off wij anders nyet en sochten dan verkens te copen, ende vraechden den waert nae dien, off hij ons ennige wist te wijsen, die te coep waren. Die waert antwoirde: Emme-nes is lange doer te gaen; tis tavont te laet te soecken; ick weet wel ennige; ghij suit morgen uwen beryff wel krijgen. Onder andere tsavonts bij den vure sittende, zoe schoet ick uuyt), seggende: ghij hebt hier eenen schonen nywen kerckthoren gemaect in corte jaeren. Ja wij, seyde die pastoer, bynnen vier jaeren. Voert seyde ick: u kerck is veel ouder ende schijnt wel soe out als onse kerck te Nairden; die is omtrent hondert ende tachtich jaeren out, zoe ick die datum dairaff eens gelesen hebbe. Ende hoe out mach dese uwe Emmenesser kerck weten? Die pastoer antwoirde: ick houde dese kerck noch ghien twehondert jairen out te zijn. Ick en weets opt nauste nyet te seggen. Ick seyde weder: ghij zijt hier pastoer, ghij soudt dat ymmers weten NJ de fondacie. Die hebt ghij ymmer? Die pastoer antwoirde: ick en hebbe die principal brief nyet, mer een copie. Ick sal u morgen die outheyt wel weten te seggen.

Des anderen daechs smorgens vroeck up sinte Symon ende Judasavont zoe ghyngen wij ant costers huys, die een Hollander is van Muyden geboren, ende den cregen wij van den bedde ende die hulp ons mit een kaerse in de kerck. Ende ick visiteerde dair alle die boeken voer ende affter ende socht nae de datum van den kerck ende outheyt van den dorpe aldair ende en vonde nergent nyet van dien, dan in een olde solter stondt opt kalendier - zoe hier zoe daer - veel doden geteykent hair sterffdagen, ende onder andere van de olste van dien stondt

gescreven in deser formen: a° MCCC sexagesimo tertio obiit Petrus filius Petri, cuius anima requiescat in pace.

Ende dair sonderlincx nyet vyndende, zoe bleven wij verwachtende den voirs. pastoer, totdat hij buyten zijn huys opt kerckhoff quam, ende ick begheerde van den- selven - zoe hij mij tsavonts toegeseyt hadde - te sien die copie van de fondacie. Hij antwoirde: ick en weet nyet, waer dat ick se sal soecken; zij mach wech ende verloren zijn. ick en heb se in lange nyet gesien. Cortelick onder andere, hij had hem beslapen ende maecte hem onwillich dairnae te soecken; het scheen, dat hij mit heymelijcke suspicie was bevaen. Ende vandaen ghynghen wij tot in de nywe kerck - staende opt ander eynde van Emmen(e)s - omme van den pastoer aldair te vernemen die voirs. outheyt van den dorpe ende kercken ende die pastoer absent zijnde, zoe vraechde ick daer den altarist offte onderpriester nae de voirs. outheyt. Hij antwoirde, dat die nywe kerck dair omtrent tachtich jaeren out is, mer van de outheyt des voirs. ouden kercks en wist hij nyet te spreken, mer seyde mij, indien ick van beyde kercken wilde weten, dat mij dat nyemandt bet soude weten te seggen dan die pastoer tot Eem, overmyts zijn oltheyt ende oeck omdat geheel Ymenes dair ter Eem plagen te kercken te hoeren ende dat beyde die kercken van Emmenes van der Eem gesepareert zijn ende dair oeck tsiairlicx ter Eem seker sylver moeten betalen etc.

Voort zoe ghinck ick bynnen den voirs. nywe kerck ende socht voer ende affter in de boecken ende venck dair oeck nyet ter materien van onse boetscap dienende. Ende vandaen ghynghen wij hen nae den mont van de Eem ende en konden den op dre off vier boechschoet nae nyet genaken overmyts die natheyt van tlant swynters aldair.

Nochtans sagen wij denselven mont van der Eem ende die blijfft dair ende en kon nyet verduystert noch vervreempt werden. Ende vandaen keerden wij wederom doer Emmenes ende ghyngen ten huys van den schout Louwe Pousen omme mit hem smiddaechs te eten ende, alsoe dieselve een goet bescheyden out man is, van hem wat te ondervragen ende te vernemen. Ende over taeffel cortelick zoe verstonden wij van zijn mont, dat Emmenes van olts verder ter Eem wart int lant gelegen heefft, dair nutertijt een ruge hoffstede off staet, weel dre boechschoet verdt oestwart van Emmenes, den hij ons wees, ende seyde, dat genaempt is die oude hoffstede, mer hoe lange dat geleen was, dat Emmenes dair hadde gestaen, en wist hij off en wilde hij ons nyet seggen. Mer seyde, dat die wech, dair Emmenes nu op staet, van olts genaempt was Wackerswech ende die die scheyt plach te wesen tusschen Emmenes ende Goylant.

Voert zoe scheyden wij vandair ende ghyngen toe samen uuyt Emmenes doer Baren doer den mellem tot bynnen der Eem ende bynnen der Eem coemende, zoe ghyngen wij dair over den brugge in een herberch, staende naest het huys ter Eem ende bij den kerck. Aldair setten wij onse stocken bynnen den herberghe ende bespraken ons logys voir den toecomenden nacht ende ghyngen mitten eersten in den kerck ende ick visiteerde dair oick alle die boeken, die buyten sloten lagen, ende ick en venck dair oeck nyet tot onser materien dienende.

Voort zoe ghynt ick voer het schoel ende vraechde den coster nae den pastoer; ende seyde mij, dat die pastoer tot Amersfoirdt getogen was ende van dien avont weder laet thuys soude coemen. Voert zoe ghyngen wij weder ter herberge wart ende dair saten ende droncken bij den vure twe gebroeders van Baren, den eenen genaempt Heynrick ende dander Cornelis Heyn, diewelck scep en is nutertijt van Baren, ende noch sat dair oick bij Jacob Heynricxzoen, scep ende secretarys van der Eem al-dair, ende wij maecten ons gelagenoots mitten selven ende onder andere in den dranck, zoe vraechde ick den voirs. secretarys van der Eem, off die van Oudenairden dair ghen lant en hadden leggen, dat tijnsbaar was te ghelden ende te

betalen te Bairne onder den lynde. Hij antwoirde: ja, en hoir lant is hoer wel gewaert dreduysent gulden.

Ende die voirs. bode ondervraechde terwijl den scepen van Baerne ende ghyneck dair tsavents mede buyten den huysen wateren ende brochte hem dairtoe zoe verde, dat die scepen mitten selven bode tsavents laet bij der mane ghyneck ende weer hem Meyns van Campens lant, leggende over die Eem, dat innegelijcken gehouden is te betalen den thijns te Bairne voirscr. Voert zoe brocht hijt dairtoe al luysterende mitten selven scepen, dat wij hoir dreen gelach toesamen souden betalen dien avont, hij soude verwerven ende stonde dairvoer, dat die secretarys van der Eem ons alle die thijnsber landen op gescrijft soude geven; als hij dade sanderen daechs tsmorgens op sinte Symon ende Judasdach.

Ende doe ghyneck ick oeck in der kercken aen den pastoer, genaempt heer Jan die Gruyter, ende vraechde onder andere denselven nae den separacie ende outheyt van Emmenes voirs. ende hey seyde, dat die nywe kerck omtrent tachtich jairen van zijnder kercke aldair gesepareert was. Mer van de separacie van de oude kerck tot Emmenes en konde hij nye selven vernemen ende dat hij menige list ende heymelick versoeck dairnae hadde gedaen tot diversche stonden omme copie te gecrijgen van de fondacie van deselve oude kerck tot Emmenes ende dat hij mit ghiene manieren die en weet te gecrijgen ende dat die van Emmenes hem zijn silver offte lant, dat dairtoe staet, nyet en laten volgen noch gebruycken, dat in de Zijtweynt soude leggen - zoe hij seyde. Mij weder vragende, off ick van Amersfoirdt was, ick antwoirde: ja, ende seyde mij die voirs. pastoer voort: hebt ghij dair oeck te doen in den landen van den Zijtwint, dat ghij mij dus vraecht? Ick seyde noch: ja. Doe seyde mij die voirs. pastoer: gaet hier over die Eem ende vraecht nae Heynrick Ghijsbertszoen, die is een man noch ouder dan ick ende is oeck die rijckste man van der Eem ende weet van oude dyngen te spreken bet dan ick. Hij sal u die gelegentheyt van den Zijtwynt ende anders wel seggen.

Ende tot des- selven Heynricx huys coemende, zoe stondt hij ende bereyde hem omme ter kercken wart te gaen. Ende ick vraechde hem mitten eersten nae de groote ende geleghentheyte van den Zijtwynt ende hij seyde mij, dat die Zijtweynt wel groet is XXVIII margen, gaende off streckende van de Eem aldair tot op Goylant toe, ende dat die oude kerck tot Emmenes bynnen die voirs. Zijtweynt staet. Voert zoe vraechde ick hem nae de outheyt van Emmenes, ende wat ick hem verder vraechde, hij lach op zijn hoeden ende en wilde mij van ghene dyngen meer bescheyden ende hij en wilde oeck nyet geloven, dat ick van Amersfoirdt off dat ick een Stichtsman was, ende seyde: ghij sijt Hollanders ende coempt hier nae onse dyngen te vernemen ende te verspieden, als ick gevoele; etc. Ende wij, negerende tselfde, spoeden ende versagen ons vandaer nae den dorpe van Baren.

Ende opten wege zoe quamen wij bij eenen Adriaen Aertszoen Buerman, woenende in een van den dre huysen opten Vuyrse, zoe hij seyde. Ende wij vraechden hem, off die van der Vuyrse te Baren te kercken hoerden. Hij antwoirde: neen, wij en hoeren hier nergens in Sticht te kercken, ende souden wij elders van rechtswegen ter kercken hoeren, dat sonde wesen in Goylant. Ende wij vraechden hem voort: hoe mach dat wesen? Doe seyde hij weder: soude recht nae recht gaen, die Vuyrs waer Hollant. Al pachten wijt nu van sint Jans heeren tUtrecht, dat is toegecomen, zoe ick meester Jan van Amerongen, den deken van sint Jan, hebbe hoeren vertellen, dat die Vuyrs van een eel man uuyt Hollant een kynt tot een pillegaeff gegeven is ende dat het-selfde kynt nae canonick werde sinte Jans tUtrecht, ende dat zij, heeren van sint lan voirs., zoe off bij diergelijcke manieren gecomen zijn an de Vuyrse, ende dat voirs. meester Jan van Amerongen noch had geseyt, dat zij van der Vuyrsche behoeren veltslach te hebbene opte gemeen weyde van Hilffersum ende dat hij wel breder verstandt van dien hadde gehoert

bij monde van den voirs. mr. Jan, mer hij en hadts al nyet connen onthouden omme nae te seggen.

Ende mytsdien quamen wij an Bairne ende dair solliciteerden wij mede om den thijnsgenoten te wetenen ende tlant te kennen, mer zij wairen dair also bedect, dat men van hemluyden dair nyet en conde yt terecht verstaen. Dan die voirs. scepen Cornelis Heyn, die bij ons ter Eem hadde geweest, die seyde ende vermeldde ons die hoffsteden, die teynden Emmenes gelegen zijn, die eenen genaempt te wesen die hoffstede van Drakenburch ende dander die hoffstede van, den joncfrouwe van Renesse, ende dat beyde die hoffsteden in den thijns gehouden zijn te betalen te Bairne onder den lynde. Mer van zijn luyden te Bairne en wilde hij ons nyet vermelden noch seggen int groot noch int cleyn.

Ende van Bairne ghyngen wij voort tot Zoest ende voort doer in sinte Brigittencloester aldair om een monick van Nairden, die mijn cosijn offte neve is. Ende ommedat hij dair lange gewoent heeft, zoe hoepte ick, dat hij die landen ende hoven wel soude kennen, die in de voirs. thijns te Bairne gehouden zijn. Mer want hij lange geprofessyt ende besloten hadde geweest, zoe en wiste hij ons die nyet te wijsen, dan hij wist wel te spreken van eenen Loech Rutgerszoen, aldair te Soest woenende bij den kerck, dat die lange jairen inne gebreke hadde geweest ende noch nyet en wilde betalen. Ende dieselve heere mijn cosijn wees ons an eenen van hoir leeckebroeders, die genoempt is broeder Lambert, geboren ingesetene van Zoest, dat wij dairtoe souden gaen ende die soude - zoeveere wij dat heymelick wilden houden ende hem nyet vermelden - van alle die hoven wel weten te seggen.

Ende bij den voirs. leeckebroeder coemende ende denselven toeseggende, dat wijt heymelijcken souden houden etc., ende dat wijt oeck tegen hem wel weder souden verdienen etc., zoe heeft hij ons onder andere geseyt tguent, dat hij voer de hant wiste, te wetenen, dat alle die goeden ende hoven aldair, dair die thijns van betailt ende gegeven wart, gecomen zijn van eenen joncker van Gaesbeeck 1), ende dat hoir kercke dair bynnen tconvent gemaect was van des voirs. jonckers huys, dair hij op plach te woenen, dair die kerck nu staet, ende dat dieselve joncker oeck een huys plach te hebben, dair die kerck staet int cloester van den Berct. Voort zoe wist hij ons zommige hoven van vardt te noemen ende beloeffde ons die al claer up scriffte te krijgen van den pastoer van Zoest, ende dat wij omtrent bij een weeck weder dair bij hem souden coemen, dan soe soude hij al dinck claerre weten etc.

Dairom soe scheyden wij vandair ende toeghen weder nae Nairden thuyswart. Ende doer Emmenes coemende zoe nam die voirs. bode die maet bij zijn treden van de brete van den Zijtwynt, leggende opt westeynde van de oude kerck van Emmenes te Goylant wart, die zij dair voir hoir gemeente houden, ende wart gevonden omtrent vierhondert treden breed. Voort zoe quamen wij te Laren ende die avont beleep ons, dat wij dair mosten blijven ende benachten, ende quamen Sondaechssmorgens thuyt te Nairden.

Ende weder up Alrezielendach ghyngen wij toesamen den anderden mael uuyt Naerden omme te halen die thijnsbaer hoven in gescriffte van broeder Lambert toe Zoest ende omme voorts nae die andere limiten te vernemen etc. Ende tSoest bij den voirs. broeder Lambert coemende, zoe wees hij ons eerst zeker lant, dat die van Oudenairden dair toebehoort, leggende teynden Zoest an den wech nae Amersfoirt wart bij den Birct, genaempt het Gheyn; voort seyde hij ons bij monde, dat hem die pastoer te Zoest geseyt hadde, dat Zoest in voertijden uuytgegeven is op . XXI. hoeven, dairvan die abt van sinte Pouwels tUtrecht die vierthien hoven heeft ende die voirs. pastoer tot Zoest die ander zeven ende dat hem een

van de .VII. hoven virdwaelt off verbijstert is, zoedat hij mer van ses hovenen en ontfanct tsiairlicx.

Voert zoe maecte die voirs. broeder een reys myt ons ende fingeerde tegen die van Zoest te gaen nae den mellem, ende onderwegen mit hem gaende overlant doer Zoest, zoet gelegen leyt, wees ons van hove te hove, die hij seyde, dat in den thijns toe Bairne onder den lynde gehouden zijn te betalen: Eerst van den kerck noortwart nedergaende die hoffstede van Loech Rutgerszoen, die inne vijffthien jairen, als geseyt wart, nyet betaelt en heeft;

item dairna die hoffstede van Jan die Bruyn;
item dairnae die hoffstede van Willem Rijcxzoen;
item dairnae die hoffstede van Coman Bort off Bart;
item dairnae die hoffstede van Dirck Noteboem;
item dairnae die hoffstede van Ghijsbert Dirczoen;
item dairnae die hoffstede van Ghijsbert Stael;
item dairnae die hoffstede van Heyntgen Jonge Heynenzoen.

Ende doe sloech die voirs. broeder Lambert ter zijtwart van ons doer Zoest ende en dorste verder mit ons nyet gaen, off wij souden dair alle dre toesamen suspect hebben geworden, ende seyde ons, dat wij souden gaen aen den oude schout aldair, woenende opt neder noerdereynde in Soest, dat die ons oeck genoegh sonde wijsen ende seggen, als wij zijn gemoede dairhoff hadden. Ende dieselve schout was doetertijt van huys ende wij en conden hem nye en huys belopen.

Dairomme zoe ghyngen wij toesamen tsavonts ter herberge van den nywen schout, die nutertijt schout is bynnen Zoest, genaempt Peter Schepper, ende vonden denselven vrolick gedroncken ende tsavonts nae den eeten zoe vraechden wij hem, off hij alle die hoffsteden nyet en kende, die den graefflickheyte van Hollant gehouden zijn te betalen den thijns onder den lynde te Bairne. Hij antwoirde weder seggende: ja ick, dat is van olts gecomen van mijn vrouwe van Elten; seggende voert: wairbij zoe vraecht ghij daerna? Wij antwoirden hem weder, dat wij gairne den voirs. thijns eenen souden onderpachten, genaempt meester Heynrick toe Nairden ende dat diezelfde die pachtynge lange gehadt heeft om een cleyn ende brent dairvoer w(e)ynich ten hove, zoedat dairomme die generael rentmeester dairom nyet en wel en genoegh. Dus heeft hij ons die geveylt te verpachten. Ende ghij kent se hier bet dan wij, die dairinne gehouden zijn. Dairomme, staecker ennich profijt in, wij woudent mit u bestaen ende nemen se in pachte voir ons dre toesamen, ende uwe derdendeel zoude u profijtelycker ende beter wesen dant ons, overmyts die teringe, die soude dan hier tsiairlicx ten huysen vallen; hier souden wij tsiairlicx coemen theeren ende die luyden souden veel bij ons vallen in den gelage ende u byer soude te bet worden gedroncken.

Die schout vraechde weder: voer wat penningen zoude ghij denselven thijns moegen krijgen? Wij antwoirden: die roep is veertich, mer wij meenen die wel te krijgen voere XXXV gulden. Hij seyde noch: kent ghij se dairvoer krijgen, slaet se vrij an ende mijnt se dairvoer, want die thijns genoten van mijn vrouwe van Elten zijnder veel meer dan ghij wel weet; die thijns gaet veer ende breet, die onder den lynde te Baren moeten betalen; ja se, die gaet al over die Eem; die hoffstede van Grymmesteyn ende meer andere aldair zijn derin gehouden. Zal ick die pachtinge mit uluyden hebben, zoe wit ick, latter tsiairlicx geroepen ende gekondicht zal warden hiir rontsomme in de kercken, dat die thijns genoten hiir tot mijnen huysen sullen coemen betalen, gelijk nu die gewoente dairhoff is te Bairne. Ghij suit dan wel sien ende

vernemen, dattet beter is dan XXXV gulden tsiars. Voort zoe sullen wij veel te dadingen krijgen van dengeenen, die gesluyhe(r)t ende lange nyet betaelt en hebben. Ende want wij nyet machtich en waeren noch beveel en hadden ennich contract offte voirwairde mit hem te makene, noch en wisten oick nyet, offt wel moegelijcken sonde wesen den betalinge van den thijns te verleggen van Bairne tot bynnen Zoest etc., zoe gaven wij den voirs. schout ter antwoirt: het is nu tavont een verlopen avont, het zijn heylige dagen dese twee dagen geweest. Ghij wilt oick - als gij thans seyde - nae middernacht mit uwe gedeputeerde van Zoest nae Utert gaen in de dachvaert, zoedat ghij morgen hier nyet en suit zijn. Wij willen cortelick hier eens weder by uwe lieffden coemen ende maken dan onse voirwairde van dien, want ghij zijt een man, die ons byzonder dairtoe dient onse maet ende geselle te wesen, ende principalick salt oirbairlicxte voir u zijn, overmits die te- ringe ende dadingen, zoe voirs. is, die hier ten huuse zullen geschien; etc.

Ende die voirs. schout was mittet voirs. uuytsetten ende opstellen van ons dien avont tevreden ende toech omtrent twee uren nae den middernacht nae onse ramen want wij dair ten huuse ghien clock en hoerden van zijn huuse nae Utrecht mit zijn geselschap ende gedeputeerde, die hem gewrect hadden van den bedde. Ende wij onlancx dairnae stonden oock op van den bedde ende ghyngen vandaen bij der manen geschijn over den Vuysche, voirts doer tveen dair wij wel nat worden om ons voeten - totdat wij quamen ter plaetsen van den Wijck dair die voirs. bode ende zekere depositanten, die mit hem dat gesien hebben tanderen tijden, seggen, dat die blauwe steen offte sarcke leyt ende die voirs. Wijck vonden wij dair noch vol waters, zoedat men den sarck vurs. nyet en conden sien noch gevynnen.

Ende ghyngen dairomme nae den schuttinge, die twater in deselffde Wijck staende hout, welke schuttinge besijden ende neffens het huys an sinte Martensdijck staet, ende begonden die schotduere van den schuttinge voirs. op te wynden omme twater van denselven Wijck te verlaten ende te doen neder ter Vecht wart dalen ende vertrecken. Ende die hont van den huuse aldair vernam ons terstondt mitterdaet ende schoot ende basste zeer nae ons. Wij worpen hem broet voer - dat wij dairomme mede hadden genomen -, mer die hont liet het broet leggen ende en sach er nauwe nae en schoet altijt even stijff nae ons ende maecte zoeveel geschals, dattet al wacker worde, dat bynnens huys was, zoedat wij se hoerden van den bedden opvliegen. Ende wij mosten ons versien vandaer ende lepen wederom nae den steen ende twater was nauwe een voet gelaecht offt gedaelt, zoedat dieselve voirs. sarcksteen noch veer genoeg onder den water bedect bleeff.

Ende dair omtrent den steen wesende, zoe hoerden wij wel den roep offte geluydt van twee off drie mans bij tvoirs. huys, mer wij en vernamen nyet, dat zij ons volchden. Voorts lepen wij van den sarcksteen nyet nae sinte Martensdijck -, mer nae Goyerbosch ende ghyngen doe noortwart op totdat wij quamen an de wech, die van den bosch tot an der noortwester eynde van sinte Martensdijck gaet, ende dair coemende, begont Bach te worpen, ende vandaen voorts an sinte Martensdijck coemende, zoe vertoeffden wij dair omtrent een ure ende ghyngen dairnae weder vant noortwester eynde tot an tsuytoester eynde van sinte Martensdijck voirs., totdat wij voer de huysinge ende an de Wijck quamen, dair wij an de schutting hadden geweest, omme te sien, watter in de wege hadde geweest, datter twater nyet meer gevardt beneden den voirs. schuttinge meer schuttingen staen, elx een boeschcut off twee van een, een ygelick houdende twater omtrent een voet hoech gradatim boven dandere, zoedattet water van de bovenste schuttinge totten anderen, dair immediate nae, nyet meer dalen en mach bij het opwynden voirs. dan omtrent een voet, ten wair dat mer meer andere schuttingen, die nederwarts nae de Vecht toe gelegen zijn, teffens gelijck

toesamen opwonden, zoe soude dan die bovenste Wijck wel geheel droich werden ende twater soude hem al ontlopen.

Ende wij sagen den luyden van tselfde huys, die smorgens doer ons ende van den hont gewrect waren, doe gaen eeren ende ploegen besijden langs die Wijck, dair die voirs. steen offte sarck leyt, als voirs. is; anders souden wij dair bij denselven sarck weder hebben gegaen ende dairnae hebben getast mit onse piecken doer twater. Weder zoe keerden wij omme vant zuytoester eynde tot an tnoortwester eynde van sinte Martensdijck ende ghyngen vandaen voort tot in den dorpe van Westbroeck, dair Hoddemeer ende Koddemeer bij leggen, ende ghyngen dair ter herberge bij den kerck ende worden dair wel vertoefft bij een ouder preester, van Nairden geboren, die bij ons quam teren, ende dair sat die waert mit zijn derden van bynnen Westbroeck ende speelden mitten troeffspel. Ende wij vraechden dair in den gelage van de Westbroekers voirs. van varts nae Hoddemeer ende Koddemeer etc. Zij confesseerden genoech, dattet paelscheydingen hebben geweest, mer overmyts dat se nu al verlopen ende vergraven zijn, zoe meenden zij, dat die nyet weder te recht gevonden zouden warden. Oeck soe scheent an hemluyden, dat zij wat beducht waren, omdatter mijn heeren die commissaryen van den keyser onlancx hadden geweest in Goylant. Mer wij en konnen ghien recht bescheyt van hemluyden hoeren ende wij ontsagen ons oeck veel om te schieten off te vragen ende wairen beducht oeck suspect ende geslagen te worden, als zij oeck wel souden hebben durven doen, hadde zij van onse commissie geweten. Tegen den avont ghynt ick mitten voirs. ouder preester uuyten herberch omme den kerck ende ornamenten - die dair zeer schoen zijn te sien ende principalick om mijn afferen, die boecken, te sien, off ich yt dairinne mochte vynden gescr. voer off affter, ons dienende, zoe en heb ick dair oeck nyet gevonden, dan dat die kerck dair jonger is dan ick hadde gemeent. Ende tsanderen daechs daerna, overmyts dat wij Baer tveen nyet en mochten opt naeste gaen an de Oude Weer, zoe ghyngen wij boven omme nae ende doer den dorpe Loesdrecht die mijl op dre ende alsoe opte Oude Weer coemende zoe verstonden wij dair van onse waert - die dair een wijff heeft van Muyderberch geboeren, woenende toesamen besijden an de Oude Weer, dat zijn huys dair in Hollant staet ende dat die ander zijde van den Oude Weer Sticht is. Voert zoe sagen wij den Weere langes nae den Vechtwart toe ende onse waert seyde, dat upt eynde van den Were, dair zij den Vecht genaect, dat se dair heeft twe strengen ende maect een zwaleffenstart, ende teynden elcken staet een sluyse an de Vecht, die eene is een Stichtsche sluyse ende dander een Hollantsche sluyse, ende dair woent nu een man op, die genaempt is Jan Hubertszoen, ende dat dieselve plach van olts te heten Roeloff Arentszoens sluyse. Ende vandaen gyngen wij weder nae Loesdrecht ende cregen een, die ons wees den hoffstede van Peter Dircxzoen, welck die van der Loesdrecht nye en wilden wijsen; ende dieselfde Peter Dircxzoens hoffstede is nu een ledige hoffstede zonder huysinge, mer dair woent nu een tegenover in een nyu huys, genaempt Janssen. Ende van de Oude Were voirs. tot an dese Peter Dircxzoens hoffstede toe plach een weer recht op te gaen, zoe wij dair van goede oude luyden hebben gehoort ende van onsen voirs. wijser hebben verstaen. P. Aelmanszoen.

Hierna volgen die namen, mitsgaders hoirluyder dammaten landts, gelegen over die Eem oestwart, die in de thijns te Bairne onder den lynde den graefflickhyt van Hollant tsiarlick schuldich louden zijn, nae vermelden van twe gebroeders van Bairne, ende voorts bij overleveren van hoir derde geselle ende lachgenoot Jacob Heynricxzoen, scepene ende secretarys ter Eem, mit eenen scedule bij zijn selfs hant gescr. ende overgegeven in handen van mij, secretarys van Nairden voirs., dair off voer int derde blat van deser mijne informacie ende memorien voirs. mencie gemaect is.

Te		weten	:
Hoech Netellenberch		XIII	dagmaat.
Dashorst		XIII	dagmaat.
Dat Papenlant		XVIII	dagmaat.
Albert Dier		XII	dagmaat.
Peter van Westrenen		XII	dagmaat.
Cornelis van Lenler		XIII	dagmaat.
Jacob Nenninck		VII	dagmaat.
Onse Vrou bynnen Amersfoirt		IIII	dagmaat.
Luman Bor		XVIII	dagmaat.
Heynrick Verbeeck		XVIII	dagmaat.
Dat Zwarte Lant		XVIII	dagmaat.
Den dyn(c)wairder		XXII	dagmaat.
Peter Bot		XVI	dagmaat.
Dat Smael Lant		VI	dagmaat.
Geryt Janszoen		XI	dagmaat.
Grymmesteyn		LXXXV	dagmaat.
Bloemenberch		LXXV	dagmaat.
Dat Vrouwencloester	IX		dagmaat.
Joest van Lent		IX	dagmaat.
Groet Sonnen	XVIII		dagmaat.
Bart Rutgerszoen		XIII	dagmaat.
Oudenaerden		LXVI	dagmaat.
Gosen Dircxzoen		XX	dagmaat.
Mijn joncfrou van Over die Vecht		VIII	dagmaat.
Sinte Barbarencloester		VIII	dagmaat.
Grietgen van Evestienen		XVI	dagmaat.
Vreendael		XI	dagmaat.
Oudemunster	XI		dagmaat.
Burgert Willamszoen		XI	dagmaat.
Die Zijtwynt breet ende smal		X	dagmaat.
Lou Jaecobszoen		VI	dagmaat.
Geryt Jaecobszoen		VI	dagmaat.
Claes Tymanszoen		XII	dagmaat.
Huick		X	dagmaat.
Heynrick Corneliszoen		XIII	dagmaat.
Ariaen Vereem		XVI	dagmaat.
Geryt Janszoen		II	dagmaat.
Her Thonis ende Peter Grijp		XX	dagmaat.
Die lantcommelduer	XX		dagmaat.
Spijckmanslant		X	dagmaat.
Her Thonis mit Gosen Ghijsbertszoen		IIII	dagmaat.
Scayck	V		dagmaat.
Gosen Ghijsbert Ebbenzoen		IIII	dagmaat.
Heynrick Ghijsbertszoen		I	dagmaat.

Wij Volcken Mathijszoen, schout, Peter Aelman, secretarys, ende Meyns Keeck, gezworen bode der stede van Nairden, verhoort hebbende, dat die van Utrecht opte bepalinge ende limiten van Goylant wilden coemen, zoe zijn wij toesamen - want hier nyemant anders nae uuyt en wilde sien - gedelibereert geweest alsoe, dat wij den voirs. bode - welck een vrundt is ende soe staet mitten abt ende monicken van Oestbroeck, dat hij hemluyden nyet suspect en is aldair hebben laten gaen omme int heymelick te vernemen den dach, dat die van Utrecht souden coemen.

Ende hij vernam aldair, dattet geschien soude - alst geviel - upten ver- zwoeren Maendach alst upten IX en Januarii laestleden; dairtoe die voirs. bode gevaceert heeft twe dagen. Ende ten voirs. IX en dach zoe zijn wij voirn. drie toe- samen uuyt Naerden gegaen tot in Goyboss, dat omtrent mitsweech bij de bepalinge leyt ende hoech staet, omme lair te sien ende te vernemen up wat eynde, oest off west, die voirs. van Utrecht hoir omganck wilden nemen.

Int voirs. boss leggende ende wachte houdende, zoe hebben wij gesien, dat omtrent te twee uren nae den noen die van Utrecht gecomen zijn, ses wagen volcx, van de Vurssche off ende zijn zonder ennich vertoeven ge- reden stracx verbij Laren ende Blarecom nae Leuwen- pael. Ende wij voirn., hem cloecklick volgende, ver- namen aldair den ingesetene van Emmenes, Baren ende Zoess staende, omtrent III personen, elck mit zijn gewere, verwachtende den voirs. Utersche wagens, ende die voirs. wagens bleven te staen opter grafft in de huy- singe aldair an den gemeenen dijck.

Ende is dair gebueert, dat die van Emmenes, Zoess ende Baren voirs. den gedeputeerden van Utrecht aldair in den sloot, verdt bynnen Goylant, thoonden een pael - welck een Ghijs Smit van Blarecom, dair die wedue noch off leeft, dair geset hadde voir zijn eygen camp, die noch tertijt zijn kynder toe Blarecom toebehoort - ende wilden bapti- zeeren ende seggen, dat die pale zoude zijn Lewenpael, dair die limiten up radien. Ende ommedat zij in hoir wedercoemen denselven pale nyet en souden missen offte verbijgaen, zoe hielden zij dairheyn bij eenen elsenboem neder ter airden, die die voirs. kynderen van Ghijs Smit toebehoorde, ende brugden heml. dairmede over den sloot. Ende zoe gaende noch verder bynnen Goylant, zoe wilden zij vandaen voirt hoir bepalinge nemen noortoestwert tot in Zuyderzee toe, zoedat mytsdien den gemeen weyde van Blarecom mitsgaders die Hilfferssummer andrechtmaten ende zwaden dat groen graslant. is ende dair die key. Mat. tsiairlicx thijns off heeft, die die rentmeester - van Kennemeerlant ontfanct - van Goylant affgesneden ende Stichts souden werden ende die van Blarecom ende meer in Goylant mede verdorven souden wesen.

Ende onder die voirs. gedeputeerde van Utrecht zoe was dair een burgermeester van Wijck to Duersteden - zoe wij vernemen connen -, die dair tmeeste handel hadde ende sprack tot die van Emmenesse, Zoess etc., seggende: ghijluyden roept zeer. Ick heb wel op meer scheydingen ende bepalinge van landen gedeputeert geweest ende thandel gehadt, mer ick en sacks nye zoe vreempt als hier. Want uwerluyden woirden en accorderen nyet mit dese kaerte, die wij hier hebben. Laet ons zoe maken, dat als wij coemen, dairt ,sal dienen, dattet wat gelikenisse heeft ende wij in ons voernemen nyet beschaempt en werden; etc.

Ende tguent, dat die gedeputeerde ende gestichtsche dair verder communi- ceerden mit malcander, en connen wij al nyet vernemen. Dan vernamen onlanx dairnae, dat zij opten voirs. pale een ijseren cruys wilden doen setten. Ende die voirs. van Emmenesse, Zoess ende Baren - verlatende dair den gedeputeerden ende heeren van Utert - ghyngen we- derom terugghe thuyswart ende die ses voirs. wagens ende gedeputeerden reden nae Blarecom tot onder den wyntmolen aldair ende spreiden hoir kaerte - re- kende tlach zonder waert - ende wilden van den molen radien tot recht opten thoren van den Doem tUtrecht, zoedat bij hoir oge ende frivoel voernemen het derdendeel van Goyboss hoir soude wesen.

Voort reden zij vandair ende toeffden tsnachts bynnen Hilffersum ten huysen van Adriaen den schout, die een Stichtsman geboren is, ende sanderen daechs, als Dynsdaechs, zoe reden die voirs. gedeputeerde uuyt Hilffersum nae die oestzijde van Goyerboss ende toeffden dair, totdat zij hoir kaerte spreiden ende tlach alleen rekenden.

Ende wij, hem altijd volgende, zoe lepen wij van tvoirs. oesteynde dwars doer tboss tot opt westeynde omme hemluyden te gemoeten ende te kennen ende wij quamen hem te gemoeten opt suytwester eynde van tvoirs. boss ende zij sagen ons verbijgaende aen zoe stijff, off zij ons doer souden hebben gesien, ende terstont als wij hem verbij waeren, zoe toeffden zij ende wij weder ende spreiden dair weder hoir kaerte ende vandaen reden zij nae sinte Martensdijck ende voort nae Utrecht, zonder meer terselver tijt te doen.

Anderwarff die fame wesende, dat die van Utrecht weder opte bepalinge van Goylant souden coemen den XXIIen Januarii, zoe zijn wij Peter Aelman en Meyns Keeck voirs. in absencie van den voirn. schout, die terselver tijt in den Hage was - tenselven dage toe- samen uuytgegaen omme te vernemen, wat zij souden doen, gaende opt oesteynde bij Lewenpael, dair zijt eerst laestwerf begonnen hadden, ende vandaen voort opten Vuerssche ende voerts op sinte Martensdijck, voort in de Westbroeck, voort nae de Weren, vacerende dair- omme twe dagen ende een nacht, ende vernamen hem- luyden in ghiene plaetsen.

Ende den XXIX en Bach Januarii laestleden zoe zijn die voirs. van Utrecht onversiens gecomen, onder hem ses personen op een wagen ende dairbij noch vier personen te perde, rijdende strax van Utrecht nae Blarecom tot in Dirck Heymanszoens huysgen opter grafft, aten, droncken ende toeffden dair, totdat die gedeputeerde van Amersfoirdt, die een wagen volcx waeren, dair bij hem quamen. Ende bij malcander gecomen zijnde, zoe hadden a) Achter dit woord staat nog een krabbel, die re kan beteecken. Dan zou het geheel de familienaam van den schout kunnen zijn. zij terselver tijt een persoene, die gevaren was mit een schuyt uuyt die Eem in Zuyderzee tot mit tvoirs. lant, dair die k. M. zijn thijns off ontfanct; ende denselven persoene vertoeffden zij mitten ogen, totdat hij uuyter zee over tvoirs. lant bij hems. quam, nemende alzoe van zijn affgaen van der zee hoir radie ende mercke. Dat gedaen hebbende, zoe ghingen zij toesamen ter plaetsen wart, dair zij laestwarff den voirs. elsenboem offgehouden ende geteykent hadden den voirs. Ghijs Smitten pael, die zij doe nyet en vonden, seggende tot malcander: die Goyers hebben se wech, wel breder bij monde verclaren sal etc. Ick hope bynnen thien dagen te coemen mittet laken etc. Gescr. mitter haest den III Februarii a° etc.

Moegende heere! Ick heb mit desen bode Meyns Keeck secretelijcken gecommuniceert van ewer lieffdenvoerholden ghister tot Amsterdamme angaende denreyse, te doen aen den monick, bij Groningen nu woe-nende etc., die lange kelwairder ende procurator tOesbroeck bij Utert heeft geweest ende die meeste kennisse heeft ende gelegentheyt van den veenen weet, - zoedese bode seyt - dan ennich ander monick aldair; want doe hij tOesbroeck woende, alleen het handel vanhoir venen ende incoemste van dien hadde. Ende dese bode - zoe hij lange tijt tOestbroeck heeft gedient, dair dese voirs. monick nyet en deynct weder te comen— heeft veel conversatien wel eertijts mitten selven monick gehadt; is dairomme dese bode welgemoet, dat wij van denselven monick - die oeck mijnre huysvrouwen neeff is — —, nu aldair bij Groningen zijnde, myts ondercrupen ende van vardts ondervragen wel souden verstaen ende vernemen van zijnre mont te describeren alle tguent, dat ghij, mijn heeren, sult willen be-gheren te wetene. Dairomme, indient mijn heeren dunct geraden, dat wij den k. M. dair yt goets offte profijts sullen moegen bejagen, wij willen ons geerne dairtoe beledigen ende den arbeyt ende moyte, tot des keysers redelijcke costen, te doen nae onse crancke

vermoegen, zoe wij vlijtelicxte ende best zullen connen doen, sulcx mijn heeren dat sal believeen ons te ordineren ende bevelen.

Kenne God, die u, mijn heere, lange vrolick endeinne gesontheyt wil bewaeren. Gescre. mitter haest uptenXXVII en dach Februarii a° XXV stilo curie bij gans uwer lieffden dienaere Peter Aelman, secretarys.

Mijns heeren boetscap ghisteren aen Geryt Jacop Heynen toe Loesdrecht gae ick huyden bestaen etc.

In dorso: Moegenden, discreten, voirsichtigen endewijsen heeren Jan Banninck, raidt ende commissarys des Roemsschen k. M., mijnen wairdigen lieven heere.

[1527]

Mijn heere, navolgende uwer lieffden letteren, an mij gescre., die meester Cornelis Anthoniszoen, commissarys uuyt Leuwerden, mij sonde bij Vranck Pynsen, excijsmeester toe Workum, bij monde van denselven mij voorts ontbode dair bij hem tot Leuwairden te coemen, want hij mij hadde te spreken etc.; soedrae ick uwer lieffden brieff ende den boetscapp bij monde van Vranck Pynsen ontfangen hadde, zoe maecte ick mij dairtoe terstondt gereet ende stelde eerst voir den vollen ra(e)dt van Workum - die collegialiter waren vergadert - eenen in mijn stede, die die contrerolle getruwelick in mijn absentie soude bewaeren, dair mijn substituyt den behoirlijcke eedt toe dale etc..

Ende sanderen daechs dairnae zoe reysde ick uuyt Workum tot bynnen den stadt toe Lewairden ende sprack dair mitten voirs. commissarys, die mij voort stueerde - up hope, dat ick wat mochte vernemen, dat profijtelick mochte werden - nae den stadt van Groningen, dair die monick hardt bij woent, zoe ick bet wist dan die voirs. commissarys.

Ende ick reysde van Leuwairden nae Dockum, van Dockum tot Collum ende van Collum zoe velt mij zeer suere ende zwaer, eer ick bynnen den stadt van Groningen conde comen, want dair in de wynter nyet te reysen en is; want die dair haestich voort wil wesen, eensdeels te skeep mach vaeren ende eensdeels te voet moet gaen doer diepe cleydige wegen etc.

Ende west incoemende bynnen den voirs. stadt van Groningen, zoe ghinck ick dair noort weder uuyt den stadt omtrent een ure, eer ick an tconvent quam, dair die monick was, den ick sochte, genaempt heer Ghijsbert Lapp, van Weesp geboeren. Ende het convent is genaempt Selwert ende is een costelycke abdije, dair alle atmael, te wetent sochtens ende tsavonts, wel XVII pont kaertsen verbrant warden. Ende die voile draperye van wollen lakenis dair oeck bynnen tconvent: men kemptter, men spinter, men weeffter ende men volter oeck mit perden ende houten molens, dat mij vreempt helde, zoe ick nae hoirde van mijn heere den abt aldair, genaempt meester Heynrick Rol, van Hilffersum geboeren, dair hij oeck pastoor heeft geweest onlancs leden; ende is noch een jonckheer ende mijn huysvrouwe is van zijne maechscap in de vierde graet.

Dairomme, an den poerte van tvoirs. convent coemende, zoe had ick dat tot mijn voerdele omme in mijn boetscapp ende afferen nyet suspect te werden, ende vraechde ick nyet nae den monick, den ick sochte, mer ick vraechde den poirtier van tconvent nae mijn heere den prelaet, off hij dair present was off nyet. Die poirtier vraechde terstondt weder, vanwaen ick quam. Ende ick antwoirde: van Nairden. Cortelick, die poirtier leet mij bynnen den convent coemen ende leyde mij voort tot inden sale van de abdije bij mijn heer den prelaet aldair. Ende zoe haest mijn heer mij sach eer ick totte salutacie conde coemen tredende nae mij, gripende na mijn hant, sprack hij o secretarys van Nairden, mijn zwager ende lantsman, sie ick u hier in dese lande? Ick heet u vrundelick welcoem. Wat soeckt ghij toch hier in dese lande?

Dat moet wat sonderlincx wesen! Ick seyde weder: mijn heer, die gonste, die ick tot uwe Eerwairdicheyt drage, heeft mij uuyt den stadt van Groningen gedrongen tot hier te gaen ende u te visiteren in desen. Want alzoec ick nu bynnen den voirs. stadt toeven moett we off dre dagen lanck ledich leggende – tselfde fingeerde ick zoe lange tijt omme bynnen hen mijn informacie wel vol te krijgen van den monick, den ick sochte soe dochte mij geraden ende ick en mochttet ter oeck van herten nyet laten, nu ick u soe naebij was, off ick most u sien ende toespreken. Mijn heer seyde weder: ghij zijt mij zeker welcoem, coempt, laet wij gaen sitten. Ende hij sende zijn dienaer - die dair alleen bij was --dranck te halen.

Weder, als wij saten ende die dienaer uuyt was, soe seyde mijn heer: ick en heb u hier nye by mijn tijt vernomen in dit Groninger lant , ghij moet hier wat sonderlincx te doen hebben; ende vraechde mij het selfde noch alsoe mit een lachende mont en seyde voort: ick en weet nyet, dat gij veel die comanscapp plaecht te volgen off dus verde te soecken. Ende ick seyde doe oeck mit een lachende mont: ja heer, dat ick soecke, mach welwat sonderlincx wesen. Woudt ghij den biecht nyet melden, ick soudt u seggen, want wij zijn nu hier alleen toe samen. Neen ick, bijlo, seyde mijn heer. Ick seyde voort: tis zoe, heer, dat ick hier bynnen Groningen twe jair lanck ter schoole gelegen hebbe - ende noemde hem twe meesters, die mijn preceptores hadden geweest ende die hij kende ende seyde, dat noch in levende lijve waeren - ende ick maecte doe in mijn tift een kynt, dairvan een ander meent, dat hij die vader is, welck ick lijdtsamich gedoge, wanttet buyten mijn costen gevoet ende opgebracht is. Ick comme omme heymelicke te vernemen, offt gesturven is dan offt opgecomen ende een man geworden is off nyet. Want mijn consciency dair grotelick mede te doen heeft. Ende ick seyde voort mit een lachende mont: Och heer, ghij plaecht zoe soet te wesen, als ghij toe Hilffersum waert pastoer. Wat hebt ghij dair al biecht-dochteren gehadt, diet u self confesseerden tguent, dat hem gebrack! Vrijlick, dair is oeck al wat van u afftergebleven!

Nu heer, boert laet vaeren. Ick sal u seggen, wat ick in dese lande soeke. Ende fingeerde dairvan een gesel, die dair wel int lant gefrequeenteert hadde zekere comantscapp, die ick nye en dade. Ghister-avont byn ick mit noch een man van Nairden gecomen bynnen Groningen ende soeken toesamen — zoe hier zoe dair int lant — zekere lantwolle te co pen, mytsgaders speck ende anders, dair wij meenen, dat proffijt in steckt, ende dat principalick om een sake nutertijt, die ick u, mijn heer, wel seggen wit, ende die sake is dese: het ghelt is in Hollant zeer offgeset ende dairtoe verboden bij zekere grote peynen, dat men ghen hagemunten off ongevalueert ghelt uuyten lande en sal voeren, ende tselfde wart aldair zeere strengelick onderhouden. Ende want die wisselaers dair weynich voer willen geven, dairomme zijn wij hier gecomen — nyet dat wij sulck ons ghelt uuyten lande brengen int water -, mer dat hier in den lande te beleggen ende gebruycken an wolle, speck ende anders. Want sulck ghelt hier noch wel gaet, als men secht - nochtans en sach ick nye ghelt gaen, mer ick hebt wel sien dragen -.

Ende want mijn gesel verder oest-wart most wesen, te weten te Dam, dair hij sonderlincx te doen heeft ende ick nyet, soe overdroegen ende accordeerden wij huydennochten, dat hij zijn boescapp offte afferen - dair hi] mer twe off dre dagen te lancxstenomme vaceren ende uuyt sal wesen, zoe hij my beloofft heeft - te Dam voirs. doen ende ick hem soelange bynnen Groningen wachten sal, ende dan dairnae sullen wij ons profijt gaen soeken in dorpen ende plaetsen, dair hij bekent is ende ick nyet, want ick die comanscap noyt en hantteerde. Seker, seyde doe mijn heer die abt, is u gesel al te Dam - al en leyt dat mer voer twe mijlenvardt — —, hij heeft dre dage vol werck weder bynnen Groningen te coemen ende zoe lange arrestere ick u hier bij mij te blijven. Ick sal u tedegen verhensen. Ick seyde weder: neen heer, zoe lange nyet, want upten Illen dach stinckt die gast, als men seyt. Mijn heer seyde: bijlo, ghij sultter

soe lange blijven ende wij willen oeck mit malcander vrolick zijn. Ick en hebbe u hier nye gehat ende ghij en hebt oeck nyet te verzumen, zoe ick van uselff gehoert hebbe. Hier is noch een monick bij mij, dat ons lansman is. Ick vraechde - recht off icx nyet en hadde geweten -: wye is toch die monick? Mijn heer antwoirde: Lapp. Ick vraechde noch: wat Lapp? Mijn heer sprack weder: en kent ghij ionse oude kelder nyet van Oestbroeck, heer Ghijsbert Lapp van Weesp? Wat, ja ick, seyde ick. Is dat die Lapp, die ghij meent? Ick houde, dat hij mijoeck wel kent - ende ick docht vast in mijn selven: dat is die coopman, die ick soeck ende wachte -. Bey, seyde ick, staet Lapp nu hier? Ick hadt gemeent, dat hij noch te Oestbroeck stonde. Neen, seyde mijn heer, hij heeft lange vandaen hier bij mlj geweest. Ick seyde: dats mijn lieff, dat ghij een lansman bij u hebt ende houdt, want ten is nyet goet in vreemde landen alleen te wesen onder vreemde aensichten alttjt. Hoewel ghij prelaet zijt van al, nochtans en sijdy zoe vry nyet mitte vreemde alsmit hem. Het is een troest voer u, dat ghij eenen bij u hebt, den ghij betruwen moecht; want hij hier oeck vreempt is; etc.

Voort zoe vraechde ick: hoe vaert Lapp? Mijn heer antwoirde: zeer wel vaert hij ende en begheert nyet weder te Oestbroeck te woenen - scilla est bon pour moy- je pensoie -, te min sal hij affter houden voir die van Oestbroeck off voer die Stichtsche wesen, als ick hem sal gaen vragen --. Ende ick vraechde noch voort: gaet Lapp hier bij u, mijn heer, te taeffel, dan et hij elders? Mijn heer seyde: al gemeenlick bij mij. Ik houde oeck, dat hij upter stede hier sal zijn, want wij terstondt gaen den.— Ick docht doe: dat is goet, dat hij hier selver sal comen, anders soude ick u dairomme hebbe moeten bidden, dair suspicie uuyt geresen mocht hebben-.

Nyet lange dairnae die voirs. Lapp quam ter maeltijt mit noch twe moniken. Ende die voirs. Lapp mij dair oeck siende: Bey, seyde hij, vyndt ick u hier, Peter Aelman, secretarys, ghij zyt ons welcoem. Ick antwoirde: grand merchys, heer. Ick en vermoede oeck nyet, dat ick u huyden hiersoude hebben gesien. Ende die voirs. Lapp vraechde oeck van gelijcken, als mijn heer die abt hadde gedaen: wat jaecht ghij toch hier? etc. Ende mijn heer die abt nam doe twoerdt ende verhaelde hem int cort van mijn afferen ende vertoeven - zoe voirs. is - ende van mijn gesel te Dam, die ick wachte, etc. Cortelick, over taeffel int eerste mael en quaemt nyet te pas noch te gaff ghien tijt wat te ontwarpen van de venen offte lymiten van Goylant.

Mer naedat ick dair die tweede maeltijt had gegeten, doe dochte mij: tis nu voortan wet tijt, opdatter ghien ander inconvenient tusschen en valt. Sittende toesamen nae den voirs. maeltijt bij den vuere, doe bestonde ick t in de materie te brengen ende sach upt vuere ende seyde: ick sie hier een ander maxel off fasoen van turff dan bij ons in Goylant off te Oestbroeck valt. Dats waer, seyde doe mijn heer. Ende ick vraechde voort: hebt ghij hier oeck zekere eygen veenen, gelijck u convent Oestbroeck doer heeft? Mijn heer antwoirde: ja, wij hebben hier meer en beter venen dan die van Oestbroeck dair hebben ende dairtoe diepere van goede fijne ende harde turff. Want onse veen is hier omtrent twe manstal diep van goede zwarte turff. Mytsdien zoe vraechde mij Lapp: hoe staen die van Goylant nu mit die Stichtsche? Over jair waeren die heeren uuyten Hage tegen die Stichtsche ende dachvaerden mit malcander . Hoeveer quampt doetertijt? Ick antwoirde: tot Adveniat Regnum toe, alst placht te coemen. Ick en weet nyet, hoeveer dattet quam. WI] ingesetene van Goylant en becommeren ons nyet veel dairmede ende laten voortan den heeren an beyde zijden dairmede bewarden. Ons donct, dattet te laet is toegesien, want die veenen meest wech zijn. Oeck zoe donct ons, dat die heeren nyet en soeken onse profijt, mer die hoere, als omme te weten, hoeveer dat elcx heerlickheynt strect. Wat leyt ons Goyers dairan off wat souden wij dairoff verbetert worden, oft bevonden worde, dat sinte Martensdijck waere Hollant? Offt Hollant is oft Sticht, ten draecht ons zoeveel nyet. Ende wat heeft oeck u convent van Oestbroeck dairmede te doen,

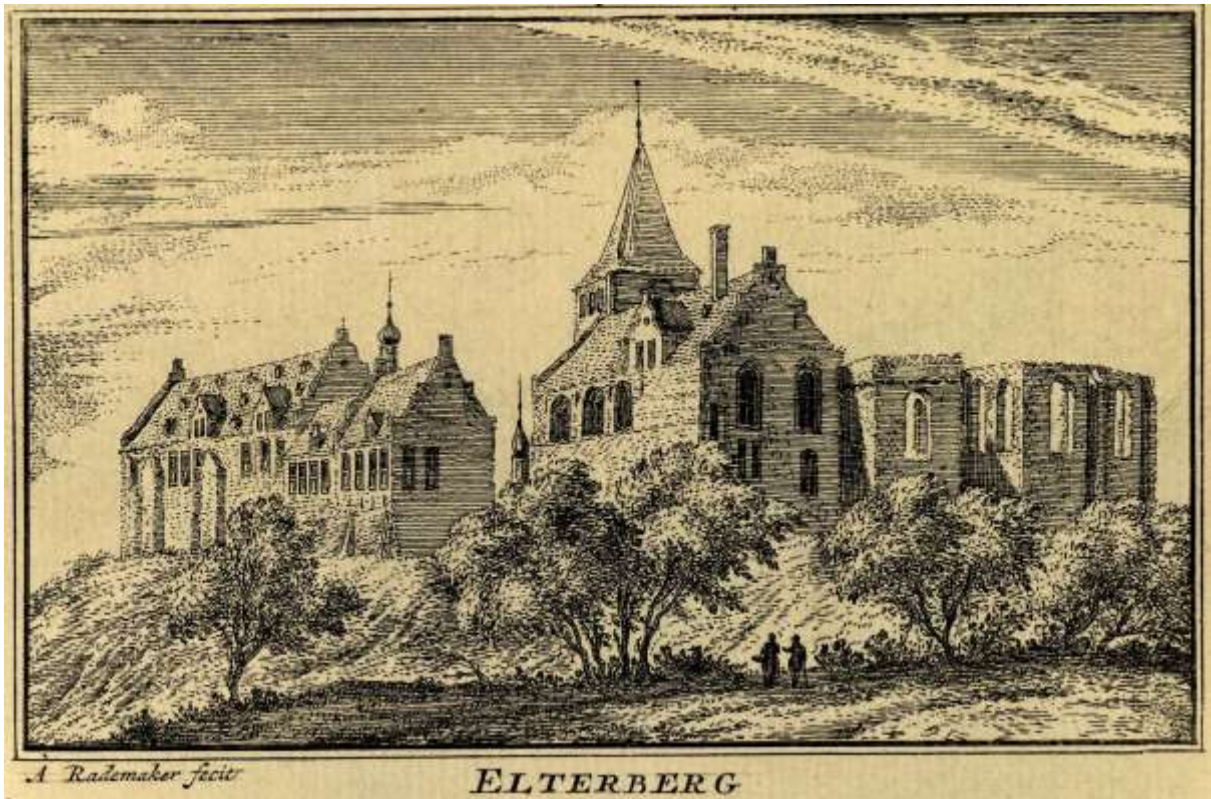
off hair goet dair in Sticht off in Hollant is gelegen? Ten en sal u des te nairdere noch te verdere coemen te leggen. Dair zijn wel goodshuysen tUtrecht, die zekere goeden hebben leggen in Zeelant vardt genoeg - want die ryck zijn en hebben alle haere goeden nyet contigue off annex an een leggende -. Ende als zij ghien gescheel anders en hebben dan om de paelscheydinge van den lande an beyde zijden, dat houde ick, dat ghij ende andere - die thandel van uw conventsbrieven wel hebt gehad ende gelesen – dair off moecht weten te spreken, wair dat die scheyt stect.

Dat is waer, seyde doe mijn heer die abt, ick houde, Lapp - soe noemde hij hem altijd -, dat ghij van dien best weet te spreken. Lapp antwoirde: heer, nyet zoe wel en weet ick dairvan te spreken, dan ick weet wel, dat ons convent tOestbroeckeen zeer olde brieff heeft, want het wassen zegel, datter anhanckt, van olderdom wit is geworden, ende is een Latijnsche brieff ende inhoudt van eenen gravinne van Hollant, genaempt Sophia, welcke Sophia was keyser Heynricus moeder, die sint Marien goodtshuys tUtrecht gestichttheefft. Ende mitten selven brieff heeft die gravinne voirs. onsen convent tOestbroeck gegeven alle die veenen, dat nutertijt die Ridderveenen zijn offte genaempt worden, ende dat die souden strecken tot in de zee toe. Die voirs. brieff vermeldt noch meer, mer omdattet lange is geleden, dat ick den las, zoe en heb icx al nyet onthouden; danzoeveel naedat ick onthouden hebbe, zoe die brieff raydet, zoe moet die zee veel nairdere hebben geleuen an Amersfoirdt, off ick en verstonde den brieff nyet. Nochtans alstan de noot gaet, zoe is die brieff een noothulpper ende een plechtanker voir die van Sticht, ende verweerden hem dair-mede in tijden ende bij wijlen hertoge Karel van Bourbaon-die, zoe ick heb hoeren seggen.

Ende ons convent van Oestbroeck gaudeert alleen mitten brieff zonder goet. Want nae den doot van den voirs. gravinne Sophia soe quam hoir neeff - dair zij oudemoeder off grotemoeder van was — biscop Guydo van Utrecht ende dieselve biscop benam dair onsen convent alle den voirs. veenen ende goeden, die zijn voirs. grotemoeder mitten voirs. brieff, oick bij consent van hoir soen keyser Heynrick eerst hadde gegeven. Ende dieselffde biscopp Gwydo doteerde dair mit ons convents veenen ziijn riddersmannen; dairomme hebben die veenen noch die naem, dat se werden genaempt die Ridderveenen. Ende ick vraechde doe: wye waeren die riddersmannen, die hij die gaff? Lapp antwoirde nominatim: die van Renes, die van Oestrum ende die van Drakenburch. Want tselffde veen, dat ons convent van Oestbroeck nu heeft, dat hebben zij dairnae at gecofft.

Ende doe Lapp van dien al geseyt hadde, dat hij wist, zoe voirs. is, soe vraechde ick: hoe coemen die van Oest-broeck an de eygendom van de Steenen Camer, diewelck geseyt wart, dat van olts is geweest die hoffstede van de abdissa van Elten? Lapp antworde: die Steenen Camer en is die rechte hoffstede nyet van Elten, mer die staet oeck opt selve goet, dair die rechte hoffstede van Elten op staet. Want die rechte hoffstede van Elten --ick houde ende gevoelen kan - moet geweest zijn die grote hoffstede die rontsomme begraven is gewees tmit grote grafften, als men noch sien mach, al zijn die graven nu droge off toebewassen. Ende dair heeft een groet huys bynnen opp gestaen, dair men oeck nochtertijt het fundament off sien ende in de aerde vynden mach. Ick vraechde: waer leyt dese hoffstede? Lapp antwoirde: die hoffstede leyt tusschen Adriaen Ghijsbertszoen - deian de Steenstraet woent bij den convent Vreendael – ende Albert van Kuyl, dair hij opp woent, tusschen den twe hoir woensteden zoe leyt die voirs. hoffstede van Elten; mer aldernaest zoe leyt se den huysinge ende hoffstede, dair Albert van Kuyl op woent, want hardt by dat huys is der abdyssen hoffstede gelegen. Ende die voirs. Camer, dair ghij van segt, ende oick Adriaen Ghijsbertszoens hoffstede bij tconvent van Vreendael, an die Steenstraet gelegen, leggen at opt selffde goet, te verstaen alsoe: van Adriaen Ghijsbertszoens off van de Steenstraet offt gaende tot ande

abdisen hofftste ende van de abdisen hoffstede, zoe zift ghij hardt bij Albert van Kuylen hoffstede. Ende van Albert van Kuylen hoffstede offte huysinge off rayende recht op Goyerbosch ende zoe voort gaende, zoe coernpt ghij an de Steenen Camer. Ende alle dese voirs. woeninge ende hoffsteden zijn gelegen upt selfde goet onder een heerlickheyt, dat bij ons te Oestbroeck genaempt wart het goet off die heerlickheyt Over die Vecht.



Af. 22. De ruïnes van de St. Vitusabdij van het stift Elten. Abraham Rademaker, 1727-1733. Rijksmuseum.

Ick vraecde doe: hoe compt dat dair genaempt te worden Over die Vecht? Want tusschen u convent ende die voirs. goeden die Vecht nyet en leyt noch en gaet? Lapp antwoirde weder: die Vecht plach dair van outs te gaen, als men u dair wel wijsen sal, waert dat ghij dairnae vraechde. Bey, seydedoe mijn heer die abt, ick hoer hier nu, dat ick nye gehoort noch geweten en hebbe, al byn ick te Hilffersum geboren. Bey, gaat onse lant van Goylant zoe vardt? Dat en heb ick nye geweten. Ick zeyde doe: ja heer, ick gelooffts wel. Ghij en hebt zoe lange nyet gewoent te Oestbroeck noch verkeert in de veenen, als Lapp wel heeft, ende oeck en ist van uwe noch van mijne speculacie nyet geweest om sulcx te moegen weten. Voort zoe seyde Lapp: ja heer, het heeft dair al Hollant geweest an de Steenstraet ende an de Bilt toe.

Ick vraechde noch voort: die voirs. hoffstede van Elten - zoe wij die hier nu noemen - is die uwen convent gegeven oft hebt ghij dair die heerlijcke goeden voirs. gecofft? Lapp antwoirde: ons convent heeft die gecofft van Roeloff van Nijevelt. Voort zoe vraechde ick: hoe Lange is dat geleden? Lapp antwoirde: dat is geschiet corts nae toirloff van Utrecht. Ick vraechde voort: van wyen was Roeloff van Nijevelt dairan gecomen? Hadt hijt oeck gecofft dan vast hem geerfft?

hoffstede offt goet, dat dair onder leyt, genaempt wart die heerlickheyt Over die Vecht ende nyet van Elten ende ghij van de offcoempst verder nyet en weet to spreken, dan dat se gecofft

is van Roeloff van Nijvelt, bij wat brieven off bij wat indicien offte kennisse gevoelt ende houdt ghij dan, dattet der abdissen hoffstede moet zijn van Elten?

Lapp antwoirde: ick en segge nyet zoe vast, dattet die is, mer nochtans zoe gevoele ick zoe bij dese redene: want als men gaet van de Vueerssche tot Warnaerts hoffstede - die begraven leyt nochtertijt mit schone grafften, die nyet bewassen noch gevolt en zijn - ende van Warnaerts hoffstede zuytwest nedergaen- de opte heerlickheyt van Over die Vecht, dair nutertijt Albert van Kuyl up woent, zoe en vynt men dair nergent sulcken hoffstede, die mit grafften om begraven is geweest, dan dese voirs., die zeer schoen geweest is, asst schijnt intuenti; dats een. Ten anderen zoe ist oick een vrije heerlickheyt geweest, alsoe dat se put ende galge voert off voeren mach. Ten derden want se nyet en staet onder die jurisdictie van den biscopp, want die biscop dair van- gen noch spannen en mach; alwaert dat hij dair een ge- vangen hadde, mijn heer die abt van Oestbroeck mach hem den gevangen weder benemen ende rechten dair selver over, zoe vrije hoffstede ende zoe heerlick goet ende grondt is dat. Dairby zoe gevoele ick ende gaffe oeck wel, dattet die hoffstede van Elten heeft geweest. Ende dair en is oeck nyemant in Sticht, die u een ander hoffstede van Elten dan dese alleen sal connen wijsen. Daeromme waert, dat ghij Goyers dair pertinentlick op bleefft staen, nyemant en soude contrarie moegen doceren noch bewijsen.

Ick seyde: wat souden wij arme Goyers dair nu nae connen staen? Tis te vardt verlopen. Nochtans nu wij in de materie zijn, zoe moet ick voort vragen als die on- wijse — — wij en tellen hier toch ghien ghelt -. En hebt ghij hier ghien copie bij u van de vercopinge van de voirs. heerlickheyt ende van de voirs. eerste Latijnsche brief van Sophia, gravinne etc., off anders wat, dat auc- tentyck is, dair men die scheydinge van Goylant bij soudt moegen vynden? Al en leyter my ghien profijt noch macht an, jucundum est scire, ende al mijn levee heb ick oeck genoechte gehadt in croniken te lesen ende van olde haer- coemen weten te spreken ende oeck gairne zoe hoir ick dairvan spreken. Lapp seyde: ick en heb hier nyet van dien cleyn noch groot. Mer gaet eens tOestbroeck – als ghij te Naerden thuijs zijt zijt - an onse medebroeder Joannes Doedecum, die heeft van alle onse conventsbrieven ende meer andere dingen registre ende copien in een boeck. Hij is van u sin gelijk, hij weet oeck gairne van alle dingen ende terstondt zoe copieert hij die, dair hij bij kan coemen. Maeck kennisse mit hem, hij en sal u nyet weygeren dairuuyt te laten copieren alle tguent, dat ghij begheert.

Ick seyde weder: dat soude mij te vele moyten maken dairomme van Nairden te gaen tot Oestbroeck, als ick dair anders ghien boetscapp en hadde. Zoe zeer en wil ickx nyet pijnen dien arbeyt dairomme te doen. Mer alsoe ick nu bier byn ende in twe dagen nyet en weet te doen den tijt mede over te brengen, zoe waert mij nu nyet dan een tijt cortinge sulcx wat te lesen off te copieren, indien ghij wat hadt. Lapp seyde: ick en heb nyet met alien. Ick bleeff noch voort in de materie van de voirs. hoffstede ende seyde: want ghij van dien nyet en hebt, dat auctentyck is, nochtans zoe gevoelt ghij van de voirs. hoffstede, dattet der abdissen hoffstede is van Elten; nu zoe gevoele ick contrarie. Want naedien nu Goylant tegenwoirdich schijnt te leggen, zoe steckt die voirs. hoffstede veel te varde uuyt in Sticht.

Lapp seyde weder: wat leyt dairan, dattet vardt uuytsteckt? Siet ghij wederom van gelijcken, hoeveer zoe steckt t oeck weder uuyt Sticht het dorp van Cortehoeff tusschen Loenen en Loesdrecht in Hollant. ick heb u eerst geseyt, dat an de Bilt toe ende oeck bij Vreendael toe an de Steenstraet toe van Utrecht Hollant plach te strecken.

la, seyde ick, waeren dair brieven van, zoe mocht men dair int zeker off spreken. Lap seyde: ick segge u noch, waert dat ghij copie ghinckt halen van den Latijnschen brief van Sophia, gravinne voirs., haest wat ghij dan soudt vynden. Tis Lange geleden, dat ick se las ende tinhouden van dien is mij veel ontgaen, want ix oeck nyet en achte noch en incorporeerde.

Nochtans nae mijn onthoudt offte gehoehgenisse zoe meene ick, dat ghij die scheydinge van Goylant eensdeels an deselve zijde wel soudt weten te vynden. Ende het waer die van Goylant wel gewaert, dat zij dairnae noch ghingen uuytsien, want die van Oestveen graven u veel te nae, vardt over die gruppel, welcken gruppel die Stichtse eertijts selver - voir een scheydinge te bhjven - hebben gedolven offte gemaect tegen die van Goylant.

Ick vraechde doe: wat gruppel is dat? Die en ken ick nyet. Hij antwoirde: die gruppel die gaet omtrent van de Vuersche off te sien, verbij den Drenschot heen tot tusschen Westbroeck ende Loesdrecht doer, recht op het Katuserscloester rayende, zoe men van den Vuersche off mach sien, als voirs. is.

Ick seyde doe: ick hoer u dair noemen die Drenschot, welck is die Drenschot? Dat is, seyde hij, dat alderuuytterste van Goyerbosch, dat den Vueersche mitsgaders oeck Warnars hoffstede in opposito gelijk toesamen ansiet. Voort zoe seyde hij: ick heb die van Oestveen weleer - als ick tOestbroeck noch stonde ende kelder was - gestrafft, dair ick hemluyden vondt staen delven off spitten over die gruppel voirs., ende ick seyde hemluyden: gesellen, ghij staet hier ende delvet to vardt over in Goylant; dit en behoort zoe nyet; ende dat zij hem al lachende ter antwoirt gaven, gheckende mit die sake, ende t seyden: onse pachters en verbiedent ons nyet ende die Goyers en kerent ons nyet, ende omdattet ons zeer wel dient, zoe tasten wij dat an ende graven altijt voort, zoelange dat onse pachters ons dat gaen verbieden, off ter tijt toe die Goyers ons dair mit geweld uuyt coemen jagen. Ick seyde ende vraechde doe: wye waren toch die persoenen, die u sulck antwoirdt gaven? Hij seyde: het waren namentlijcken Gheryt Louwenzoen, Jan Ghijsbertszoen mit die slymme hals ende Cornelis Ghijsbertszoen, welke Cornelis nutertijt tUtrecht woent in de Waert. Ick vraechde: op wat plaets stonden zij doe ende dolven? Lapp antwoirde: in de Brabantsche Wijck. Ick seyde doe: in die Wijck heb ick wel hoeren seggen, dat een grote blauwe sarcksteen soude leggen. En hebt ghij die nye gesien? Lapp antwoirde - nyet mit die andere accorderende in de verwe van den steen - ende seyde: ick heb den steen meer dan eens off twemaal, mer vaeck gesien, als ick dair verkeerde, die men seyt, dat tot een zekere scheydinge van de veenen dair gesoncken is, ende leyt omtrent int mits - nae die lancte gemeten - van den Wijck ende steckt een horren off een kant uuyt die aerde opte oestzijde van den- selven Wijck neffens twater, alst zeer laech water is, ende is die steen - zoe hij seyde — een roetachtige steen, bijnae als root sant off als een slijpsteen geverwet. Voert zoe wist die voirs. monick Lapp te seggen, dat hij we! kende alle zijn convents pachters hoffsteden ende steken int veen ende hoir nabueren toesamen van de eene tot den andere, mer omdat hij (lair zijn register nyet en hadde, zoe en wist hij mij die van buyten al nyet te noemen noch van vardts te wijsen etc. Ende ick vraechde hem doe van den mont van de Eem, van Leuwenpael, van Wackerswech, van de Vueersche, van de Vosbergen, van Warnars hoffstede - van de abdissen hoffstede ende van den sarcksteen hadt hij al geseyt, dat hij wist te seggen —, voort van Hoddemeer, van Koddemeer, van de Olde Weer ende van Roeloffs sluys upte Veecht; van als en wist hij nyet sekens te seggen dan van horen seggen, dattet palen zouden zijn van Goylant. Oeck en hadde hij nerghent bet kennisse dan int voirs. quartyer, dair dabbissen hoffstede leyt, als voeren etc.

Ick hadt gehoopt, nae dien Meyns Keeck, onse bode van Nairden, over tjair uuyt goede meninge - dair ick nyet an en twijffele — oeck zonder arch, want hij zeer naerstich int werck was terselver tijt, ende nae die kennisse, die hij van dese monick hadde, omdat, eer hij hylicte, lange toe Oestbroeck heeft gewoent, u, mijn heer ende oeck mijn heer Jan Banninck toesamen int hooft brochte van dese monick, off ick sonde meer auctentycks bij hem gevonden hebben; nu patientie van lien. Ick hebbe nochtans, zoe moet mij God helpen, mijn uterste best, liste ende nairsiticheyt dairomme gedaen, meer dan hier geschr. is, nyet zonder

grote moyte ende arbeyt, want nu dair nyet halff soe wel te reysen en was als in de zoemer wel geweest zoude hebben, nochtans, mijn heer ende varier, ick en wil nyet, dat ghij mij spaert tot ennigen tijden, dair ick den k. M. off u, mijn heer, bij- zonder ennige dienst off profijt sal kunnen doen; mer wilt toch altijt over mij gebieden uwer lieffden wille ende begheren. [...]

IV (1527).

TUtrecht den Wittevrouwenpoort uuytgaende den Steenstraet langes tottet convent van Vreendael toe, soe leyt Vreendael an de zuysijde van denselven Steen- straet. Ende van tvoirs. convent den Steenstraet voirt oestwart opgaende omtrent 300 treden, zoe leyt aldair te slinckerhant off an de noortsijde van den straet het huys ende hoffstede van Ariaen Ghijsbertszoen, dair hij woent; ende vandaen te veltwert nedergaende van den straet noortoest op nae de huysinge, dair Albert van Kuyl op woent, die nyet verde vaneen gelegen en zijn, zoe leyt tusschen beyde die hoffsteden die hoffstede — zoe ick die informatie dairvan gebracht hebbe van de monick, bij Groningen te Selwert woenende —, dat die hoffstede zoude zijn van de abdissa van Elten. Ende zoe ick Peter Aelman van Nairden mitten bode Meyns Keeck die vestigia van deselve hoffstede gevonden en gesien hebbe, zoe heeft die begraven geweest wel mit dre grafften. Oeck soe vynt men dairbynnen zekere puyn offte steenen stucken onder die aerde, dair tschijnt, dat een zware toren heeft gestaen. Oeck soe siet men dair die plaetse, alst schijnt, dat die sael ende ander getymmert heeft gestaen. Ende schijnt wel, dattet een grote starcke hoffstede heeft geweest. Oeck staet daer weynich doren ende wast en zeker hout in de wallen, dat nu an de aerde toe off was gehouden ende wech- gebrocht. Item van de voirs. hoffstede voort tot Goylant wart noortoest opgaende, zoe strect dat totten Steenen Camer toe wel een halve mijle lanck, dat al geseyt wart een goet ende heerlickheyt te wesen - die put ende galge voeren mach -, nu toebehorende den monicken van Oestbroeck, die dat noemen aldair het goet offte heer- lickheyt Over die Vecht. Item dese hoffstede ende goet voirs. weet ende sal u, mijn heer, wel wijsen in mijne absentie Meyns Keeck, die bode van Nairden, ende nyetmant beter in Goylant, die ick kenne.



Afb. 23: zegel van de 11^{de} abids van Elten, Godelinde (1170). Wikipedia.

DIT IS EEN GRATIS VERSIE VAN HET DOOR ONLINEMUSEUMDEBILT.NL UITGEGEVEN E-BOEK. HEEFT U EEN DONATIE OVERWOGEN OM HET VOORTBESTAAN VAN ONLINEMUSEUMDEBILT.NL TE ONDERSTEUNEN, WAARDOOR WIJ ONS WERK KUNNEN BLIJVEN DOEN? ZIE



¹ Algemeen Rijksarchief Den Haag, Grafelijkheid van Holland, Rekenkamer (registers, nummer toegang 3.01.27.01), no. 755. Stukken betreffende Gooiland.1432-1727, Stukken betreffende Gooiland 1430-1793.

² D.Th. Enklaar, *Zestiende-eeuwse wandelingen door Nederland. Zwerftochten van Pieter Aelmszoon, secretaris van Naarden, 1525-1527* (Hilversum 1934). Zie ook: dezelfde, 'Zestiende-eeuwse wandelingen door Nederland'. In *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap*, LIV 1933) 125-172; A. Perk, *Nalezingen en Bijvoegsels op Hortensius' Over de Opkomst en den Ondergang van Naarden, met vertaling en aantekeningen van (P. Hofman) Peerlkamp* (1866) 249vv..

³ Frits Doeleman, *De heerschappij van de proost van Sint Jan in de middeleeuwen 1085-1594* (Zutphen 1984).

⁴ 'Pro istis autem dedi eis ecclesiam in Fronakre cum tribus appenditiis capellis, liberam a circatu, a censu, a denariis quos oblationes vocant, et terram palustrem in Everkestorpe tante latitudinis superius quante erat terra eorum inferius, in longitudine pertingentem usque ad Trensboten et Furs'. Vertaald: 'Daarvoor schenk ik hen op mijn beurt de kerk in Franeker met drie daarbij behorende kapellen, vrij van visitatiegeld, cijns en tienden zoals de[ze] belastingen heten, alsmede veenland in Achttienhoven, even breed aan de hoge zijde [in het noorden, bij Gooiland] als de breedte van hun land is aan de lage zijde [gelegen in het noorden van de Vrijheid van Utrecht, bij de proosdijgronden in de oude bocht van de Vecht, ten zuidwesten van de Hoofddijk], opstreckend tot Drinschoten en de Vuurse.' J.J. Dodt van Flensburg publiceerde in het *Tijdschrift voor geschiedenis, oudheden en statistiek van Utrecht* nr. 6 (1840) 272-278 een Utrechtse nota met de claims en de onderbouwing daarvan van het Sticht Utrecht inzake het recht op de venen in het noorden van het Sticht.

⁵ Hierover: D.Th. Enklaar, 'Drie politieke gedichten uit de tijd van Karel V.' In: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, 48 (1927) 136, waar men leest: 'In het archief van Stad en Lande van Gooiland te Hilversum bevindt zich een registertje uit het eerste kwart der 16^{de} eeuw, dat bekend is onder den naam van 'Privilegieboekje'. Een nauwkeurige beschrijving er van gaf reeds wijlen Mr. Seerp Gratama, die bovendien aantoonde, dat het hoofdzakelijk het werk is van Pieter Aelmszoon, den toenmaligen secretaris van Naarden.'

⁶ Voor dit citaat en het volgende: Enklaar, *Wandelingen* (1934) 8v.

⁷ Idem, 9v.

⁸ Tot voor kort was er nog een sluisje in de Praamgracht die van de vroegere bevaarbaarheid getuigt.

⁹ Van Kalveen, 'De vijf adellijke vrouwenkloosters', 160.

¹⁰ Utrecht had omstreeks 1400 13.000 inwoners en aan het einde der vijftiende eeuw 20.000 inwoners en was toen de grootste stad in de noordelijke Nederlanden; Ph. Maarschalkerweerd, 'De steden', in: C. Dekker, Ph. Maarschalkerweerd en J.M. van Winter (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht*, I (tot 1528) (Utrecht 1997) 259-290, aldaar 283.

¹¹ *De kroniek van Henrica van Erp, abdis van Vrouwenklooster*. Ingeleid en bezorgd door Anne Doedens en Henk Looijesteijn (Hilversum 2010) 53v.

¹² M. Raven, 'Iets over de ontginningsgeschiedenis van Oostveen, Riddervenen,, Nonnenland en Vuurse'. In *Maandblad Oud-Utrecht* 28/6 (1955) 49.

¹³ A.L.P. Buitelaar, 'Turfwinning in het Nedersticht vóór 1530. Beheerst gebruik van onontgonnen veen'. In *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis*. Deel V, editie 2, 12-1996, 92-97, m.n. 94.

¹⁴ Utrechts Archief. Archief Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht, 1011.0: 'Akte houdende overeenkomst tussen de kapittelen van de Dom, Oudmunster en St. Marie te Utrecht, het convent van St. Catharijne, het Duitse huis, het convent van Oudwijk en dat van St. Servaas, eveneens te Utrecht, ter ene, en de landgenoten van Oostveen van de twee overste Tienhoeven, ter andere zijde, over het opraden van veenland onder Oostveen tot de Drynschoten toe, 2 november 1463. Opraden betekent graven, ontginnen. Zie ook: Johanna Maria van Winter en A. L. P. Buitelaar, 'Stad en veen in Utrecht, toegelicht aan de gerechten Oostveen en Herbertskop'. In: *Jaarboek Oud-Utrecht*, 1988/1, 9-34, m.n. 33.

¹⁵ Nationaal Archief Den Haag. Inv. 1.10.35.02, nr. 42.

¹⁶ Utrechts Archief, archief Domkapittel (inv. nr. 216), nr. 882.

¹⁷ Zie het manuscript: 'De Aantekeningen van Maurits Jacob Eijck over Eyckenstein', van commentaar voorzien en bezorgd door Piet van Hees en Anne Doedens (De Bilt 2020), te raadplegen en te downloaden via de site van ontlinemuseumdebilt.nl

¹⁸ Buitelaar, *Turfwinning*, 96.

¹⁹ Utrechts Archief. Archief ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht 1012.0: Akte houdende overeenkomst tussen het convent van Oudwijk te Utrecht en het Duitse huis aldaar in een geschil omtrent huurjaren van uitgegraven landen en heetveld in Oostveen, 14 februari 1472.

²⁰ Utrechts Archief, archief Laurensabdij van Oostbroek te De Bilt (inv. 58-2), Cartularium van de abdij, bevattende akten vanaf 1113, aangelegd in 1484, en bijgehouden tot 1513.

²¹ UA, Catalogus Archieven Kleine Kapittelen en Kloosters (K.K.K.) nummer 1156. Over deze schenking in 1308 en het vervolg ook: P.H. Damsté, 'Drakensteyn', eens erfpachtsgoed van Vrouwenklooster aan De Bilt', in: *Maandblad Oud-Utrecht*, 40 (1967) 79-83.

²² Een Biltse morgen is 0,92 hectare.

²³ M. Raven, 'De Grenzen van Den Dolder', in: *Maandblad Oud-Utrecht*, 38 (1965) 71-72.

²⁴ Richting De Bilt, tot de Ridderven. Het is de eerste keer dat het woord 'Bilt' genoemd wordt. Zie blz. ??? Miedema betoogt over het woord 'De Bilt' het volgende. Behalve de naam De Bilt kwamen in het verleden de aanduidingen 'die Nije Bilte, de Ronde Bilt en de Hoge Bilt (later Hol(l)e Bilt)'. Deze laatste naamswijziging is waarschijnlijk ontstaan door ontginningen ten noordoosten van de kern van het oude dorp. De naam De Bilt moet volgens Miedema teruggaan op een oudere vorm van het woord 'belt' en slaat op de overgangszone van de hogere zandgronden en de lagere gronden ten zuiden en westen van De Bilt werd aangeduid. Het woord belt doet denken aan het Germaanse woord 'baltjaz' en het Latijnse 'balteus', dat gordel, zone, bocht betekent. In verband hiermee wordt gewezen op de betekenis van het Engelse woord belt (gordel, zone) en de Grote en Kleine Belt in Denemarken (een vaarweg die als een gordel langs eilanden loopt); H.T.J. Miedema, 'De Bilt en de Hoolbilt in Utrecht', in: *Naamkunde* II (1979) 196-232.

²⁵ Het huis van de schout.

²⁶ Nonnenland betekent het veen van de nonnen (van Vrouwenklooster). Groep of grup betekent greppel en hangt samen met het woord grift of gegraven grens. De Oosternonnengroep liep langs de Stulpsewaan (tegenover het Spiehuis, langs Laanzicht) waarschijnlijk tot het kruispunt met de Zevenlindense weg; de Westernonnengroep liep iets ten oosten van de Vuursesteeg bij de voormalige Vuurse Tol.

²⁷ UA., Cat. Arch. K.K.K., nr. 1159: 'dit voirseijde goet hebben wy verlyet ende verleent Wernair van Drakenborch voirseijd by wille ende consent der priorinnen ende de meens convents van Vrouwenklooster voirg[enoemd]' (door de wil en met de instemming van priorin en nonnen van Vrouwenklooster) 'mit sulcken voirwairden dat Weernaer voirgenoemt ofte syne naecomelinghen desen voirzeijden pacht ende voirwairden alse voirscreven is voldoen sellen sonder enich wederseggen'.

²⁸ Over de Heren van St. Jan en deze kwestie: E.N. Palmboom, *Het kapittel van St. Jan te Utrecht. Een onderzoek naar verwerving, beheer en administratie van het oudste goederenbezit (11^e-14^e eeuw)* (Hilversum 1995) passim. Zie ook: B. Olde Meierink e.a. (red.), *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht 1996) 175.

²⁹ UA, Hof van Utrecht, nr. 188-1, registers van civiele sententies.

³⁰ UA, Vrouwenklooster 250, fol. 35r.: 'Op S[in]te Servaesdach a[nn]o XVC XXXV [13 mei 1535] doe voeren die raetsheere[n] van Mechelen, raet der conig[inne]van Ongarie als heer Fransoys van Cranevelt en[de] m[eyster] Evert Niclaes mit ons co[m]missarien, advocate[n] en[de] procuruers op ons veene[n], dat costen ae[n] wijn en[de] aen spijs VI g[u]l[den]s IX st[ui]vers.'

³¹ De nasleep zou nog jaren in duren. Vergelijk UA, Vrouwenklooster 329, 10 december 1541, brief van Cornelis van Haemstede aan abdis Henrica van Erp, waarin hij verklaart dat hij registers en overige bewijsstukken zal terugsturen als een akkoord over de venen bij de Vuursche door de paus zal zijn bevestigd. Vrouwenklooster 250, fol. 38r, onder het jaar 1546 leest men: 'It[em] Jan, meister Rutger Verkerck sij[n] bastersoen, brocht ons die bul van Roeme[n] dat ons vene[n] ons thoe Roemen gerechtelike[n] thoegewesen wass.' Vrouwenklooster 250, fol. 40r, onder het jaar 1552 leest men: 'It[em] weer uitgegeve[n] in't jaer van LII: It[em] wij hebbe[n] op

dat veen geweest met die prockruer generael en mit dat gerecht van Baarn en van Soest en van Zeyst en[de] veel meer ander goeder goeyder luyden en Evert van Scaeyck om ny kaerten te maken en[de] men die te betugen voer die co[m]missarius van den Hove om te Romen te seynden'. Zeker tot 1558 werden er volgens het archief van Vrouwenklooster bij de afwikkeling van de affaire nog (aanzienlijke) kosten door het klooster gemaakt.

³² Denkelijk van kasteel De Haar bij het huidige Haarzuilens, Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 219.

³³ Zie ook: UA, Vrouwenklooster 315, 1517, verslag door het kapittel van St. Jan aan de vier andere Utrechtse kapittels van het onderzoek naar de onrechtmatigheid van het vonnis door de elect, ridders en knechten van het Sticht op 's-bisschops eerste rechtsdag te Wijk bij Duurstede tegen het kapittel van St. Jan vanwege beweerde gewelddadigheden tegen vrouwe en convent van Vrouwenklooster.

³⁴ In 1472 onderzocht bisschop David een geschil van Vrouwenklooster met Goossen van Lienden die in het gerecht Zeist de grenspalen tussen zijn grond en die van Vrouwenklooster had verzet. Hij moest de fout herstellen; UA, Vrouwenklooster 326E1, 29 oktober 1472, akte van uitspraak door bisschop David van Bourgondië en ridders en knapen van het Nedersticht in het geschil tussen Goessen van Lienden, voogd voor zijn vrouw Alijt, en Agnies, Johan Zeebeecks weduwe, en Vrouwenklooster over de begrenzing van de 8 hoeven veen te Zeist tussen Overhees en De Bilt. Een aantal jaren later, in 1505 krijgt Henrica van Erp te maken met een grensgeschil en de oplossing daarvan, eveneens in Zeist, over de afpaling van de grens met het goed Dinslo of Dijnsl; Damsté, 'De uithof', 159. Tien jaar later wendt het klooster zich tot de bisschop van Utrecht om rechtsherstel te krijgen omdat Jacob van Dolre en zijn arbeiders gerommeld hadden met de grenspalen in het veen van de nonnen; UA, Vrouwenklooster 311; Beknopt register met fragmenten van stukken uit 1308-1515 door Vrouwenklooster overgelegd aan de domdeken van Utrecht met het verzoek om het convent in het ongestoorde bezit te herstellen van de venen in De Vuursche die wederrechtelijk door Jacob van Dolre en zijn arbeiders gebruikt of afgegraven worden, met afschrift van een verzoekschrift hierover aan de bisschop van Utrecht en getuigenverklaringen.

³⁵ Zie voor meer informatie en bronnen over deze slag: 'De Slag bij Hollandsche Rading' op de site van onlinemuseumdebilt.nl

³⁶ Voor het voorgaande: het artikel 'De Slag bij Westbroek' op de site van onlinemuseumdebilt.nl en D.A. Berents, *Jan van Schaffelaar, tekst en uitleg*, Soesterberg 2017.

³⁷ Zie: D.Th. Enklaar, De oudste kaarten van Gooiland en zijn grensgebieden, in: *Nederlandsch Archievenblad*, XXXIX (1931-1932), 185 vv.

³⁸ Algemeen Rijksarchief Den Haag, Grafelijkheid van Holland, Rekenkamer (registers, nummer toegang 3.01.27.01), no. 755. Stukken betreffende Gooiland.1432-1727, Stukken betreffende Gooiland 1430-1793. .

³⁹ Algemeen Rijksarchief, Grafelijkheid van Holland, Rekenkamer, Rekenkamer (registers, nummer toegang 3.01.27.01) no. 755. Bevat onder meer, naast het stuk uit 1472 ook: verbaal van commissarissen uit de grote raad, inzake de geschillen over de limieten tussen die van Baarn in Gooiland en de geërfden van Oostveen en Ridderveen in Utrecht, 1539 1 katern.

⁴⁰ Zie het artikel 'Het verdwenen Huis Overdevecht' op de site van onlinemuseumdebilt.nl

⁴¹ Hans Lägers, 'Een middeleeuwse hofstede bij De Bilt'. In; *Maandblad Oud-Utrecht* 1986, 73v.,

⁴² J.W.H. Meijer, 'Een middeleeuwse hofstede bij De Bilt'. In; *Maandblad Oud-Utrecht* 1987, 64v. Meijer was betrokken bij opgravingen op de plek van Overdevecht.

⁴³ L. van de Brink, 'De hofstede van de Vrouwe van Elten'. In *St. Maerten*, afl. 10 (1993) 14-18, met name 17.

⁴⁴ Zie het artikel: 'De atlas, kaart 18: waar lag Toutenburg' op de site onlinemuseumdebilt.nl

⁴⁵ Voor de precieze kaart uit 1703 van Bernard de Roy jr. Utrechts Archief, topografische atlas nr. 1874-2. De kaart uit 1843 A. van Oosterhout en N. Nelemans, Kaart van Gooland na de heide verdeeling van 1843, met medewerking van A. Perk, agent van het domein te Hilversum.

⁴⁶ M. Raven, 'Waar stond de abdij van Elten?' In: *Maandblad Oud-Utrecht* 26/7 (2953) 71v.; dezelfde, 'Iets over de ontginningsgeschiedenis van Oostveen, Ridderveen,, Nonnenland en Vuurse'. In *Maandblad Oud-Utrecht* 28/6 (1955) 47-51;

⁴⁷ 1525 getekend door Jan de Pape voor de grafelijkheid van Holland, in verband met de Hollands-Utrechtse grensgeschillen. (Utrechts Archief, 132-02)

⁴⁸ Nationaal Archief, Den Haag, Grafelijkheidsrekenkamer (registers, nummer toegang 3.01.27.01), inventarisnummer 755. Verbaal van commissarissen uit de grote raad, inzake de geschillen over de limieten tussen die van Baarn in Gooiland en de geërfden van Oostveen en Ridderveen in Utrecht, 1539 1 katern.

⁴⁹ A.M.C. van Asch van Wijck, *Archief voor kerkelijke en wereldlijke geschiedenis van Nederland, meer bepaaldelijk van Utrecht*, III (Utrecht 1853), 150.

⁵⁰ De oude kerk stamt uit 1352.

⁵¹ Deze kerk is gesticht in 1439 en ligt aan de noordkant.

⁵² Een kasteel dat van 1347/8 tot 1703 te vinden was bij Eembrugge.

⁵³ Deze tijns dateerde uit de tijd van de abdis van Elten in de voege middeleeuwen, die haar rechten aan de Hollandse graaf zou hebben overgedragen.

⁵⁴ In feite droegen de eigenaren van de zuidelijke helft van de Zijtweynt in 1490 de opbrengst van hun land in 1490 af aan de oude kerk.

⁵⁵ In de Kroniek van Henrica van Erp komt in 1548 'Jan van Amerongen, canonic St. Jan' voor, die de abdis bij haar sterfbed laat komen.

⁵⁶ 'oude Jans weduwe'

⁵⁷ Het Gooierbos was volgens Perk een eeuwenoud bos, van omstreeks 300 hectaren groot. Perk, *Nalezingen*, 254vv.

⁵⁸ Namelijk van na 1467.

⁵⁹ Deze stond op de noordwesthoek van Eemnes en was waarschijnlijk omstreeks 1356 opgericht.

⁶⁰ Die stond er al in 1455 volgens de Gooise schaarbrief.

⁶¹ Het betreft denkelijk mr. Jan Banninck.

⁶² Beide opmerkingen zijn onjuist: de kerk werd mogelijk door bisschop Koenraad gesticht, en Sophia was niet de moeder van keizer Hendrik IV. In feite is de schenking in 1122 gedaan door Mathilde, de schoondochter van Hendrik IV en echtgenote van Hendrik V.

⁶³ In werkelijkheid is de heerlijkheid genoemd naar de familie Over de Vecht, die eerst een versterkt stenen huis had aan de rand van Utrecht en later een kasteeltje en een heerlijkheid bij De Bilt.

⁶⁴ Drakenstein, beleend aan Warnar van Drakenburch door het kapittel van St. Jan

⁶⁵ A.M.C. van Asch van Wijck, *Archief voor kerkelijke en wereldlijke geschiedenis van Nederland, meer bepaaldelijk van Utrecht*, III (Utrecht 1853), 150.

⁶⁶ Algemeen Rijksarchief Den Haag, Grafelijkheid van Holland, Rekenkamer (registers, nummer toegang 3.01.27.01), no. 755. Stukken betreffende Gooiland.1432-1727, Stukken betreffende Gooiland 1430-1793.

**DIT IS EEN GRATIS VERSIE VAN HET
DOOR ONLINEMUSEUMDEBILT.NL UIT-
GEGEVEN E-BOEK. HEEFT U EEN
DONATIE OVERWOGEN OM HET VOORT-
BESTAAN VAN ONLINEMUSEUMDEBILT.NL
TE ONDERSTEUNEN, WAARDOOR WIJ
ONS WERK KUNNEN BLIJVEN DOEN? ZIE**

